

Universitatea Babeș–Bolyai, Cluj–Napoca
Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării
Anul universitar 2016-2017
Semestrul I

I. Informații generale despre curs

Titlul disciplinei: Tranzitie si democratizare in Europa Centrala si de Est.

Curs Obligatoriu

Codul: ULR 1522

Numărul de credite: 5

Locul de desfășurare: Facultatea de Științe Politice, Str. Gral Traian Musoiu nr. 71, Cluj-Napoca Sala 2/4

Programarea în orar a activităților: Simbata 10.00-12-00

II. Informații despre titularul de curs

Nume, titlul științific: Kantor Irina Ana, Doctor, Lector

Informații de contact : Str. Gral Traian Musoiu nr. 71, Cluj-Napoca, Et. 1, Camera 3, tel : (+)40. 264. 431505-6219,

e-mail : kantor@fspac.ro

Ore de consultatii: se stabilesc prin email

• Condiționări și cunoștințe prerechizite

Parcurgerea și promovarea cursului este conditionata de parcurgerea si promovarea cursului de Teorie a democratiei, Metode calitative si cantitative de analiza in stiintele politice, Politica comparata: teorie si metoda, cursuri din anul II de studii. Cursul *Tranziție și democratizare în Europa Centrală și de Est* este unul adresat studenților avansați în studiul științei politice. El dezvoltă și aprofundează dimensiunile democrației contemporane și ale procesului de tranziție și democratizare în contextul spațiului Central și Est European. Cursul necesita exersarea avansata a abilitatilor de analiza comparata a sistemelor politice prin utilizarea conceptelor si metodelor specifice din stiinta politica. Capacitatea de a analiza si combinare a conceptelor si teoriilor din diverse domenii ale politicului sint deprinderi si abilitati cu care studentul este asteptat sa se prezinte. Se recomanda pentru actualizarea si completarea cunostintelor parcurgerea capitolelor corespunzatoare acestor cursuri din volumul **R.E. Goodin și H.-D. Klingemann**, ed., *Manual de știință politică*. Iași: Polirom. 2005.

III. Descrierea disciplinei:

Cursul *Tranziție și democratizare în Europa Centrală și de Est* este unul integrativ, care abordează problema democratizării în țările Europei Centrale și de Est, cu o deschidere comprehensiva spre factorii relevanți pentru susținerea și consolidarea democrației: sociali, politici, economici din aceasta parte a Europei. El reorganizează și restructurează, pe un nivel aplicat și comparativ, informația teoretică obținută în cadrul cursurilor anterioare menționate.

Prima parte a cursului analizează caracteristicile regimurilor democratice moderne prin contrast cu cele non-democratice moderne evidențiate în literatura tranziției, factorii care determină durabilitatea și consolidarea democrației. Accentul este pus aici pe modalitatea în care regimurile non-democratice moderne influențează traiectoria procesului de tranziție și democratizare. Cea mai consistentă parte a cursului este dedicată surselor, condițiilor și prerechizitelor democrației, respectiv aspectelor instituționale, sistemelor electorale și de partide, factorilor culturali, sociali și economici. Analizele de caz constituie suportul atât de exemplificare, cât și de teoretizare prin care este realizat acest modul al cursului. Evaluarea calității democrațiilor moderne este subiectul celei de a treia secvențe a cursului, care, pornind de la aspectele teoretice studiate la cursul de *Teoria democrației*, anterior acestuia, urmărește comparativ experiența diferitelor țări din această zonă.

Scopul cursului este acela de a aprofunda în cadrele conceptuale existente cunoștințe de un nivel de complexitate superior și de a exercita abilitățile necesare studiilor ulterioare în științele politice. La sfârșitul acestui curs, studenții trebuie:

- să înțeleagă și să utilizeze corespunzător conceptele de: *democrație, democratizare, tranziție, consolidare democratică; regimuri politice nedemocratice moderne; prezidențialism, parlamentarism, semiprezidențialism ; birocrăție, birocratizare, domnia legii, corupție; sisteme electorale, reprezentare politică, sisteme de partide, lustrație; privatizare, dezvoltare durabilă, sărăcie; stat de drept, participare, competiție, responsabilitate (orizontală și verticală), libertate, egalitate, responsivitate;*
- să fie capabili să dezvolte o analiză evaluativă a democrației pornind de la date empirice;
- să fie capabili să se raporteze critic la analize comparativ-evaluative privind procesul de democratizare în Europa Centrală și de Est.

- **Organizarea temelor în cadrul cursului**

Tema 1. Regimuri moderne non-democratice. Clarificari teoretice si conceptuale.

Scopul acestei teme este acela de a introduce si asimila schemele conceptuale curente folosite in analiza tipurilor moderne de regimuri politice. Sint discutate urmatoarele seturi de probleme teoretice: tipologia si clasificarea regimurilor non-democratice moderne, criteriile de elaborare ale clasificarii, influența regimurilor anterioare non-democratice asupra procesului de tranziție și consolidare democratică, necesitatea și efectele analitice ale distincției între conceptele de liberalizare, democratizare, redemocratizare, tranziție, precum si factorii care determină durabilitatea si consolidarea democrației.

Sursele necesare studiului acestei teme se afla in culegerea de texte anexata suportului de curs, dar sint acceptate si surse alternative autorizate (site-uri autorizate in domeniu).

Autorii studiati vor fi (in ordinea analizei): Linz, Juan J. & Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996. Pasquino, Gianfranco, *Curs de știință politică*, Iași: Institutul European, 2002. Plasser, Fritz; Peter A. Ulram & Harald Waldrauch, *Democratic Consolidation in East-Central Europe*, Houndmills: MacMillan, 1998.

Tema 2. Condiții/Prerechizite/Surse ale democrației

Analitic, atat teoria democrației cit si cea a democratizării au îmbrățișat două trăsături destul de distincte. Intr-un sens, ele se referă la anumite componente definiționale, concepte centrale, sau elemente esențiale. In celălalt sens, s-au preocupat cu anumite precondiții sau prerechizite socotite esențiale pentru emergența si inflorirea ordinelor politice democratice. Cele două aspecte sînt intim relaționate, precondițiile fiind adesea tratate ca parte integrală a definiției.

O multitudine de prerechizite – unele superficiale, altele plauzibile – au fost în mod regulat asociate cu emergența si supraviețuirea democrației. Precondițiile în cauză pot fi grupate în cinci categorii

principale - instituționale, politice, sociale, culturale și economice - care vor fi exhaustiv analizate și caracterizate în modulele corespunzătoare ale acestei teme.

Sursele necesare studiului acestei teme se afla în culegerea de texte anexată suportului de curs, dar sunt acceptate și surse alternative autorizate (site-uri autorizate în domeniu).

Autorii studiați vor fi (în ordinea analizei): Robert A. Dahl; Ian Shapiro & José Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003.

Evans, Geoffrey și Stephen Whitefield, "Identifying the Bases for Party Competition in Eastern Europe", în *British Journal of Political Science*, vol. 3, no.4, octombrie 1993.

Moser, Robert C., "Electoral Systems and the Number of Parties in Post communist States", în *World Politics*, vol. 51, no. 3, aprilie 1999.

Lipset, Seymour Martin, „The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address”, în *American Sociological Review*, vol.59, no.1, februarie 1994.

Diamond, Larry, "Assessing Global Democratization A Decade After The Communist Collapse", în *Romanian Journal of Political Science*, vol.2, no. 2, septembrie 2002.

Letki, Natalia, "Lustration and Democratization in East-Central Europe", în *Europe-Asia Studies*, vol. 54, no. 4, 2002.

Besley, Timothy și Robin Burgess, "Halving Global Poverty", în *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 3, 2003.

Stark, David & Bruszt László, *Traectorii postsocialiste. Transformarea politicii și a proprietății în Europa Centrală și de Est*, București: Editura Ziua, 2002

Rose, Richard; William Mishler & Christian Haerpfer, *Democrația și alternativele ei*, Iași: Institutul European, 2003.

Voicu, Bogdan, *Penuria pseudo-modernă a postcomunismului românesc* (Vol. I), Iași: Editura Expert Projects, 2005.

Tema 3. Evaluarea calității democrației.

Se poate vorbi despre calitatea democrației, în ce ar consta aceasta, dacă vorbim despre așa ceva, cum se poate ea evalua, care sunt criteriile după care putem să operaționalizăm o analiză de acest tip, sunt principalele întrebări și probleme la care răspunde această parte a cursului. Din moment ce există o varietate situațională atât de vastă, cum putem opera o analiză comparativă, pentru a determina durabilitatea regimului democratic modern. Cu alte cuvinte, păstrând particularitățile cazuistice să fim în stare să elaborăm o scală calitativă a acestora.

Sursele necesare studiului acestei teme se afla în culegerea de texte anexată suportului de curs, dar sunt acceptate și surse alternative autorizate (site-uri autorizate în domeniu).

Autorii studiați vor fi (în ordinea analizei): Diamond, Larry & Leonardo Morlino, "Introduction", în Larry Diamond & Leonardo Morlino (eds.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005.

Mungiu-Pippidi, Alina, "Poland and Romania", în Larry Diamond și Leonardo Morlino (eds.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press. Baltimore, 2005.

Formatul și tipul activităților implicate de curs

Parcursul cursului presupune activități obligatorii săptămânale, corespunzătoare seminariilor de la cursurile de zi, în care studentul trebuie să facă dovada parcurgerii literaturii fiecărui modul. Studentul trebuie să prezinte săptămânal conspectul literaturii cursului, conform calendarului, cu întrebările de autoevaluare rezolvate. În cele două întâlniri organizate cu profesorul se vor discuta și dezbate principalele subiecte din tematica cursului. Această activitate este punctată cu 30% din evaluarea finală. De asemenea înainte de intrarea în sesiune, conform planificării calendaristice va avea loc un eseu online, pe durata a 120 minute, de 800 de cuvinte, cu subiecte din toate materia cursului. Acesta este punctat cu 30% din evaluarea finală.

IV. Bibliografia obligatorie:

DAHL, Robert A.; Ian SHAPIRO & José Antonio CHEIBUB (eds.), *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003.

DIAMOND, Larry & Leonardo MORLINO (eds.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005.

DIAMOND, Larry, YUN-HAN CHU, MARC F. PLATTNER, HUNG-MAO TIEN, COORD., *Cum se consolidează democrația*. Iași, Polirom, 2004.

KITSCHOLT, Herbert, "Accounting for Outcomes of Post-Communist Regime Change. Causal Depth or Shallowness in rival Explanations", lucrare prezentată la Conferința Anuală a Asociației Americane de Științe Politice, Atlanta, 1999.

LETKI, Natalia, "Lustration and Democratization in East-Central Europe", în *Europe-Asia Studies*, Vol 54, No. 4, 2002, pp. 529-552.

LINZ, Juan J. & Alfred STEPAN, *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996.

PLASSER, Fritz; Peter A. ULRAM & Harald WALDRAUCH, *Democratic Consolidation in East-Central Europe*, Houndmills: MacMillan, 1998.

ROSE, Richard; William MISHLER & Christian HAERPFER, *Democrația și alternativele ei*, Iași: Institutul European, 2003.

STARK, David & BRUSZT László, *Traectorii postsocialiste. Transformarea politicii și a proprietății în Europa Centrală și de Est*, București: Editura Ziua, 2002.

STEPAN, Alfred, *Arguing Comparative Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2001.

VOICU, Bogdan, *Penuria pseudo-modernă a postcomunismului românesc (Vol. I)*, Iași: Editura Expert Projects, 2005.

Materiale folosite în cadrul procesului educațional specific disciplinei:
Calculator și acces la internet.

V. Planificarea /Calendarul întâlnirilor și a verificărilor/examinărilor intermediare:

Tema 1. Regimuri moderne non-democratice. Clarificări teoretice și conceptuale.

Curs 1.

Introducere și prezentare. Structura cursului. Temele, problemele și scopul cursului. Bibliografia. Evaluarea.

Curs 2.

Modul 1. Regimuri moderne non-democratice. Provocările democratizării. Implicațiile regimului anterior asupra consolidării democratice.

Bibliografie:

- Linz, Juan J. & Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996, pp.38-54 (Cap.3 Modern Nondemocratic Regimes), pp. 55-65 (Cap. 4, „The Implications of Prior Regime Type for Transition Paths and Consolidation Tasks”).
- Pasquino, Gianfranco, *Curs de știință politică*, Iași: Institutul European, 2002, pp. 274-292 (Cap. 9, „Regimurile nedemocratice”).

Curs 3.

Modul 2

Liberalizare, democratizare, redemocratizare, tranziție înspre democrație. Clarificări teoretice și conceptuale.

Bibliografie:

- Plasser, Fritz; Peter A. Ulram & Harald Waldrauch, *Democratic Consolidation in East-Central Europe*, Houndmills: MacMillan, 1998, pp. 3-56 (Ch. 2: „The Concept of Consolidation in Regime Change Research”).

Verificarea conspectelor și a chestionarelor de evaluare

Tema 2. Condiții/Prerechizite/Surse ale democrației

Modulul 1. ASPECTE INSTITUȚIONALE

Curs 4.

Unitatea 1. Alternative instituționale și suport pentru consolidarea democratică. Parlamentarismul și prezidențialismul.

Bibliografie:

- Mainwaring, Scott, „Presidentialism, Multipartism, and Democracy: The Difficult Combination”, în Robert A. Dahl; Ian Shapiro & José Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003, pp. 266-271.
- Shugart, Mathew Soberg & John Carey, „Assessing the Powers of the Presidency”, în Robert A. Dahl; Ian Shapiro & José Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003, pp. 272-276.
- Stepan, Alfred & Cindy Skach, „Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism”, în Alfred Stepan, *Arguing Comparative Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2001, pp. 257-275 (Ch. 12).

Curs 5.

Unitatea 2. Aparatul birocratic, domnia legii, corupție.

Bibliografie:

- Kitschelt, Herbert, “Accounting for Outcomes of Post-Communist Regime Change. Causal Depth or Shallowness in rival Explanations”, lucrare prezentată la Conferința Anuală a Asociației Americane de Științe Politice, Atlanta, 1999.
- King, Ronald F. with Irina Kantor, Andrei Gheorghiuță, “The Rationalities of Corruption: A Focus Group Study With Middle-Sized Business Firms”, în *The Romanian Journal of Society and Politics*, Vol. 3, No. 1, 2003, pp.132-164.

Verificarea conspectelor și a chestionarelor de evaluare

Curs 6.

Unitatea 3. Alternative instituționale și suport pentru consolidarea democratică. Relația sistem politic, sistem electoral și sistem de partide.

Bibliografie:

- Huber, John D. și G. Bingham Powell, Jr., “Congruence between Citizens and Policymakers, Two Visions of Liberal Democracy”, în Robert Dahl, Ian Shapiro și Jose Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003.
- Meyer, Kenneth J.; Eric Gonzales Juenke; Robert D. Wrinkle și J. L. Polinard, “Structural Choices and Representational Biases: The Post-Election Color of Representation”, în *American Journal of Political Science*, vol. 49, no. 4, October 2005, pp. 758-768.

Modulul 2. ASPECTE POLITICE

Curs 7.

Aspecte politice . Partide succesoare, partide noi ?

Bibliografie:

- VI. - Evans, Geoffrey și Stephen Whitefield, "Identifying the Bases for Party Competition in Eastern Europe", în *British Journal of Political Science*, vol. 3, no.4, octombrie 1993, pp.521-548.
- Moser, Robert C., "Electoral Systems and the Number of Parties in Post communist States", în *World Politics*, vol. 51, no. 3, aprilie 1999, pp. 359-384.

Verificarea conspectelor si a chestionarelor de evaluare

Modulul 3. ASPECTE SOCIALE ȘI CULTURALE

Curs 8.

Unitatea 1. Prerechizite sociale și culturale ale democrației. Bazele sociale ale politicii.

Bibliografie:

- Lipset, Seymour Martin, „The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address”, în *American Sociological Review*, vol.59, no.1, februarie 1994, pp. 1-22.
- VII. - Diamond, Larry, "Assessing Global Democratization A Decade After The Communist Collapse", în *Romanian Journal of Political Science*, vol.2, no. 2, septembrie 2002, pp.4-15.

Curs 9.

Unitatea 2. Lustrația.

Bibliografie:

- Letki, Natalia, "Lustration and Democratization in East-Central Europe", în *Europe-Asia Studies*, vol. 54, no. 4, 2002, pp.529-552.

Curs 10.

Unitatea 3. Sărăcia.

Bibliografie:

- Besley, Timothy și Robin Burgess, "Halving Global Poverty", în *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 3, 2003, pp. 3-21.
- Stoll, Michael, "Race, Neighborhood Poverty, and Participation in Voluntary Associations", în *Sociological Forum*, vol.16, no..3, 2001, pp.529-557.

Verificarea conspectelor si a chestionarelor de evaluare

Modulul 5. ASPECTE ECONOMICE

Curs 11..

Unitatea 1. Provocări economice în procesul de democratizare. Dezbateră asupra privatizării. Strategii de privatizare. Variante est-europene.

Bibliografie:

- Stark, David & Bruszt László, *Traietorii postsocialiste. Transformarea politicii și a proprietății în Europa Centrală și de Est*, București: Editura Ziua, 2002, pp. 71-106 (Cap. 2: „Dezbateră asupra privatizării. De la plan la piață sau de la plan la clan?”) și 107-142 (Cap. 3: „Dependența de cale și strategiile de privatizare”).

Curs 12. 15-21.12.2008

Unitatea 2. Reacții la transformarea economică. Economii multiple în viața de zi cu zi. Economie și sprijinul față de regim.

Bibliografie:

- Rose, Richard; William Mishler & Christian Haerpfer, *Democrația și alternativele ei*, Iași: Institutul European, 2003, pp. 190-211 (Cap. 8: „Reacții la transformarea economică”).

- Przeworsky, Adam; Michael Alvarez; José Antonio Cheibub & Fernando Limongi, „Ce anume determină trăinicia democrațiilor?”, în *Revista Română de Științe Politice*, vol. 2, nr. 1, aprilie 2002, pp. 58-75.

- Voicu, Bogdan, *Penuria pseudo-modernă a postcomunismului românesc* (Vol. I), Iași: Editura Expert Projects, 2005, pp. 70-97 (Cap. 1: „Postcomunismul: surse, instituții și strategii individuale”, Subcap. VI: „Postcomunismul”).

21.12.2008 Verificarea conspectelor și a chestionarelor de evaluare

Tema 3. Calitatea democrației

Curs 13

Evaluarea calității democrației.

Bibliografie:

- Diamond, Larry & Leonardo Morlino, “Introduction”, în Larry Diamond & Leonardo Morlino (eds.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005, pp. ix-xliii.

- Mungiu-Pippidi, Alina, “Poland and Romania”, în Larry Diamond și Leonardo Morlino (eds.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press. Baltimore, 2005, pp. 213-237.

VIII. Modul de evaluare:

Performanțele studenților vor fi evaluate în mod regulat după participarea și activitățile din fiecare săptămână (conspete și răspunsuri la chestionare de autoevaluare). În funcție de punctualitatea și calitatea conspectelor și a răspunsurilor, se va alcațui punctajul final. Intirzierile ca și absentele de la aceste activități vor fi depunctate.

Ponderea în nota finală a acestora este 30%.

Examenul final va consta din:

1. **Redactarea**, după cerințele scrierii academice a **unei lucrări de semestru** care va răspunde la o întrebare problemă anunțată, din tematica cursului, elaborată pe baza documentării personale, în limita a aproximativ 10 pagini, TNR, 1,5 rânduri. Ponderea lucrării este de **40%** în nota finală. Lucrarea va fi predată alături de Documentare (dosar. În plus, lucrarea și va consta într-un studiu comparativ a două studii de țară din Europa Centrală și de Est alese de către fiecare student și pe baza parametrilor aleși.
2. **Sustinerea lucrării** pe baza cunostintelor acumulate și a literaturii parcurse în cadrul cursurilor și seminariilor. Ponderea acestei componente este de **30%** din nota finală.

Fiecare activitate cu ponderea anunțată este obligatorie pentru promovabilitate, atât la examinare, cât și la re-examinare.

Punctul din oficiu este repartizat proporțional în toate activitățile.

Punctajele obținute în cursul semestrului au aceeași pondere și în sesiunea de restanțe, constituind în egală măsură procente din nota finală. În cazul în care nu este întrunit procentul de prezență de 80%, precum și în cazul în care la activitățile de curs și seminar prestația nu îndeplinește criteriile de promovare enunțate, este obligatorie repetarea disciplinei în anul academic următor.

Detalii organizatorice, gestionarea situațiilor excepționale:

IX. Detalii organizatorice, gestionarea situațiilor excepționale:

Noțiunea de *plagiat* se definește în conformitate cu normele Catedrei de Științe Politice a Universității « Babeș-Bolyai ». (http://www.polito.ubbcluj.ro/polito/documente/reguli_plagiat.pdf)

Plagiatul se sancționează cu eliminarea din examen și expunerea cazului în ședința Catedrei pentru luarea măsurilor administrative corespunzătoare.

Tentativa de fraudă la examen se sancționează cu eliminarea din examen și exmatricularea.

• Studenți cu dizabilități

Pentru aceia dintre dvs. afectați de dizabilități motorii sau intelectuale sunt disponibilă la adresa de email: irinakantor@ și la numărul de telefon (+)40. 264. 431505-6219.

• Strategii de studiu recomandate

Pentru parcurgerea la timp și eficient a modulelor din suportul de curs este esențială lectura susținută și adnotată, realizarea conspectelor și consultarea bibliografiei alternative (internet surse autorizate). Orice aminare sau neglijare a textului din săptămâna curentă duce la o cumulare a timpilor pierduți, iar posibilitatea de recuperare este minimă. Parcurgerea textelor și răspunsurile la chestionarele de evaluare constituie baza de discuție la întâlnirile din cadrul semestrului, precum și pentru realizarea

eseului. Alocați-va săptăminal pentru acest curs un număr de minim 5 ore, pentru a putea citi ,
înțelege și discuta textele din bibliografia cursului.

II.

Tranziție și democratizare în Europa Centrală și de Est Suport de curs

Tema 1. Regimuri moderne non-democratice. Clarificari teoretice si conceptuale.

Scopul acestei teme este acela de a introduce si asimila schemele conceptuale curente folosite in analiza tipurilor moderne de regimuri politice. Sint discutate urmatoarele seturi de probleme teoretice: tipologia si clasificarea regimurilor non-democratice moderne, criteriile de elaborare ale clasificarii, influența regimurilor anterioare non-democratice asupra procesului de tranziție și consolidare democratică, necesitatea și efectele analitice ale distincției între conceptele de liberalizare, democratizare, redemocratizare, tranziție, precum și factorii care determină durabilitatea și consolidarea democrației.

Sursele necesare studiului acestei teme se afla in culegerea de texte anexata suportului de curs, dar sint acceptate si surse alternative autorizate (site-uri autorizate in domeniu).

Autorii studiati vor fi (in ordinea analizei): Linz, Juan J. & Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996. Pasquino, Gianfranco, *Curs de stiință politică*, Iași: Institutul European, 2002. Plasser, Fritz; Peter A. Ulram & Harald Waldrauch, *Democratic Consolidation in East-Central Europe*, Houndmills: MacMillan, 1998.

Modul 1. Regimuri moderne non-democratice.

Provocările democratizării. Implicațiile regimului anterior asupra consolidării democratice.

Bibliografie:

- Linz, Juan J. & Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996, pp.38-54 (Cap.3 Modern Nondemocratic Regimes), pp. 55-65 (Cap. 4, „The Implications of Prior Regime Type for Transition Paths and Consolidation Tasks”).
- Pasquino, Gianfranco, *Curs de stiință politică*, Iași: Institutul European, 2002, pp. 274-292 (Cap. 9, „Regimurile nedemocratice”).

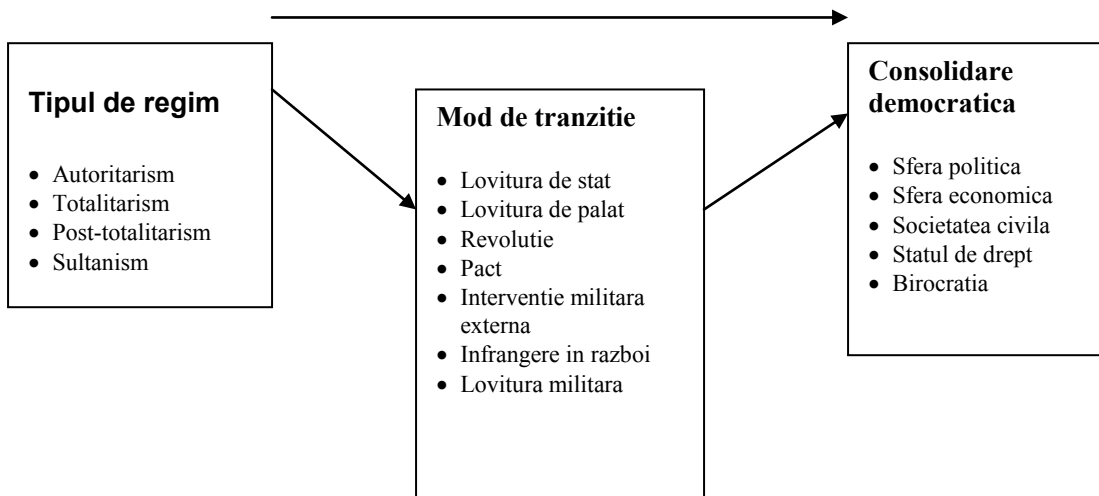
Secolul 20 a fost secolul consolidarii democratiilor contemporane la fel de mult cum a fost și acela al apariției și rezistenței alternativei acestora, regimurile non-democratice. Experiența primei jumătăți a acestui secol a furnizat rațiunile necesare revizitării taxonomiei clasice a regimurilor politice, elaborată de Platon și dezvoltată de Aristotel în clasicismul antic grec. In aceasta clasificare regimurile democratice apar alături de cele tiranice, ultimele fiind o degradare a primelor. In viziunea autorilor contemporani însă, schema clasică este interpretată într-un cu totul alt mod, și anume se evidențiază nu consecuția acestor regimuri, o epică naturală în varianta clasica, ci opunerea acestora prin însăși elementele lor definitorii. Clasificările moderne in cele mai simple

variante ale lor sînt binare, respectiv există o clasă a regimurilor democratice și una a celor nedemocratice, separate de un locus conceptual vid. Astfel, știința politică a secolului 20 a vorbit pînă tîrziu în deceniul șapte despre regimurile totalitare, ca opuse celor democratice, lucrînd cu o schema care deși a furnizat putere explicativă pentru perioada interbelică și parțial post belică, s-a dovedit a fi mult prea generală pentru a putea explica dezvoltările specifice sistemelor politice de după războiul rece. Acest fapt a fost remarcat pentru prima dată de către Juan Linz, în studiul său din 1964 intitulat *Un regim autoritar: Spania*. Lucrarea este un marcator în dezvoltarea analizelor conceptuale cu privire la democratizare și consolidare democratică, întrucît introduce o nouă clasă în tipologia binară existentă, transformînd-o într-una tripartită după expresia lui Stepan. Totodată pentru argumentarea analitică și susținerea introducerii acestui nou concept și clase, Linz a identificat variabilele, dimensiunile pe care se pot operaționaliza distincțiile dintre regimurile politice moderne, respectiv pluralismul, ideologia, leadership-ul și mobilizarea. De aici înainte pentru încă un sfert de secol teoreticienii democratizării vor opera într-un registru de trei: regimuri politice moderne democratice, autoritare și totalitare. În volumul *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, apărut în 1996, după căderea regimurilor comuniste din Europa de Est, autorii Juan Linz, & Alfred Stepan, folosind aceleași dimensiuni de analiză, au operat distincții în cadrul acestei clasificări, rafinînd clasa regimurilor totalitare prin dezvoltarea acesteia în încă patru subclase – totalitare timpurii, înghețate și tîrzii, regim sultanice.

Introducerea acestor clase și concepte, precum și operaționalizarea lor a fost cerută de necesitatea de a explica diferențele și particularitățile evidente în procesul de tranziție și democratizare a societăților din Europa Centrală și de Est, într-un context care pînă în 1990 nu permitea realizarea unei conexiuni cauzale între tipul de regim politic anterior procesului de democratizare. Tocmai necesitatea explicării fenomenelor politice, sociale și economice intrucitva asemănătoare dar și mai izbitor, diferite de la o țară la alta într-un spațiu politic anterior, socotit omogen, a produs utilitatea noului cadru conceptual.

Capitolele trei și patru din volumul celor doi autori, *Problems of Democratic Transition and Consolidation* dezvoltă analiza tipurilor de regimuri politice moderne non-democratice și felul în care profilul regimului influențează parcursul tranziției spre democrație și al consolidării democratice. Totodată autorii disting între concepte folosite anterior acestei analize, alternativ și interșanjabil: tranziție, liberalizare, consolidare democratică. Astfel ei înțeleg prin *tranziție*, trecerea de la un regim politic la altul, iar această definiție se poate aplica atît în cazul în care trecerea se face de la un regim nedemocratic la unul democratic, cît și (Germania, Italia, Spania, Tarile din Europa Centrală și de Est), cat și atunci cînd se petrece în direcția opusă (Chile). Mai mult decît atît, un regim nedemocratic se poate schimba în alt regim nedemocratic (Belarus, Ucraina, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan). *Liberalizarea* în definiția acestor autori este un proces de relaxare politică a unui regim nedemocratic. De obicei acordarea de drepturi politice, recunoșterea opoziției și acceptarea unui nivel limitat de competiție sunt elemente care indică un proces de liberalizare. În fostul spațiu comunist, *glasnost* și *perestroika* sunt formele în care se petrece liberalizarea regimului. *Consolidare democratică* – proces prin care valorile și procedurile democratice sunt acceptate și respectate de toți actorii politici și sociali; democrația devine “*the only game in town*”. Din punct de vedere al comportamentului actorilor, un regim democratic este considerat consolidat atunci cînd nici unul dintre actorii semnificativi (sociali, economici, politici) nu depune eforturi spre a crea un regim nedemocratic și nu regurge la violență sau la ajutor străin în încercarea de a obține independența. Din punct de vedere al atitudinilor, un regim democratic este considerat consolidat cînd o majoritate semnificativă a opiniei publice este convinsă că procedurile și instituțiile democratice sunt cel mai potrivit mijloc de conducere a vieții publice în societatea în care trăiesc și cînd sprijinul acordat alternativelor nedemocratice este fie foarte redus, fie izolat. Din punct de vedere constituțional, un regim democratic este considerat consolidat atunci cînd forțele

guvernamentale si ne-guvernamentale, pe intreg teritoriul statului, solutioneaza conflictele cu ajutorul unor noi seturi de legi, proceduri si institutii specifice, sanctionate de noul proces democratic. *

Un exemplu de aplicare a acestei scheme de analiza. *Romania*. Dupa cum se observa din tabelul 1, Romania, cel putin in perioada dintre 1975 si 1989 a intrunit caracteristicile unui regim sultanist. Pe scurt, sfera politica era ocupata de partidul unic, opozitia era inexistentă (nici macar opozitie subterana nu exista avand in vedere ca la cel mai mic semn de ‘gandire alternativa’ indraznetul era pedepsit inainte de a apuca sa isi propage ideile), societatea era caracterizata printr-un grad ridicat de anomie si neincredere. In 1989, in ciuda eforturilor regimului de a stavili valul de informatii, populatiei nu i se mai putea ascunde ca in Ungaria, Polonia sau Cehoslovacia regimul se relaxa, erau acordate o serie de drepturi si libertatii, se organizau partide politice si chiar alegeri in care participau si alte formatiuni, nu numai cele afiliate partidului. Cu toate acestea, tocmai datorita faptului ca regimul a suprimat orice incercare de critica si amenintarea cu suprimarea fizica a ‘nemultumitorilor’ era in permanenta prezenta, in tara nu exista o elita alternativa care sa preia sarcina de organizare/reprezentare a societatii si sa negocieze cu detinatorii puterii modul de reformare a regimului. Prin urmare, la un moment dat regimul si societatea s-au aflat fata in fata in conflict deschis – si schimbarea de regim a avut loc prin *revolutie*. In timpul scurt cat a durat confruntarea, a aparut un grup de lideri care si-a asumat sarcina de a da o orientare maselor si de a organiza situatia dupa caderea regimului este important si, la randul sau, are impact asupra modului in care situatia politica a Romaniei a evoluat dupa Decembrie ‘89. Cum? Tipul de regim anterior si modul de trecere de la un regim la altul afecteaza statutul actorilor politici, sarcinile pe care trebuie sa le indeplineasca si gradul lor de dificultate. Mai precis in cazul Romaniei, tranzitia prin revolutie si aparitia ulterioara a unui grup de lideri a generat o problema de legitimitate a noului regim. Intregul discus construit in jurul “furtului revolutiei”, incepand cu acuzațiile din partea societatii “ne-ati furat revolutia” si continuand cu justificarile noii elite. O forma a indoielilor privind legitimitatea noului

regim (elite si institutii) poate fi considerata atitudinea partidelor de opozitie fata de Constitutie: nu au votat-o.

In continuare vor fi prezentate intr-o serie de tabele relatii importante care formeaza schema explicativa propusa de Linz si Stepan.

1. *Tipul de regim nedemocratic si modul de tranzitie*

Tabelul 2 prezinta pe scurt influenta tipului de regim nedemocratic asupra modului in care se poate realiza tranzitia. Ideea principala este aceea ca fiecare dintre cele patru tipuri de regim de nedemocratic (prezentate in Tabelul 1) are anumite trasaturi care inhiba sau dimpotriva permit aparitia si actiunea altor actori politici sau sociali care, la un moment dat, pot initia procese de tranzitie si consolidare democratica.

2. *Tipul de regim nedemocratic si consolidarea democratica*

Este clar ca trasaturile regimului nedemocratic anterior influenteaza sarcinile actorilor in perioada consolidarii democratice. Din definitia consolidarii democratice rezulta ca nu putem vorbi despre o "democratie consolidata" decat daca regulile democratice sunt respectate in toate sferele activitatii umane: political, economica, civila, stat de drept si birocratie/administratie. Prin urmare, in perioada consolidarii democratice noile elite politice si cetatenii au sarcina de a crea setul de reguli democratice si de a-l respecta intru totul.

Sfera politica se refera la crearea unui set institutii democratice care sa se bucure de autonomie, autoritate, putere si legitimitate.

Sfera economica se refera nu numai la piata, ci la intregul set de reguli, legi si proceduri care fac posibila interactiunea actorilor economici si financiari, atat la nivel intern cat si extern.

Sfera civila se refera la formarea si actiunea actorilor sociali, independenti de stat: organizatii neguvernamentale si grupuri de interes. Nu in ultimul rand ii cuprinde pe toti cetatenii (chiar si cei neafiliati unor grupuri organizate) ale caror drepturi fundamentale trebuie rescunoscute, garantate si respectate.

Statul de drept garanteaza autonomia si independenta societatilor civila si politica. Intr-un sistem democratic suprematia legii este originata in constitutie. Ideea de constitutie si constitutionalism este mai mult decat simpla aplicare a regulii majoritatii. Ea presupune existenta unui consens asupra constitutiei si angajamentul de respectare a procedurilor auto-limitative. Presupune de asemenea o ierarhie clara a legilor, interpretate de un aparat judecatoresc independent si sprijinite de o puternica cultura legala a societatii civile.

Pentru a fi capabil sa isi indeplineasca rolul de garantor al drepturilor si libertatilor cetatenesti, pentru a putea asigura un cadru stabil pentru desfasurarea tuturor activitatilor economice si sociale, democratiia moderna trebuie sa dispuna de capacitatea efectiva de a conduce, reglementa si extrage resurse. Cu alte cuvinte, statul democratic are nevoie de un *aparat birocratic/administrativ* eficient.

Din descrierea succinta a tipurilor de regim nedemocratic (Tabelul 1) este clar ca nu toate regimurile nedemocratice pornesc procesul de tranzitie de pe pozitii egale: unele dintre ele trebuie sa constuiasca mai mult, altele mai putin in fiecare din cele cinci sfere mentionate anterior. Pentru ca este imposibila detalierea fiecarui caz in parte in cursul de fata, tabelul 3 rezuma nivelul de pe care porneste fiecare tip regim nedemocratic in procesul de tranzitie si consolidare si efortul necesar in perioada de consolidare. Cu cat sfera este mai putin dezvoltata, cu atat efortul post-tranzitional este mai ridicat.

Tabelul 3.

Sfera/arena	Regim autoritar	Regim totalitar	Regim post-totalitar	Regim sultanist
Autonomia societatii civile	Mediu spre inalt	Slab	Slab spre mediu	Slab spre mediu
Autonomia societatii politice	Slab spre mediu	Slab	Slab	Slab
Constitutionalism si stat de drept	Slab – mediu - inalt	Slab	Mediu	Slab
Norme profesionale si autonomia aparatului birocratic	Slab – mediu - inalt	Slab	Slab spre mediu	Slab
Societate economica, autonomia pietei si pluralitate a formelor de proprietate	Mediu spre inalt	Slab (communism) Mediu (fascism)	slab	Slab spre mediu

Sursa: Linz si Stepan 1996, p. 56

Tabelul 4 prezinta pe scurt influenta tipului de regim nedemocratic asupra sarcinilor minime pe care noile elite le au de indeplinit in cele cinci sfere principale pentru ca procesul de consolidare democratic sa poata incepe.

Tabelele prezentate in aceasta unitate sunt destinate intelegerii principalelor mecanisme care stau la baza proceselor de tranzitie si consolidare democratica. Ele reprezinta un instrument util in analiza cazurilor de tranzitie si consolidare, fie individual, fie comparativ.

Tabelul 1.

Carasteristica	Democratie	Autoritarism	Totalitarism	Post-totalitarism	Sultanism
Pluralism	Pluralism politic intarit de pluralism social, economic, organizational extensiv. Protejat printr-un sistem dezvoltat de legi si regulamente.	Pluralism politic limitat; adesea exista pluralism social si economic extensiv, cu radacini in perioada precedenta; acorda un spatiu limitat pentru semi-opozitie	Lipsa pluralismului social economic si politic. Partidul oficial detine de jure si de facto monopolul asupra puterii. Orice element de pluralism care ar putea fi mobilizat este eliminat. Societatea nu poate fi organizata in afara regimului (i.e. nu exista o societate paralela)	Pulralism economic si social limitat, controlat de regim. Pluralismul politic este absent, monopolul puterii politice apartine partidului. Poate exista o economie secundara (privata), dar statul domina sfera economica. Pluralismul social este tolerat in anumite limite, insa incep sa fie exprimate critici la adresa puterii. In ultimele faze de dezvoltare ale post-totalitarismului, opozitia dezvoltata astfel organizeaza o "cultura secundara" si o "societate paralela"	Pluralismul economic si social existente sunt subordonate interventiei directe, arbitrare si impredictibile din partea sultanului. Domnia legii (statul de drept nu exista), vointa sultanului e lege. Sferele privata si publica se suprapun.
Ideologie	Nu exista o ideologie dominanta. Respectul pentru drepturile cetatenesti si individuale este firul rosu al oricarui sistem de valori prezent la un moment dat in	Nu exista o ideologie elaborata	Ideologie elaborata care articuleaza o utopie 'promisa. Legitimarea liderilor, misiunea lor si a fiecarui individ, politicile, sunt toate	Mai exista o ideologie cu functie calauzitoare, insa angajamentul cetatenilor si liderilor fata de ea este diminuat semnificativ.	Manipulare arbitrara a simbolurilor. Glorificarea conducatorului; nu exista o ideologie elaborata si nu sunt acceptate valori in

	societate. Respect pentru minoritati si stat de drept.		derivate din ideologia atotcuprinzatoare		afara celor sustinute de sultan;
Mobilizare		Lipsa mobilizarii intensive, extensive, cu unele exceptii...	Mobilizare extensiva in cadrul unor organisme create de stat. Accentul cade pe activismul cadrelor si militantilor; se fac eforturi pentru mobilizarea entuziasmului; viata particulara este denigrata	Pierdere prgresiva a interesului liderilor in mobilizarea cetatenilor; are loc mobilizarea de rutina a cetatenilor, se cere un nivel minim de acceptare; cadrele si militanti sunt mai degraba carieristi. Publicul este plictisit si se retrage in sfera privata.	Slaba, manipulativa, de tip ceremonial; se realizeaza prin forta; mobilizare periodica a grupurilor parastatale care pot utiliza violenta impotriva grupurilor care se opun sultanului
Conducere	Rezultatul alegerilor alegerilor periodice Exercitata in limite constitutionnale si cu respectarea legii	Exercitata de un lider sau (uneori) de un grup in functie de un set de norme neclare, dar cu un anumit grad de predictabilitate; Eforturi de cooptare a elitelor apartinand regimului anterior;	Este nelimitata si impredictibila, atat pentru membri, cat si pentru nemembri. Adesea este charismatica; recrutarea elitelor se face pe baza anagajamentului exprimat fata de linia oficiala a partidului	Recrutarea elitelor se face din randul membrilor de partid, insa cariera in partid nu mai este un criteriu de selectie; adesea tehnocratii sint alesi in posturi de conducere; elitele sunt controlate pe linie de partid si prin 'democratia interna'	Personalista si arbitrara; lipsa constrangerilor legal rationale; tendinte dinastice; supunerea in fata liderului se datoreaza fricii sau interesului personal; Staff-ul liderului este format din rude, prieteni sau persoane care administreaza violenta in stat (sefii armatei, politiei)
Exemple		Polonia (1988/89) Kyrgyzstan, Ukraina, Belarus, (azi)		Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria la finele anilor 80	Romania (1975-1989) Turkmenistan azi

Tabelul 2.

Mod de tranzitie	Regim autoritar	Regim totalitar	Regim post-totalitar	Regim sultanist
1. reforma prin pact/ ruptura prin pact	Datorita faptului ca societatea civila poate fi destul de bine dezvoltata si ca un nivel moderat de opozitie politica este present, tranzitia are loc prin pact intre aripa moderata a regimului si aripa moderata a opozitiei. Tranzitia este considerate completa odata cu organizarea primelor alegeri libere si competitive. Exemplu:	Opozitia politica si aripa moderata a regimului nu exista. Regimul totalitar nu permite tranzitie prin pact.	In perioada de maturitate a regimului post totalitar se poate forma o aripa moderata a puterii. Similar, opozitia poate dezvolta o ‘cultura paralela’ si poate organiza grupuri politice incipiente. Daca liderii regimului cred ca alegerile sunt necesare si ca ei au sanse ridicate de a la castiga, tranzitia prin pact este posibila. Exemplu: Polonia, Ungaria	Datorita lipsei statului de drept si nerespectarii drepturilor civile si politice ale cetatenilor, precum si datorita dominatiei politice a sultanului, opozitia si aripa moderata a regimului nu exista. Prin urmare, tranzitia prin pact nu este posibila.
2. infrangere in razboi	Infrangerea in razboi sau colapsul regimului in urma conflictului ar putea declansa un proces de tranzitie daca exista reprezentanti organizati ai fortelor sociale si politice alternative si daca acestia cer organizarea de alegeri. (sunt slabe sanse ca regimul nedemocratic sa mentina controlul, avand in vedere slabiciunea sa	Un regim totalitar infrant in razboi poate fi fortat pe calea democratizarii numai daca este ocupat de un regim democratic si procesele subsecvente sunt monitorizare extern pe o perioada indelungata de timp. Exemplu: Germania Nazista	In perioadele incipiente ale regimului post-totalitarist exista multe similitudini cu regimul totalitar. In post-totalitarismul matur, in urma infrangerii in razboi guvernul poate fi preluat de opozitia incipienta existenta are organizeaza alegeri.	Datorita absentei statului de drept si raspanditii violentei parastatale, trecerea la un regim nedemocratic este imposibila fara monitorizare externa si fara garantii din partea organizatiilor internationale.

	post-conflict)			
3. Guvern interimar care nu este initiat de regim sau oponenti (lovitura militara, revolta populara)	Intr-un regim autoritar este posibila existenta unei opozitii democratice si a unei societati civile. Daca acestea cer organizarea de alegeri anticipate, aceasta modalitate de tranzitie este posibila. Insa, in absenta unei astfel de cereri, guvernul interimar va fi tentat sa utilizeze puteri extraordinare in decizii politice si sa amane sau sa anuleze alegerile, ceea ce fie intarzie procesul de tranzitie, fie duce la aparitia unui nou regim nedemocratic.	Un guvern interimar este improbabil. Cu toate acestea, daca o criza profunda produce un nou guvern, datorita faptului ca societatea civila este qvasi-absenta si societatea politica nu exista in afara celei oficial oganizate de partid, sunt putine sanse ca presiunea pentru organizarea de alegeri anticipate sa aiba succes. Guvernul succesor ar putea fi interesat sa obtina legitimitate prin alegeri, insa aceasta nu inseamna declansarea unui proces de tranzitie, sau de democratizare.	Alegerile anticipate este calea cea mai probabila in cazul regimului post totalitar, situatie in care reprezentantii opozitiei ar putea forma guvernul si ar putea initia procesele de democratizare. In cazul in care regimul post-totalitar nu evolueaza in aceasta directie, cea mai probabila cale de tranzitie este revolta populara care, daca nu este reprimata, poate duce la caderea regimului si instituirea unui guvern interimar. Nu este exclusa posibilitatea ca noile elite sa aiba legaturi cu regimul anterior si sa incerce sa isi consolideze pozitia profitand de faptul ca societatea civila este inca neorganizata.	Sanse ridicate a ‘guvernul interimar’ sa pretinda a actiona in numele poporului si sa amane alegerile in numele urgentei reformelor ‘necesare’. Datorita faptului ca societatea civila si cea politica au fost anterior lipsite de autonomie, exista o probabilitate ridicata ca grupuri asociate cu sultanul (dar care pretind legitimitate pentru ca au sprijinit miscari populare) sa dobandeasca puterea politica. Cea mai buna sansa pentru initierea unei tranzitii democratice este ca revolta populara sa fie condusa de lideri recunoscuti la nivel international care stabilesc si organizeaza alegeri si permit competitie libera si pluralista. Exemplu: Romania
4. rasturnarea unui regim	Daca un regim	Aceasta cale nu este	Aceasta cale nu este	Aceasta cale nu este

<p>nedemocratic condus de ofiteri superiori ai armatei</p>	<p>nedemocratic este condus de ofiteri superiori, "armata ca institutie" daca se simte amenintata intern sau extern, poate exercita presiune asupra "armatei la guvernare" si poate forta retragerea de la conducere si organizarea de alegeri. Durata tranzitiei si existenta asa-numitelor "domenii rezervate" ale puterii pe care armate le poate impune ca pret la renuntarii la putere depind de gravitatea amenintarii (externe/interne) si de forta actorilor democratici care preiau puterea</p>	<p>posibila in regimuri totalitare datorita rolului primordial al partidului.</p>	<p>posibila in regimuri post-totalitare datorita rolului primordial al partidului.</p>	<p>posibila in regimuri sultaniste datorita fuziunii dintre sferele publica si privata. Intrucat armata este sub controlul direct al sultanului, regimul este incompatibil cu conducerea militara.</p>
<p>5. modalitati specifice</p>	<p>Daca un regim autoritar civil intiaza tranzitia, pactele sau intelegerile care se stabilesc vor avea putere doar in masura in care vor fi aprobate de electorat.</p>	<p>Conducerea regimului totalitar se poate diviza, deschizand calea spre mobilizare populara, liberalizare si posibil instituirea unui guvern interimar care sa organizeze alegeri. Datorita faptului ca regimul nedemocratic controleaza puternic</p>	<p>Un regim post-totalitar confruntat cu o criza serioasa poate cadea daca optiunea utilizarii de mijloace represive nu este posibila. Colapsul poate duce la preluarea controlului de catre elite nedemocratice, la democratizare sau haos.</p>	<p>Date fiind tendintele dinastice ale regimului, daca sultanul moare de cauze naturale membrii familiei sale vor incerca sa mentina regimul. Liberalizarea nu este posibila/probabila.</p>

		<p>mobilizarea cetatenilor, un rezultat probabil este acela ca dinamica mobilizarii produce re-impunerea controlului de tip totalitar sau forteaza regimul sa evolueze spre post-totalitarism</p>		
		<p>Daca regimul totalitar este sprijinit de un hegemon extern, retragerea acestui sprijin poate altera relatiile de putere. Costul represiunii creste si opozitia si mobilizarea sporesc. In aceste conditii colapsul regimului este posibil. Caderea regimului poate antrena fie haos, fie instituirea unui guvern interimar. Datorita absentei unei opozitii organizate, chiar daca guvernul provizoriu initiaza liberalizarea regimului, probabilitatea ca elite provenind din regimul anterior sa pastreze controlul este foarte ridicata. <i>Exemplu: noile state independente formate</i></p>	<p>Daca regimul post totalitar este sprijinit de un hegemon extern, retragerea acestui sprijin poate altera genera colapsul regimului. Daca regimul post-totalitar se afla in primele sale faze, regimul succesori tinde spre autoritarism (deoarece nu exista contra-puteri alternative in sferile sociale si politica). Controlul apartine liderilor care provin din randurile elitelor regimului anterior. Daca regimul post-totalitar este matur, liderii societii civile si ai opozitiei incipente pot participa la organizarea noului regim politic si pot influenta tranzitia spre un regim democratic.</p>	<p>Daca sultanul depinde de un patron extern, sub presiunea acestuia poate fi fortat sa organizeze alegeri, pe care le poate pierde. In acest caz, sprijinul patronului pentru optiunea democratica este vital.</p>

		<i>dupa caderea Uniunii Sovietice</i>		
				Cea mai probabila cale interna pentru eliminarea sultanului este asasinatul politica sau ridicare revolutionara a unor grupuri armate sau a 'societatii civile'. O astfel de revolta poate fi sprijinita de grupuri cu interese in sfera economica, ale caror activitati sunt impiedicate de interventia sultanului.

Tabelul 4

Conditii necesare	Regim autoritar	Regim totalitar	Regim post-totalitar	Regim sultanist
Stat de drept si libertatea societatii civile.	In cazul unor regimuri autoritare, poate exista o sfera activa a statului de drept, insa libertatile si drepturile cetatenesti trebuie extinse si protejate. Legi care sa asigure autonomia mass mediei, sindicatelor samd trebuie adoptate si implementate.	Statul de drept nu exista. In masura in care exista un cod legal, este extrem de politicizat si un instrument inmana partidului-stat. Libertatile civile sunt minime si trebuie legalizate, protejate si garantate. Nedezvoltarea societatii civile necesita schimbari fundamentale dificil de general intr-o perioada scurta de timp.	Reforma extensiv a sistemului de legi pentru asigurarea drepturilor civile si statului de drept	Datorita fuziunii dintre public si privat si personalizarii extreme a puterii, stabilirea statului de drept si garantarea drepturilor cetatenilor sunt o prioritate a regimurilor post-sultaniste.
Autonomia societatii politice, incredere si conditii legale pentru functionarea sa	Toate conditiile normale care asigura competitia electorala libera intre partide trebuie sa fie create. In anumite cazuri formarea partidelor trebuie sa fie legalizata si restrictiile impuse asupra anumitor partide trebuie sa fie ridicate. In alte cazuri drepturile politice ale actorilor politici cheie trebuie re-instituite. In cazuri exceptionale, partidul	Pozitia dominanta a partidului in toate sferele societatii, statutul sau privilegiat si resursele de care dispune trebuie desfiintate si redistribuite. Insa, daca cetatenii doresc sa recreeze partidul, posibilitatea aceasta ar trebui sa le fie acordata; puterea partidului trebuie sa depinda numai de voturile supporterilor sai.	Desfiintarea statutului privilegiat al partidului dominant este necesara. Reforma legala este necesara pentru a asigura formarea si competitia libera intre partide. Desi societatea civila poate sa nu fie la fel de amorfa ca in totalitarism, lipsa relativa a diferentierilor economice si politice face dificila reprezentarea intereselor si complica dezvoltarea	Suprimarea violentei semi-private si crearea unui nivel minim de incredere sunt necesare pentru dezvoltarea partidelor politice, competitiei libere pentru putere si unui nivel suficient de autonomie pentru functionarea procedurilor si institutiilor democratice.

	care guverneaza regimul autoritar trebuie sa fie desfiintat.		unui spectru normal al partidelor democratice.	
Reguli constitutionale pentru alocarea democratica a puterii	In unele cazuri, se poate declara imediat ca o constitutie anterioara democratica este re-instaurata. In alte cazuri o constitutie nedemocratica poate fi amendata. In alte cazuri o adunare nationala constituanta trebuie creata cu scopul special de a elabora o constitutie complet noua.	O constitutie "de hartie" poate sa existe si odata ce dobandeste un continut democratic ea poate genera efecte neasteptate, deoarece constitutia nu a fost creata pentru o societate democratica. Este necesara crearea unei <i>noi</i> constitutii democratice, chiar daca procesul necesita un timp indelungat. Dificultati pot fi generate de lipsa unui culturi constitutionale.	Dat fiind caracterul fictiv al constitutiei regimului post-totalitar, utilizarea sa in perioada post-totalitara poate impune costuri serioase. Crearea unei noi constitutii se impune cu urgenta.	O cultura legala universalista trebuie dezvoltata. Chiar si in cazurile in care exista o constitutie care poate fi utilizata, datorita abuzurilor recente asupra regulilor constitutionale nu exista incredere si respect pentru legi.
Aparat birocratic acceptabil si protrivit cerintelor guvernarii democratice	In masura in care birocratia nu a fost politicizata si a mentinut anumite standarde profesionale, refoema aparatului birocratic nu este o necesitate imediata. In unele cazuri este necesara o curatire mai mult sau mai putin extinsa a aparatului birocratic, including armata si sistemul judecatoresc. Aceste	Delegarea sarcinilor majore ale statului catre partid, precum si penetrarea acestuia din urma instructurile birocratice ingreuneaza procesul de formare a unei birocratii nepoliticizate. Pe de alta parte, acest proces este absolut necesar. Destramarea partidului poate duce la reducerea eficientei si coordonarii	Faptul ca multe dintrefunctiile statului, including sarcinile aparatului judecatoresc, erau indeplinite de membri de partid face ca reformarea birocratiei si 'curatirea' sa de elemente politicizante sa fie o cerinta imperioasa dar dificil de realizat. Abilitatile elitei birocratice o fac necesara in perioada de	Relatiile clietelare si coruptia aparatului birocratic ii limiteaza eficienta si legitimitatea si impun o reformare extensiva. Lideri democratic alesi pot prefera practici clietelare unei administrari rationale.

	procese sunt ingreunate in cazul in care regimul nedemocratic a fost guvernat de cadre din ierarhia superioara a armatei.	aparaturii de stat si poate deschide calea apartiei unor noi relatii de tip client-patron. Experienta partidului stat genereaza un nivel ridicat al neincrederii in institutiile statului.	tranzitie.	
Autonomie suficienta pentru economie si actori economici pentru a asigura pluralismul societatii civile, al sferei politice si al sferei economice	Daca economia a fost de tip mixt, schimbari imediate nu sunt necesare pentru facilitarea tranzitiei si consolidarii democratice. Reformele necesare si dorite sunt parte a procesului politic normal, ceea ce inseamna un nivel mai ridicat de privatizare a proprietatii si mai mult sau mai putina interventie a statului in economie.	Totalitarismul comunist s-a caracterizat prin proprietatea publica	Controlul exercitat de stat asupra tuturor activitatilor economice nu pare a genera o societate civila si politica suficient de robusta pentru a crea un sistem politic democratic. Unele reforme sunt necesare pentru a crea o societate economic institutionalizata. O economie de piata deplin dezvoltata nu este necesara pentru aparitia unui sistem democratic.	Destramarea structurilor clientelare si patrimoniale ale conducatorului si aliatilor sai vor fi necesare pentru a permite dezvoltarea normala a societatii civile, a sferei economice si politice

*Interpretare și traducere adaptată, Romana Careja, Suport de curs ID.

Cuvinte cheie

Regim politic

Schimbare de regim

Autoritarism

Totalitarism, timpuriu, înghețat, târziu

Sultanism

Patrimonialism

Pluralismul, ideologia, leadership-ul și mobilizarea

Opoziția

Chestionar de auto evaluare

1. Discutați necesitatea clarificărilor conceptuale referitoare la tipologia regimurilor moderne în literatura studiată.
2. Enunțați dimensiunile de analiză ale regimurilor moderne non-democratice în literatura studiată. Arătați relevanța acestora, exemplificând.
3. Analizați diferențele dintre regimul politic autoritar și cel totalitar, folosind dimensiunile elaborate de Juan Linz.
4. Analizați diferențele dintre regimul politic sultanist și cel totalitar, folosind dimensiunile elaborate de Juan Linz.
5. Analizați diferențele dintre regimul politic autoritar și cel post-totalitar, folosind dimensiunile elaborate de Juan Linz.
6. Analizați implicațiile regimului politic anterior asupra tranziției și consolidării democratice în cazul regimului autoritar.
7. Analizați implicațiile regimului politic anterior asupra tranziției și consolidării democratice în cazul regimului totalitar.
8. Analizați implicațiile regimului politic anterior asupra tranziției și consolidării democratice în cazul regimului post-totalitar.
9. Analizați implicațiile regimului politic anterior asupra tranziției și consolidării democratice în cazul regimului sultanic.

Exercitiu

Alegeti o tara si aplicati schema sugerata de Linz si Stepan. Observati principalele elemente ale regimului anterior si modul in care influenteaza perioada contemporana. (varianta: comparati in functie de aceeaasi schema doua state).

Modul 2. Liberalizare, democratizare, redemocratizare, tranziție înspre democrație.

Bibliografie:

- Plasser, Fritz; Peter A. Ulram & Harald Waldrauch, *Democratic Consolidation in East-Central Europe*, Houndmills: MacMillan, 1998, pp. 3-56 (Ch. 2: „The Concept of Consolidation in Regime Change Research”).

Conceptul de consolidare a regimului democratic. Teorii și variante.

In capitolul 4 al volumului *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Implicatiile tipului de regim anterior asupra cailor de tranzitie si sarcinilor consolidarii, Linz și Stepan, sustin ca in cazul in care punctul de plecare spre democratizare este un subtip al regimului comunist post totalitar, consolidarea democratica ar trebui sa contina sarcina de a creere simultana nu numai a societatii politice si economice, cit si in mod separat, a fiecareia dintre arenele democratiei. Aceasta in vreme ce un regim autoritar in stadiul sau tirziu, ar putea avea o societate civila robusta, o cultura a legii care sa fie in favoarea sprijinirii constitutionalismului si a statului de drept, o birocratie de stat functionala care opereaza in cadrul unor norme profesionale, si o societate economica suficient de bine institutionalizata. Ca atare, mai mult decit intr-un regim post totalitar, intr-unul sultanist, implicatiile pentru realizarea regimului democratic sint acelea ca, aceia care o vor face, vor trebui sa porneasca de la un nivel extrem de scazut cu construirea societatii civile, a constitutionalismului și statului de drept, a normelor profesionale pentru birocratie, a societatii economice si a institutiilor politice.

Spre deosebire de aceste precizari care privesc sarcinile pentru consolidarea democratica, cele privitoare la procesul de tranzitie se refera la posibilitatile date de teoria modelului celor patru jucatori, durii regimului si ai opozitiei, moderatii regimului si ai opozitiei. Ei remarca faptul ca cea mai mare parte a literaturii de tranzitie se refera la acesta si ca, in consecinta tranzitia insasi este vazuta ca implicind un pact intre moderatii celor doua linii. Oricare ar fi insa variantele, autorii considera ca este necesara indeplinirea a doua conditii pentru ca modelul celor patru jucatori sa fie cu adevarat functional; o data, jucatorii moderati trebuie sa detina suficienta autonomie, astfel incit sa poata in timp, sa conduca negocieri strategice si tactice cu moderatii opozitiei; al doilea, in mod convers, moderatii opozitiei au nevoie de un grad de prezenta organizationala continua, putere si adepti ai politicii lor spre a-si juca rolul in pactele de negociere.

La fel de importanta pentru interesele tranzitologilor este calea de trecere de la un regim nondemocratic la unul democratic, sau calea de evacuare a vechiului regim.

Aceasta este in directa legatura cu existenta sau inexistentia celor patru jucatori, precum si a caracteristicilor profilului lor.

Asadar in viziunea acestor autori, prin tranzitie, sau proces tranzitional spre democratie se intelege acel interval in care este identificabil ca posibil si activ modelul celor patru jucatori sub cele doua conditii necesare. In timp ce prin consolidare democratica, sau sarcinile consolidarii democratice, ei inteleg fie constructia de la zero, fie cristalizarea dezvoltarea celor cinci arene ale democratiei in definitia lui Dahl, sau cu alte cuvinte in aceeasi terminologie dahliana, o distributie poliarihica a puterii.

O viziune complementară asupra conceptului de consolidare este dezvoltată de Andreas Schedler în studiul său *Ce este consolidarea democratică?* In prima parte a articolului, Schedler scoate in evidenta faptul ca mai mult de 60 de tari din intreaga lume au facut trecerea de la autoritarism la un anumit tip de regim democratic; acest lucru s-a intamplat in urma celui de-al “treilea val” al democratizarii globale. Astfel au aparuti ingrijorari legate de modul in care trebuie sa fie intarite si stabilizate aceste noi regimuri.

Pe langa misiunea initiala de a face din democratie “singurul joc acceptat” (the only game in town) s-au adaugat si alte intelesuri termenului de “consolidare democratica”.

S-a constatat ca mentinerea democratiei este o sarcina la fel de grea precum este si trecerea la democratie. Initial termenul de “consolidare democratica” descria provocarea securizarii noilor democratii, a extinderii sperantei lor de viata dincolo de viitorul apropiat, a imunizarii impotriva amenintarii revenirii la autoritarism. A aparut o lista a “problemelor consolidarii democratice”, care include elemente divergente, precum: lagitimitatea populara, raspandirea valorilor democratice, neutralizarea actorilor anti-sistem, suprematia sectorului civil asupra celui militar, eliminarea enclavelor autoritare, onstructia partidelor, organizarea intereselor functionale, stabilizarea normelor electorale, rutinizarea politicii, descentralizarea puterii de stat, introducerea mecanismelor democratiei directe, reforma puterii judecatoresti, atenuarea saraciei, stabilizarea economica.

Intelesul pe care-l atribuim notiunii de consolidare democratica depinde de pozitia pe care ne situam si de tinta pe care o avem in vedere.

Consideratii si orizonturi

Cercetatorii democratizarii au impartit regimurile in doua categorii:

- democratice
- nedemocratice sau autoritare

Criterii pentru identificarea unei tari democratice oferite de Robert Dahl:

- drepturile politice si civile
- alegerile corecte, competitive si inclusive

El numea tarile care indeplinesc aceste criterii “poliarhii”, dar in mod normal ele sunt numite “democratii liberale”.

Schedler a afirmat ca exista cazuri care poseda doar cateva din caracteristicile esentiale ale democratiei liberale si acestea se situeaza undeva intre democratie si autoritarism, iar el numeste aceste regimuri semidemocratice, “democratii electorale”.

“Democrațiile electorale” reuesc sa organizeze alegeri mai mult sau mai putin inclusive, curate si competitive, dar esueaza in mentinerea libertatilor politice si civile, esentiale pentru democratia liberala. Mai exista dupa Schedler si “democrațiile avansate”

care posedă anumite trăsături pozitive față de criteriile definitorii minime ale democrației liberale; sunt superioare din punct de vedere al calității democratice.

David Collier și Steven Levitsky au clasificat regimurile împărțindu-le în patru categorii:

- autoritarism
- democrație electorală
- democrație liberală
- democrație avansată

Democrația electorală și cea liberală reprezintă referenții empirice ai întregii dezbateri cu privire la consolidarea democratică, iar una pentru cealaltă reprezintă orizonturi normative.

Autoritarismul reprezintă orizontul exterior negativ, pe care susținătorii democrației din aceste două tipuri de regimuri încearcă să-l evite, în timp ce democrația avansată reprezintă orizontul exterior pozitiv, pe care aceștia încearcă să-l atingă.

- democrația electorală = orizont proxim de evitat pentru democrația liberală
- democrația liberală = orizont proxim de atins pentru democrația electorală
- cercetătorii care privesc de la nivelul democrației electorale sau liberale la autoritarism, echivalează consolidarea democratică cu o “moarte rapidă” a democrației
- cercetătorii care privesc de la nivelul democrației electorale sau liberale la democrația avansată echivalează consolidarea democratică cu creșterea calității democrației
- cercetătorii care privesc de la nivelul democrației liberale la democrația electorală echivalează consolidarea democratică cu “evitarea unei morți lente” a democrației
- cercetătorii care privesc de la nivelul democrației electorale la democrația liberală echivalează consolidarea democratică cu dezvoltarea democrației, cu furnizarea caracteristicilor ce-i lipsesc
- cei care sunt preocupați de stabilitatea democrației și care încearcă să evite regresia fie la regimuri nedemocratice, fie la unele semidemocratice, sprijină noțiuni “negative” ale consolidării democrației, iar cei care sunt preocupați de avansarea democrației și de încercările de atingere a progresului fie la democrația liberală, fie la o democrație de foarte bună calitate, susțin noțiuni “pozitive” ale consolidării democratice

Aceasta trebuie să respecte trei condiții:

1. trebuie evitată camuflarea sau completarea sa (teleogia ascunsă = gresită)
2. trebuie disociată teleogia de orice credință în progresul inevitabil: sprijinirea unui scop normative = subiect
3. noțiunea consolidării democratice cunoaște mai multe telosuri caracteristice și această pluralitate de telosuri definește o pluralitate de concepte ale consolidării democratice

Conceptele consolidării democratice, după cum le clasifică Schedler sunt:

- prevenirea colapsului democrației
- prevenirea eroziunii democrației
- dezvoltarea democrației
- fundamentarea democrației
- organizarea democrației

Prevenirea colapsului democratiei

- intr-o tara in care se trece de la o guvernare autoritara la alegeri libere, corecte si competitive, actorii democratici nu isi pot permite sa se relaxeze sau sa se bucure de “incertitudinea limitata” a guvernarii democratice
- in sens pozitiv, consolidarea se refera la obtinerea continuitatii, mentinerii, fortificarii, supravietuirii, permanentei, trainiciei, persistentei, mobilitatii, viabilitatii, durabilitatii sau ireversibilitatii democratiei
- sensurile negative se refera la necesitatea depasirii fragilitatii, instabilitatii, nesigurantei, vulnerabilitatii, reversibilitatii democratiei sau amenintarii colapsului
- scopul: mentinerea in viata a democratiei
- consolidarea democratica preocupata de actorii devianti sau anti-sistem care nutresc motive antidemocratice
- eliminarea, neutralizarea sau convertirea jucatorilor neloiali reprezinta sarcina principala in efectul de prevenire a colapsului democratiei
- este foarte importanta stabilitatea democratica

Prevenirea eroziunii democratiei

- concentrarea asupra politicii loviturii de stat clasice sau militare poate fi discutabila din punct de vedere empiric, politic si moral
- colapsul democratiei si eroziunea democratica sunt cele doua concepte ale consolidarii democratice care trebuie evitate
- O'Donnell in eseu sau “Transition, Continuities and Paradoxes” a atras atentia asupra amenintarii regresiei tacute de la democratie la guvernare semidemocratica; a propus sa se faca o distinctie clara intre “moartea rapida” (colapsul) si “moartea lenta” (eroziunea) a democratiei
- intr-un articol, Huntington afirma ca pentru democratiile din cel de-al treilea val, “problema nu o reprezinta rasturnarea, ci erodarea: slabirea intermitenta sau graduala a democratiei chiar de catre cei alesi in fruntea regimului democratic”
- forme de erodare ale democratiei: reafirmarea suprematiei militare, violenta de stat, slabiciunea statului, ascensiunea partidelor hegemonice poate sufoca competitia electorala; decaderea institutiilor electorale poate afecta corectitudinea numararii voturilor; persoanele care detin functii publice pot sa se foloseasca de accesul privilegiat la resursele statului si la mass-media in moduri care violeaza standardele minime de corectitudine electorala

Dezvoltarea democratiei

- democratiile liberale infrunta provocarea “negativa” a prevenirii eroziunii democratiei si regresiei la o guvernare semidemocratica
- democratiile electorale infrunta provocarea “pozitiva” a dezvoltarii democratiei, a instaurarii unei guvernari pe deplin democratica
- trei tipuri de democratie electorala:
  1. - tari cu un regim autoritar aflat in stare de colaps care au reusit sa amendeze constitutia cu anumite norme nedemocratice
    - semidemocratie constitutională-exemplu: Chile dupa 1990
  2. - alt tip de semidemocratie este sistemul cu partid hegemonic in criza-exemplu: Mexic si Paraguay

- aici, problema este cum sa indici momentul in care partidele hegemonice (autoritare) au devenit partide dominante (democratice)

- partidele hegemonice controleaza mass-media, sunt adepte ale fraudei electorale, nu pierd alegerile

- partidele dominante nu vor pierde cursa electorala

- alternanta la putere = ultima dovada a existentei unui system electoral democratic

3. – transformarea “democratiilor neliberale”, unde domnia legii este diostorsionata si selective, in “democratii liberale” care garanteaza drepturile omului, drepturile politice si civile

- democratiile contemporane din America Latina (cu exceptia celor trei tari din regiunea sudica) nu au urmat secventa istorica a dezvoltarii politice intalnita in Europa de Vest

- I faza (etapa) – constructia statului

- a-II-a faza (etapa) – ordonarea legala a statului

- a-III-a faza (etapa) – ordonarea democratica a statului

Fundamentarea democratiei

- trecerea de la democratia electorala la cea liberala reprezinta o versiune “pozitiva”, orientate spre progress a consolidarii democratice; fundamentarea democratiei liberale si apropierea ei de democratia avansata reprezinta o alta variabila pozitiva

- comparand democratiile contemporane din America Latina cu democratiile occidentale stabile, primele par sa esueze din multe puncte de vedere ca de exemplu: performanta guvernamentala, administratia publica, sistemul juridic, sistemul de partid, grupurile de interese, societatea civila, cultura politica si modurile de luare a deciziilor

Organizarea democratiei

- tipurile de consolidare “negative” incearca sa previna regresia democratiei catre orizonturile care trebuie evitate

- tipurile de consolidare “pozitiva” incearca sa obtina progresul democratic catre orizonturi care trebuie atinse

- consolidarea democratica necesita mai mult decat institutionalizarea regulilor de baza a democratiei; necesita stabilitatea regulilor si organizatiilor specifice

Nostalgii posttranzitionale

- toate conceptele pornesc de la un anumit tip de regim democratic si tintesc catre imbunatatirea statuquo-ului democratiei

- contextual lor empiric poate fi democratia liberala (“eala”) sau (“semi”) democratia electorala, iar orizontul lor normative poate fi sau supravietuirea democratiei sau progresul ei

Inapoi la origini

- “consolidarea democratica” – termenul ar trebui sa se refere la perspectivele continuitatii regimului

- o democratie poate fi protejata impotriva intoarcerii la autoritarism

- o democratie se poate prabusi chiar daca sistemul sau de partide este puternic institutionalizat

- democratia este un lucru in evolutie

- daca asociem consolidarea democratica cu fundamentarea democratiei vom obtine un concept al consolidarii democratice, care este atat deschis, cat si nemarginit.

O abordare comprehensivă și nuanțată a conceptelor de regim politic, schimbare de regim, tranziție și consolidare democratică pentru spațiul Central și Est European, este elaborată de către Plasser, Ulram și Waldrauch în volumul *Democratic Consolidation in East-Central Europe*. Aici sînt analizate două concepte, cel de consolidare și cel de schimbare de regim iar apoi sînt formulate două definiții.

Metateoria: observatia dupa care cercetarea in domeniul democratizarii s-a caracterizat printr-o continua lupta intre paradigma structurii si cea a actorului. In limbajul Linz & Stepan, modelul jucatorilor sau al dimensiunilor dupa care este analizat un regim politic – pluralism, ideologie, leadership, mobilizare, sau/si arenele democratizarii.

Cu alte cuvinte intrebarea aici este ce este mai important cine face schimbarea sau cadrul social- istoric, contextul schimbarii de regim? Față de această soluție se propune o abordare integrată care să ofere posibilitatea evidentierii rolului actorilor într-o considerare atentă a contextualității istorice.

Asumptia de la care se porneste este aceea ca in orice analiza de schimbare a regimului trebuie analizate empiric si teoretic patru aspecte:

1. regimul care este inlocuit
2. motivele inlocuirii
3. modalitatile de schimbare a regimului
4. cum este imaginat si dorit regimul nou.

Argumentul lor este acela ca, prin examinarea echilibrata a fiecaruia dintre cele patru aspecte ale schimbarii de regim, ar fi posibila abandonarea abordarii tranzitologice, care prea adesea neglijeaza variabilele contextuale in favoarea abordarii democratiei din perspectiva schimbarii de regim sau a dependentei de cale. Se acuză un determinism prea îngust între modalitatea de evacuare a regimului vechi și traiectoria democratizării.

Modul in care un regim particular este inlocuit joaca un rol important in alegerea noului regim, dar “modul de tranzitie” singur nu poate determina viitorul democratizarii.

Autorii incearca sa inteleaga termenul “regim”, citîndu-l și interpretîndu-l pe Munck, care face distinctia între dimensiunea formală și dimensiunea comportamentală ale regimului și identifica 3 componente ale dimensiunii formale:

- Tipul de actori carora li se permite accesul la principalele pozitii guvernamentale
- Metodele de a accede la aceste pozitii
- Regulile urmate pentru luarea deciziilor publice

Autorii arata ca o dimensiune comportamentală este insuficientă în cazul democratiei și trebuie să fie completată de dimensiunea atitudinală bazată pe acceptarea procedurilor democratice.

Autorii înaintează asumptia ca regimul constă în 2 elemente:

- Relații intra-sociale
- Influența relațiilor dintre societate și instituțiile guvernamentale
- Influența relațiilor dintre instituțiile guvernamentale și societate
- Influența relațiilor printre instituțiile guvernamentale (aici contează regulile care guvernează luarea deciziilor acestor instituții)

Schimbarea regimului democratic. Tranzitie si consolidare

Studiile privitoare la schimbarea regimului stabilesc o distinctie intre cele 2 faze ale transformarii: tranzitie si consolidare. Pentru evitarea confuziilor conceptuale este necesara combinarea conceptului regimului cu o definitie minimal-procedurala a democratiei. Un regim poate fi considerat democratic daca indeplineste urmatoarele criterii minimale:

- Existenta competitiei pentru a avea acces la principalele institutii politice
- Alegeri universale, vot secret, liber
- Statul nu restrictioneaza pluralismul
- Un sistem de check and balances

Tranzitia este centrata in jurul ordinii de criterii formale, minimale ale regimului democratic cere abolirea institutiilor non-democratice si stabilirea celor democratice in locul acestora. Tranzitia este completa odata cu alegerile libere, sufragiu universal si asigurarea unor reguli si libertati formale ancorate in constitutie sau un guvern ales care sa guverneze.

Consolidarea democratica are ca scop schimbarea completa a regimului prin stabilizarea fundamentului comportamental si atitudinal. Scopul consolidarii democratice este asigurarea unor institutii democratice sigure sub conditiile competitiei democratice si astfel reduce insecuritatea. Alterarea frecventa a regulilor politice poate uneori indica erori in consolidare care face dificila adaptarea comportamentului si atitudinilor actorilor astfel incat sa se supuna regulilor democratice. In mod logic tranzitia are loc inaintea consolidarii si este completa inaintea consolidarii sau in acelasi timp. Doar apoi un regim se poate schimba complet intr-o democratie care satisface criteriile minimale.

Conceptul de consolidare democratica este examinat referindu-se la urmatorul set de dihotomii:

- ✓ Procesele de evolutie vs solutii politice ale problemelor de-a lungul consolidarii
- ✓ Dimensiunea comportamentala vs atitudinala a consolidarii
- ✓ Intreaga consolidare a democratiei sau "regimurile partiale"
- ✓ Concepte minimaliste vs concepte maximaliste

Problemele ce trebuie rezolvate din perspective autorilor sunt:

- ❖ Formarea unei societati politice si civile autonome
- ❖ Stabilirea institutiilor legislative si executive
- ❖ Pedepsirea violarii de drepturi umane comise sub vechiul regim
- ❖ Neutralizarea actorilor nedemocratici
- ❖ Stabilirea controlului civil peste fortele armate

Institutionalizarea si nucleul intersubiectiv al consolidarii

Conceptul de institutionalizare este alegerea favorită. Dupa Goodin, institutionalizarea este cheia variabila a noului institutionalism. Acesta se axeaza pe modalitatiile in care institutiile acced la putere si pe structura de luare a deciziilor colective.

Institutionalizarea este un process care se refera la 3 nivele:

- Stabilirea normelor, regulilor si a structurilor
- Sustinerea acestora din punc de vedere normative
- Consolidarea functionala si instrumentala

Institutionalizarea este centrala pentru intregul process al democratizarii.

Stabilizarea institutiilor asupra nivelului intersubiecti este mai exact lucrul la care autorii s-au referit ca fiind parte a schimbarii regimului comportamental, normative si cognitive.

Daca institutiile politice create de-a lungul tranzitiei n-au putut fi aparate in faza de consolidare din cauza lipsei de consens, ele vor fi schimbate.

Daca institutiile sunt create de actori implicate direct in compozitia democratica, fiecare parte va cauta solutii care sunt in propriul lor interes.

Cu cat sunt mai polarizati si mai prudenti opozantii politici, cu atat este mai vital rolul institutiilor in care interactiunea comunicativa stabileste gradul interesului.

Linz si Stepan au afirmat ca "democrațiile consolidate trebuie sa aiba in vedere 5 arene ce interactioneaza si care sa se sustina reciproc un ape cealalta ca, consolidarea sa existe".

Autorii noteaza ca este dificil de punctat relatia dintre consolidare si problemele economice, sociale si de politica publica; este important de remarcat faptul ca solutiile gasite pentru probleme nu sunt o parte inerenta a consolidarii.

Dimensiunea comportamentala si atitudinala a consolidarii

Diamond pune la egalitate consolidarea cu dimensiunea atitudinala prin sublinierea legitimitatii si prin realizarea unei distinctii intre profunzimea democratiei la nivel comportamental si procesul de consolidare. Przeworski insa isi construiește conceptul de consolidare exclusiv pe comportament. Amandoua abordarile esueaza in fata crizelor economice serioase in timp ce altele nu.

In general practicile politice care se conformeaza regulilor de baza ale democratiei trebuie sa fie stabile pentru a asigura supravietuirea sistemului. In acelasi timp orice comportament care submineaza democratia trebuie sa fie eliminate, neutralizat sau izolat.

Absenta grupurilor organizate care au incercat sa submineze democratia au fost adesea considerate factorul crucial al consolidarii.

Autorii realizeaza un model de regim ce este o reprezentare schematica a nivelelor de stabilitate comportamentala in timpul consolidarii, luand in calcul urmatoarele modele comportamentale:

1. Relatiile la nivelul institutiilor guvernamentale se refera la stabilizarea procedurilor in institutiile guvernamentale centrale si relatia dintre institutii in acord cu principiile democratice
2. Relatiile de influenta intre societate si institutii guvernamentale
3. Relatiile de influenta intre institutiile guvernamentale si societate
4. Relatiile intrasocietale

2.3.2.2. Dimensiunea atitudinala: Legitimitatea si Cultura civica

Majoritatea teoreticienilor considera ca legitimitatea este “variabila principala in consolidarea democratiei”(Merkel,1996)sau chiar singura variabila decisive.Au existat asadar numai cateva incercari de a combina trei abordari in acest domeniu si anume:

- teorii ale consolidarii
- teorii cu privire la semnificatia legitimitatii pentru stabilitatea regimurilor in general
- studii empirice cu privire la cultura civica si legitimitatea in aparitia noilor democratii

Teoriile cu privire la cultura civica si institutii presupun un anumit grad de omogenitate intre cultura politica si institutiile societatii.Este ceea ce Liebert(1995)a numit”ipoteza imaginii in oglinda”.Dar schimbarile regimului pot fie sa produca noi diferente,fie sa scoata la iveala unele existente deja.Tensiunile pot sa apara din crearea institutiilor a caror norme si proceduri nu au nici o corespondenta in cultura politica transformata a societatii.

Distinctia lui Easton intre obiecte si tipuri de suport care pot fi combinate pentru a forma diferite dimensiuni de sprijin a fost fundamentala pentru multe teorii ale legitimitatii.El concepe existenta a trei obiecte pentru suport:regimul politic;autoritatile si comunitatea politica si a cel putin doua tipuri de suport:cel difuz-care nu are legatura cu out-put-ul,care este pe termen lung si cel specific-care este legat de out-put si este pe termen scurt.Conform lui Easton,legitimitatea si increderea sunt principalele componente ale sprijinului difuz.Acesta este mai important decat cel specific si angajamentul fata de comunitatea politica este mai important decat angajamentul fata de regimul particular sau fata de reprezentantii sai aflati la putere.

Przeworski,pe de alta parte incerca sa evite problema legitimitatii astfel:ceea ce conteaza pentru stabilitatea unui regim nu este legitimitatea acestui sistem particular al dominatiei,ci prezenta sau absenta unor alternative preferabile.Un regim nu se prabuseste numai atunci cand exista deja o alternativa care sa prezinte o optiune reala pentru indivizii izolati.

Din punctul nostru de vedere absenta alternativelor la democratie nu este o garantie suficienta pentru stabilitatea sau consolidarea ei pentru ca nu ia in considerare dinamica competentei democratice.

Daca o democratie nu dispune de suport virtual si supravietuieste doar pentru ca nu exista alternative atunci lipsa de incredere in legitimitatea sa va afecta negativ regimul in cele din urma.In primul rand,actorii politici vor exploata faptul ca nimeni nu mai considera principiile lor democratice demne de respect.In al doilea rand,mai devreme sau mai tarziu for exista actori politici care vor incerca sa satisfaca cererea de alternative pentru piata democratica.Astfel absenta alternativelor este doar una temporara si pot aparea alte optiuni intr-un timp foarte scurt.

Merkel argumenteaza ca legitimitatea este foarte importanta pentru consolidare.Desi distinge intre suportul difuz si cel specific nu delimiteaza clar pe care dintre acestea il considera ca fiind legitim si deci indispensabil pentru consolidare.El arata de asemenea ca,desi legitimitatea are o importanta majora,masurarea ei nu ne poate spune prea multe despre progresul consolidarii democratice.

Acum,intrebarea care se pune este:lipsa legitimitatii este echivalenta cu lipsa consolidarii si instabilitate?sau prima este mai degraba o cauza a celei din urma?Putem raspunde la aceasta intrebare luand in considerare definitia pe care am dat-o consolidarii

democratice: sprijinul criteriilor minimale democratice prin mijloace atitudinale și comportamentale. Consolidarea nu este echivalentul stabilității democratice dar duce la aceasta.

Morlino și Montero au făcut distincția între :legitimitatea difuză a democrației în general, absența unor alternative și eficacitatea percepută a democrației în practică. Legitimitatea difuză este considerată a fi mai importantă în țările cu un trecut nedemocratic recent, iar problema alternativelor este foarte importantă pentru statele în care regimul care urmează a fi înlocuit este asociat cu modernizarea de succes. Ei argumentează că o distincție între cele două este necesară mai ales în statele posttranzitionale. O formă specială a legitimității negative prin absența alternativelor este ceea ce Valenzuela a numit “legitimarea inversă”. Termenul indică nu o respingere a tuturor posibilităților noi democratice ci un val al legitimității democratice de dinainte, din timpul sau imediat după tranziție. Dacă consolidarea este văzută ca o parte a procesului de instituționalizare democratică, nu doar asumțiile evaluative ci și cele cognitive sunt importante la nivelul atitudinal. Dimensiunea cognitivă a consolidării descoperă relații de influență între sferele de acțiune și atitudini în timpul procesului de consolidare.

Linz cuprinde ambele dimensiuni, cea cognitivă și cea evaluativă, într-o singură formulă: consolidarea este procesul care rezultă în democrație fiind “the only game in town”, adică singura posibilitate viabilă.

Notiunea de predictibilitate ne conduce spre o variabilă importantă în cercetarea culturii politice: încrederea. Aceasta are un efect de integrare (extinde scopul acțiunilor) și se comportă ca un stimul pentru cooperare. Sztompka privește lipsa de încredere ca principalul “necaz” al societăților postcomuniste. Este foarte posibil ca anumite instituții să nu merite încredere, fie pentru că sunt incompetente în rezolvarea problemelor fie pentru că actorii lor nu se supun criteriilor democratice.

Criticii de asemenea pun sub semnul întrebării validitatea culturii politice (și în particular, legitimitatea) ca și concept care oferă o explicație importantă pentru stabilitate democratică și schimbare.

Welch susține că există 3 constrângeri principale în abordările comparative ale cercetării comportamentale: -problema complexității-există prea multe variabile posibile relevante pentru a le reduce la o singură variabilă explicativă

-problema “linistii”-politica și problemele ei sunt considerate mai mult sau mai puțin prioritate, în funcție de diferitele culturi

-problema indexicalității-răspunsurile la anumite probleme trebuie interpretate conform contextului cultural al acelor probleme

Studiile asupra Europei de Est de obicei se axează pe găsirea unor explicații pentru legitimitate și suportul reformelor politice și economice, în special dacă există sau nu o relație strânsă între evaluarea progresului economic și dezvoltarea suportului politic. Aceste studii ignoră de obicei diferențele fundamentale sau sesizează o singură dimensiune a suportului ca singura influență semnificativă în stabilitatea sau consolidarea democrației. De fapt, o apreciere pozitivă a performanțelor regimului poate avea consecințe negative pentru consolidarea democrației. De exemplu, într-o democrație condusă de partide care se comportă nedemocratic și cu toate acestea se bucură de sprijinul populației, practicile autoritare vor amenința criteriile democratice minimale.

Evans si Whitefield arata ca variabilele economice au foarte putina influenta asupra suportului difuz pentru democratie dar raspunsurile unui regim par sa aiba efect asupra acestuia.

Critici:1) exista prea mult timp intre culegerea datelor si publicarea rezultatelor, in unele cazuri pana la 5 ani –au loc schimbari care nu se iau in considerare

2) relatia de ignoranta mutuala intre expertiza cercetarii si munca, conceptuala, asupra schimbarii regimului. Ex: discrepanta dintre popularitatea lui Gorbaciov in Uniunea Sovietica in 1990 si aprobarea reformei democratice.

3) in ciuda lipsei de inlantuire a datelor, incercarile sunt facute pentru a prezice traiectoria democratizarii. Cum pot atitudinile individuale sa fie aggregate intr-o variabila explicatorie la nivel macro? Noi pretindem ca, cu cat este mai mare proportia entuziastilor reformei fata de sceptici, cu atat e mai mare probabilitatea unei consolidari de succes a democratiei. Apar cateva intrebari in acest sens: Cand suportul este inchis intr-un obiect, ne putem astepta la un comportament nefavorabil directionat spre acel obiect? ex: votantii flotanti, abtinerea de la vot, protestul politic, violenta. Apoi, cum reactioneaza actorii la nivelul partidelor, intereselor organizate si elitelor politice la retragerea suportului? Cateva posibilitati ar fi schimbari in programele partidelor, radicalizare, mobilizare antidemocratica, miscari separatiste, incitari la violente. Aceste conditii amintite sunt ele predispuise sa se intample sub ce conditii, micro sau macropolitice? Polarizarea partidelor, fractionalizarea, modurile traditionale de protest, partidele extremiste puternice semiprezidentialismul sunt printre conditiile posibile. Ce conditii specifice, politice, structurale sau institutionale sunt probabile de a avea consecinte negative pentru democratie? In partcular trebuie sa ne intrebam daca suportul de care vorbim, formal sau atitudinal se asociaza cu criteriile minimale ale democratiei.

Weil a aratat ca legitimitatea este o variabila indispensabila si care intervine in relatiile dintre “structurile opozitionale” (termen utilizat pentru sistemele de partide si structuri guvernamentale de coalitie) si out-come-urile democratice- aparitia, mentinerea si supravietuirea regimului.

Trebuie asadar sa luam in considerare expertiza datelor cu privire la formele participarii in randul cetatenilor si dipozitia lor spre aceasta. Astfel vom putea estima probabilitatea suportului de-a se face simtit in actiuni politice si modalitatile in care acest lucru e posibil sa se intample.

2.3.3. Elita si nivelele de masa ale consolidarii

Burton, Gunther si Higley defineau consolidarea punand accentul pe elite, continand o singura referinta asupra maselor si anume: alegerile. Conform acestei scoli de gandire consolidarea are loc cand exista o instaurare brusca a elitelor sau o convergenta a acestora care aduce schimbari asupra regulilor politice de baza, dezintegrare, in consens si unitate structurala. Un lucru destul de interesant este ca, in cazul stabilizarii elitelor nu exista diferenta intre tranzitie si consolidare. Daca consolidarea nu are loc, atunci nu a existat nici o miscare a elitelor, confirmandu-se astfel teoria conform careia consensul este essential. Convergenta elitelor, in contrast, se apropie de a separa tranzitia de consolidare (care include toate fortele din procesul democratic) desi autonomia relativa fara de presiunile din partea maselor ramane o cerinta

indispensabila pentru consolidare. Asadar, consolidarea devine o intreprindere elitista una in care masele nu ar trebui sa se implice. Ex: Masa Rotunda din Polonia si Ungaria au fost identificate ca miscari ale elitelor dar aceasta abordare pare acum nepotrivita luand in considerare gradul de tensiune constanta dintre elite. Ex: Ungaria-guvernul conservator si opozitia, inaintea alegerilor din 1994 sau in Polonia, unde alegerile prezidentiale din 1995 au fost la un nivel ridicat de o forma innoita de polarizare extrema, intre dreapta si stanga. Au existat speculatii cu privire la o noua forma de transformare directa a elitelor in contextual Eur. de Est, insa aceste predictii s-au dovedit a fi premature: cooperarea nu a fost usoara nicaieri.

Consideram ca teoria lui Burton este utila intrucat ne ofera transformarile posibile la nivelul elitelor, in cadrul procesului de consolidare, dar nu ne ofera o explicatie a consolidarii la nivelul maselor din 3 motive: -legitimitatea democratica sau absentia ei poate fi decisive. Chiar daca elitele sunt unite consensual si structural acest lucru nu duce neaparat la consolidare. Se exclude astfel posibilitatea consolidarii care compenseaza lipsa consolidarii elitelor prin atragerea suportului de la populatia fidela democratiei. Ex: aceasta situatie este specifica pentru Europa de Est si Centrala unde prelevanta unei legitimitati democratice in randul populatiei a avut tendinta de a modela raspandirea pluralismului elitelor.

-acesta abordare ignora nivelul institutional-ei vad aranjamentele institutionale ca fiind probleme secundare, punand accent doar pe unitatea dintre elite. Ori aceasta cooperare nu se poate obtine doar printr-un singur effort, are loc in mai multe etape, iar institutiile create initial pot si chiar vor afecta dezvoltarile subsecvente.

-imaginea elitelor avansand consolidarea in izolare virtuala farta de forte economice, sociale sau culturale este pusa in discutie

Teoria cu privire la tranzitie a pus accentual pe necesitatea adaptarii comportamentale in cadrul elitelor, dorinta de tolerare, negociere si compromise, moderare, reconciliere si mai ales, supunere fata de reguli. Schimbarile din cadrul comportamentului elitelor care faciliteaza tranzitia pot de ex. sa se plezeze pe un proces de transformare socioculturala. (cazul Spaniei) Sau opozitia poate sa se bazeze pe o ideologie intelectuala, care sa nu implice schimbari in comportamentul si cultura civica a elitelor. Ex: in Europa de Est, s-a facut diferentierea intre "politica rea"-regimul comunist si "societatea buna"

Tranzitia bazata pe pacturi si miscari ale elitelor nu exclude asadar necesitatea schimbarii democratice in comportamentul elitelor si culturii civice.

Concluzie:

Elitele active politic trebuie nu doar sa-si schimbe comportamentul ci si sa-si democratizeze cultura politica. Pentru majoritatea populatiei, cativa factori ofera o baza suficienta pentru consolidarea democratica:

- 1) legitimitatea difuza
- 2) absentia alternativelor
- 3) increderea in capacitatea democratiei de-a rezista
- 4) refuzul de-a participa sau de-a sprijini practice politice vazute ca fiind semiloiale sau neloiale

Consolidarea Democrației sau Regimurile ei parțiale

-face referire la conceptul de consolidare

-iar democrația în opinia lui ar trebui să fie dezasamblată sau văzută ca un ansamblu de regimuri parțiale

O democrație ar trebui să includă următoarele pentru a putea fi consolidată:

1. un regim electoral, respectiv partide
2. un regim reprezentativ, care să genereze grupuri sociale, iar interesele să fie reprezentate de către partidele aflate la guvernare
3. un regim de presiune care să facă conexiunile între grupurile sociale și guvernământ
4. un regim de consultare care organizează interesele în legătură cu statul
5. un regim clientelar

Constituțiile sunt un efort de a stabili, un singur set de reguli, care vor susține regimurile parțiale pentru a îndeplini sarcini specifice

Dar, dacă interesele organizate participă în conturarea tipului de democrație care urmează a fi consolidată, atunci amândouă și regimul parțial căruia ele îi aparțin trebuie să aibă un grad ridicat de prioritate care să ducă la sfârșitul consolidării

CONCLUZIE

-pentru ca să putem avea consolidare democratică, urgența regimurilor parțiale în sensul lui *Schmitter*'s, actorii principali trebuie să îl înceapă, nu neapărat să îl și termine

Cercetarea s-a concentrat pe Europa de Est și Centrală, mai ales pe partide și arenele lor principale, guvernământul

Pridham și Lewis

-sistemele variate cu sarcini ale consolidării democratice sunt foarte legate de partide, decât de tipul de actor

Pridham stabilește cinci sarcini ale partidelor:

1. comportamental și atitudinal trebuie să contribuie la eliminarea insecurităților tranziționale
2. trebuie să stabilească relații între state
3. trebuie să aibă un rol vizibil și regulat în procesul politic și să respecte regulile constituționale
4. să stabilească relații cu societatea și cu organizațiile, astfel să contribuie la socializarea cetățenilor
5. să reîmprospăteze legitimitatea democrației

Dacă consolidarea, presupune stabilirea unui comportament și a unei atitudini compatibile cu criteriile democratice minimale, atunci putem pune întrebarea

-Ce sistem de partide avem și ce relații de partide sunt potrivite?

Morlino 1995

-argumentează că în anumite cazuri, un sistem de partide stabil poate fi fundamental pentru consolidarea democrației

-el privește partidele de elite ca și factori decisivi, deoarece ele sunt în stare să legitimize democrația în ciuda unor structuri intermediare slabe

-numai un comportament care se complăce cu cerințele democratice, va fi acceptat și semioial sau neloial va fi neutralizat sau marginalizat

-o similaritate a convergenței în ceea ce privește comportamentul democratic și atitudinile pot să aibă loc numai dacă partidele realizează că ele nu vor atrage votanți adiționali continuând să urmărească strategiile semioiale

Concluzii și Rezumat

Minimalist versus Maximalist

Concepțiile Consolidării

-scopul cercetării a fost ca să sublinieze conceptele consolidării democratice

- a devenit evident că din moment ce atitudinile și așteptările populației sunt o parte importantă a consolidării, dar acestea nu pot singure să explice eșecul sau succesul

Concepte ce privesc consolidarea și le putem descoperi în literatură:

1. conceptele care privesc consolidarea ca un acord asupra implementării democrației și ce privesc și sfârșitul tranziției
-DI PALMA 1990-1991, WHITEHEAD, MERKEL
2. concepte restricționate la nivelul elitelor
-BURKAN ,GUNTHER,HIGLEY 1992
3. concepte care evidențiază o consolidare democratică negativă
-LINZ ȘI STEPAN , LIEHERT
4. concepte care insistă asupra nevoii unei schimbării procedurale a aspectelor democratice
-LINZ ȘI STEPAN 1996, MERKEL 1996
5. concepte care leagă consolidarea de schimbările atitudinale
-DIAMOND 1994-1995, PRZEWORSKI
6. concepte care se referă la nivelul atitudinal, dar care se limitează în ceea ce privește legitimitatea democrației
-PRIDHAM,MEKEL,DIAMOND
7. concepte care conectează consolidarea democrației cu asigurarea democrației ca regim principal

Tranziția și consolidarea, în definiția autorilor sunt procese care țintesc exclusiv spre implementarea formală a procedurii criteriului minimal a democrației și stabilizarea atât atitudinală și comportamentală.

Rezistând tentației de a supraîncărca conceptul, autorii nu își permit să facă observații ce influențează suportul comportamental și atitudinal a democrației în fiecare caz.

Autorii astfel conturează imagini diferite și așteptări ale democrației care prevalează printe elite și cetățenii :

Consolidarea ca și proces a eliminării formale și procedurale a constrângerilor impuse asupra democrației

-se referă în mod principal la tranziție ca un subtip al democrației, dintr-un punct de vedere tehnic

Consolidarea ca și eliminarea, marginalizarea, neutralizarea persuasiunii democratice a celor mai importanți actori politici relevanți sau care ar putea să stopeze procesul democratic prin violență sau alte mijloace

-consolidarea devine aici, o ustensilă care previne moartea subită a democrației

Consolidarea ca și habitat a procedurii democratice și a stabilizării comportamentului

politic, practicii și atitudini care sunt favorabile să faciliteze funcționarea normală a democrației

-acest tip de consolidare, a arătat că se poate trece de la nivelul comportamnetal la cel atitudinal

Consolidarea ca și un proces comprehensiv a creării de instituții și a instituționalizării, ceea ce devine dezvoltare, stabilizare, și încurajarea tuturor regimurilor parțiale ale democrației

-consolidarea este privită aici ca și o altă structură instituțională decât cele obișnuite

Implicit sau explicit, orice teorie care asumă automatic consolidarea democrației este bazată pe asumția că:

Consolidarea reduce drastic șansele deconstrucției deliberative, colaps sau degenerare a democrației

Principiile formale și bazice ale democrației trebuie să aibă forme concrete și stabile, susținute de comportamente și atitudini politice compatibile cu acestea.

Cuvinte cheie

Consolidare democratică

Tranziție

Structură

Actor

Dependență de cale

Democrație electorală

Democrație liberală

Democrație avansată

Regimuri parțiale ale consolidării

Elita și nivelele de masă ale consolidării

Instituționalizarea și nucleul intersubiectiv al consolidării

Dimensiunea comportamentală și atitudinală a consolidării

Dimensiunea atitudinală: Legitimitatea și Cultura civică

Chestionar de autoevaluare

1. Literatura de specialitate analizează conceptul de consolidare re-evaluând noțiunea de regim și condițiile schimbării regimului.. Evidențiați punctele de divergență și, respectiv, pe cele de convergență din această literatură.

2. Definiți conceptul de consolidare democratică în abordarea lui Plasser, Fritz; Peter A. Ulram & Harald Waldrauch, din volumul *Democratic Consolidation in East-Central Europe*,

3. În literatura de specialitate există o multitudine de procese, nivele, dimensiuni ori arene ale consolidării democratice. În scopul de a le distinge înțelesurile și conținuturile Plasser, Fritz; Peter A. Ulram & Harald Waldrauch avansează cinci seturi de dihotomii. Care sunt acestea? Exemplificați.

4. Discutați cele patru categorii de relații incluse în conceptul de *regim* în viziunea lui Plasser, Ulram și Waldrauch.

5. Ce criterii folosesc Plasser, Ulram și Waldrauch pentru a trasa granița între *tranziție* și *consolidare democratică*? Când vorbim despre o tranziție încheiată?

Tema 2. Condiții/Prerechizite/Surse ale democrației

Analitic, atât teoria democrației cât și cea a democratizării au îmbrățișat două trăsături destul de distincte. Într-un sens, ele se referă la anumite componente definiționale, concepte centrale, sau elemente esențiale. În celălalt sens, s-au preocupat cu anumite condiții sau prerechizite socotite esențiale pentru emergența și înflorirea ordinilor politice democratice. Cele două aspecte sunt intim relaționate, condițiile fiind adesea tratate ca parte integrală a definiției.

O multitudine de prerechizite – unele superficiale, altele plauzibile – au fost în mod regulat asociate cu emergența și supraviețuirea democrației. Condițiile în cauză pot fi grupate în cinci categorii principale - instituționale, politice, sociale, culturale și economice - care vor fi exhaustiv analizate și caracterizate în unitățile corespunzătoare acestei teme.

Sursele necesare studiului acestei teme se află în culegerea de texte anexată suportului de curs, dar sunt acceptate și surse alternative autorizate (site-uri autorizate în domeniu).

Autorii studiați vor fi (în ordinea analizei): Robert A. Dahl; Ian Shapiro & José Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003.

Evans, Geoffrey și Stephen Whitefield, "Identifying the Bases for Party Competition in Eastern Europe", în *British Journal of Political Science*, vol. 3, no.4, octombrie 1993.

Moser, Robert C., "Electoral Systems and the Number of Parties in Post communist States", în *World Politics*, vol. 51, no. 3, aprilie 1999.

Lipset, Seymour Martin, „The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address”, în *American Sociological Review*, vol.59, no.1, februarie 1994.

Diamond, Larry, “Assessing Global Democratization A Decade After The Communist Collapse”, în *Romanian Journal of Political Science*, vol.2, no. 2, septembrie 2002.

Letki, Natalia, “Lustration and Democratization in East-Central Europe”, în *Europe-Asia Studies*, vol. 54, no. 4, 2002.

Besley, Timothy și Robin Burgess, “Halving Global Poverty”, în *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 3, 2003.

Stark, David & Bruszt László, *Traietorii postsocialiste. Transformarea politicii și a proprietății în Europa Centrală și de Est*, București: Editura Ziua, 2002

Rose, Richard; William Mishler & Christian Haerpfer, *Democrația și alternativele ei*, Iași: Institutul European, 2003.

Voicu, Bogdan, *Penuria pseudo-modernă a postcomunismului românesc* (Vol. I), Iași: Editura Expert Projects, 2005.

O’Donnel, Ph. Schmitter “Transition from Authoritarian Rule:Prospects for Democracy”, The Hopkins University Press, 1986, cap. 4.

Modul 1. Condiții instituționale și politice.

Unitatea 1. Sistemul politic

Bibliografie

- Mainwaring, Scott, „Presidentialism, Multipartism, and Democracy: The Difficult Combination”, în Robert A. Dahl; Ian Shapiro & José Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003, pp. 266-271.
- Shugart, Mathew Soberg & John Carey, „Assessing the Powers of the Presidency”, în Robert A. Dahl; Ian Shapiro & José Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003, pp. 272-276.
- Stepan, Alfred & Cindy Skach, „Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism”, în Alfred Stepan, *Arguing Comparative Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2001, pp. 257-275 (Ch. 12).

Majoritatea cercetătorilor indică democrația în calitate de scop al tranziției pentru societățile antrenate în procesul transformator. Așa cum am văzut, reprezentanții tranzitologiei analizează diferite aspecte ale tranziției politice și modalitatea în care regimurile anterioare dar și procesele de tranziție, influențează consolidarea democratică. Dar nu numai regimurile politice influențează acest parcurs, ci și în general caracteristicile naturale, sociale, culturale ale entităților politice și statale. Un aport semnificativ, deși adesea atacat, în aceasta privință l-a adus samuel Huntington care analizând cel de al treilea val al democratizării - în Europa Centrală și de Est – a scos în evidență impactul cultural și civilizațional asupra proceselor de instituționalizare a democrației. În această unitate a cursului se va analiza impactul formelor și tipurilor de instituții asupra proceselor de consolidare democratică în această regiune a Europei, comparativ cu alte regiuni ale lumii. Se vor urmări discuțiile privitoare la: 1. alternativele

instituționale în calitatea lor de suport pentru consolidarea democratică, respectiv parlamentarismul și prezidențialismul ; 2. raportul dintre caracterul aparatului birocratic, domnia legii, corupție; 3. relația dintre sistemul politic, sistemul electoral și sistemul de partide.

Fenomenul instituționalizării procedurilor democratice este element constitutiv al tranziției politice. Lui Huntington îi aparține cea mai cunoscută definiție a conceptului de instituționalizare „proces prin care organizațiile și procedurile acumulează valori și stabilitate”. Similar, R. Moser (1999, p. 360) privește instituționalizarea ca variabila nodală în domeniul studiilor electorale și spune mai concret că prin intermediul instituționalizării – descrisă reiterând aparatul conceptual al lui Sartori – alegătorii și elitele își pot ordona preferințele și se pot comporta strategic. Instituționalizarea redusă a sistemelor de partid poate explica insuccesul sistemelor electorale în a avea efectele reductive așteptate. Lijphart și Linz utilizează acest termen cu referință la instituționalizarea „tranziției democratice”, pentru că în opinia lor poate fi egalat conceptual cu cel de „consolidare”. În statele postcomuniste de exemplu, alegerile pe baza reprezentării proporționale sunt mai eficiente în controlul asupra partidelor decât în alegerile single-member district. Sistemele cu reprezentare proporțională centrează atenția asupra partidelor ca unici promotori ai nominalizărilor, pe când districtele cu un singur membru permit candidaților nonpartizani să participe la alegeri (exemplul Ucrainei – sistem Majoritar, Polonia- PR, Rusia, Ungaria, Lituania-sistem mixt). Sistemele mixte de exemplu, sunt văzute ca o formă modificată a PR desemnată să limiteze potențialul pentru proliferarea partinică (precum în sistemele mixte care utilizează mandate compensatorii – Germania).

1. Parlamentarism vs. Prezidențialism. Stepan și Skatch introspectează literatura noului instituționalism, a cărui premisă este că „democrația politică depinde nu doar de condițiile economice și sociale, dar și de modelul instituțiilor politice” (2001, p.258). Astfel că parlamentarismul reprezintă în viziunea autorilor cadrul constituțional mai favorabil pentru consolidarea democratică , pentru că în cadrul parlamentarismului guvernămintele au mai ușor majorități în implementarea programelor, se manifestă abilitatea mare de guvernare în cadrul reglementărilor multipartinice, executivele sunt puțin probabil să guverneze în afara cadrului constituțional. Stilul politicilor prezidențiale este falacios pentru o democrație, antagonic democrațiilor parlamentare care tind să crească gradul de libertate ce facilitează cerințele restructurării economice și sociale. Prezidențialismul introduce elemente ale jocului cu sumă nulă în politicile democratice cu reguli care tind spre rezultate winner-takes-all. În sistemele parlamentare, distribuția puterii și formarea coalițiilor sunt comune și drepte, se acordă atenție chiar și partidelor mici. Scott Mainwaring opinează că instituțiile creează stimulente și aspecte nemotivate pentru actorii politici, conturează identitățile actorilor și a contextelor în care se implementează politicile, propulsând sau descurajând construcția regimurilor democratice (2003, p.266) și argumentează, prin asemănare cu Shugart și Carey, faptul că absența democrațiilor stabile este relaționată cu prezidențialismul. Mainwaring demonstrează în articolul său că alăturarea prezidențialismului și multipartidismului nu reprezintă o configurație favorabilă pentru o democrație stabilă. Multipartidismul în sistemele prezidențiale conduc la impasuri instituționale și imobilism, sistemul bipartid fiind mai favorabil pentru o democrație stabilă (Costa Rica, SUA).

Obiectivele tranziției în organizarea politică a societății se manifestă prin totalitatea procedurilor democratice ce urmează a fi instituționalizate într-o societate. Acestea se concretizează, așa cum afirmă V. Saca în articolul „Dilemele instituționale ale procedurilor democratice” (2008, p.35), în instituționalizarea opoziției și înzestrarea ei cu caracter intrasistemic, dezvoltarea liberalismului constituțional, instaurarea condițiilor instituționale și procedurale ale luptei politice, asigurarea supremației legii.

Unitatea 2. Raportul dintre caracterul aparatului birocratic, domnia legii, corupție

Bibliografie:

- Kitschelt, Herbert, “Accounting for Outcomes of Post-Communist Regime Change. Causal Depth or Shallowness in rival Explanations”, lucrare prezentată la Conferința Anuală a Asociației Americane de Științe Politice, Atlanta, 1999.
- King, Ronald F. with Irina Kantor, Andrei Gheorghiuță, “The Rationalities of Corruption: A Focus Group Study With Middle-Sized Business Firms”, în *The Romanian Journal of Society and Politics*, Vol. 3, No. 1, 2003, pp.132-164.

În seminalul său studiu prezentat în 1999 la conferința APSA, intitulat *Accounting for Outcomes of Post-Communist Regime Change. Causal Depth or Shallowness in Rival Explanations*. (Justificând Rezultate ale Schimbarilor Post-Comuniste de Regim. Profunzime și superficialitate cauzala în explicații concurente.) Herbert Kitschelt analizează tipurile de birocrații din Europa Centrală și de Est pe o secțiune longitudinală și altitudinală în raport cu instituțiile politice și impactul acestora asupra procesului de democratizare. Teza lucrării este aceea că majoritatea explicațiilor pentru diversitatea regimurilor post-comuniste suferă fie de o prea mare profunzime, fie de superficialitate în explicații (prezentând drept cauze ale unei anumite transformări a unui regim componente ale rezultatului în sine). El propune o explicație alternativă, care să nu sufere de aceste defecte, tocmai spre a explica de ce unele regimuri post-comuniste mențin niveluri diferite de libertăți civice și politice, rezultând în democrații substanțiale ori formale sau în regimuri semi- sau complet autoritare. În cele ce urmează ne vom opri la analiza lui din partea a doua a studiului în care se explică și se demonstrează de ce unele regimuri post-comuniste mențin niveluri diferite de libertăți civice și politice, rezultând în democrații substanțiale ori formale sau în regimuri semi- sau complet autoritare.

Schema de lucru este următoarea:

Variabila dependentă: diversitatea regimurilor post-comuniste

Operationalizarea: măsura în care regimurile comuniste au instituit libertăți politice și civice

Date: date Freedom House pentru 1996 și 1998; Esanțion: 25 de țări

1 Diversitatea regimurilor post-comuniste

Diversitate

Există o foarte mare diversitate în interiorul categoriei regimurilor post-comuniste.

Kitschelt le grupează în patru categorii: Democrații substanțiale (Scor F.H. între 1 și 2.0)

Democrații aproape substanțiale (Scor F.H. între 2.0 și 3.5)

| Democrații formale

3.5- 7.0 | Regimuri intre democratii formale si semi-autoritarism
 | Regimuri semi-autoritare
 | Regimuri autoritare

**TABLE 1: COMBINED INDEX OF CIVIC AND POLITICAL FREEDOMS, 1996 AND 1998
 (average freedom scores for each year)**

1996 1998 improvement (+) deterioration (-)

GROUP I: FULL SUBSTANTIVE DEMOCRACIES

Czech Republic	Estonia	Hungary	Latvia	1.5	2.0	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	+
Lithuania	Poland	Slovenia		2.0	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5		+
				1.5							

GROUP II: NEAR FULL SUBSTANTIVE DEMOCRACIES

Bulgaria				2.0				2.5			-
Romania				3.5				2.0			++
Slovakia				2.5				2.0			+

GROUP III: FORMAL DEMOCRACIES

Georgia				4.5				3.5			+
Macedonia				3.5				3.0			+
Moldova	Russia	Ukraine		4.0	3.5	3.5		3.0	3.5	3.5	+

GROUP IV: BETWEEN FORMAL DEMOCRACY AND

AUTHORITARIANISM

Albania	Armenia	Croatia		3.5	4.0	4.0		4.5	4.0	4.0	-
---------	---------	---------	--	-----	-----	-----	--	-----	-----	-----	---

GROUP V: SEMI-AUTHORITARIAN REGIMES

Azerbaijan	Kyrgyzstan	Kazakhstan		6.0	4.0	5.5		5.0	5.0	5.5	+ -
------------	------------	------------	--	-----	-----	-----	--	-----	-----	-----	-----

GROUP VI: AUTHORITARIAN REGIMES

Belarus	Tajikistan	Turkmenistan	Uzbekistan	5.0	7.0	7.0	7.0	6.0	6.0	7.0	6.5	-++
---------	------------	--------------	------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

SOURCE: Freedom House, Annual Publications of the Civic and Political Freedom Surveys.

4.O explicatie alternativa pentru diversitatea regimurilor in post-comunism

-dupa o discutie a unor explicatii mult prea profunde sau prea superficiale a diversitatii regimurilor in tarile post-comuniste, Kitschelt propune o explicatie alternativa

Cele doua variabile cheie

Cele doua variabile utilizate ofera raspunsuri la urmatoarele intrebari de cercetare:

Ce anume le permite comunistilor care au jucat un rol major in timpul comunismului sa converteasca “vechea” putere economica si politica in relatii de putere economice si politice de tip “nou”?

-in ceea ce priveste economia: implica mecanisme care produc institutii care permit vechilor elite sa saboteze guvernarea bazata pe principiile competitiei de piata si sa pastreze accesul la resurse economice care sa le permita sa isi asigure loialitatea politica

-in ceea ce priveste politica: necesita capabilitati organizationale si a distributie a sprijinului public pentru schimbarea regimurilor care favorizeaza anti-democratii, mai degraba decat democratii

Dezvoltarea birocratiei, domnia legii si reforma economica

-in privinta economiei, problema cheie este influenta pe care cei din vechiul regim o mentin la dispozitia lor pentru a proteja sau restructura relatiile de tip clientelar , ce le aduc venituri care in conditiile unei economii de piata libere nu le-ar parveni

-prevalenta relatiilor de tip clientelar depinde in foarte mare masura de structura birocratiei de stat

-birocratie profesionalizata->domnia legii-> schimburi pe piata -> dezvoltare economica

“O birocratie profesionala cu functionari acreditati compensati prin salarii si promovati pe baza aplicarii corecte formal a unor reguli scrise, rational-legale limiteaza avantajele de grup de tip clientelar si promoveaza domnia legii. Domnia legii, la randul sau, faciliteaza efectuarea schimburilor pe piata deoarece transforma tratamentul public al proprietatii private predictibil si faciliteaza respectarea contractelor intre actorii de pe piata, incurajand astfel investitiile si economiile pe termen lung” (p.24)

-birocratie profesionalizata vs. birocratie clientelara (“patronage bureaucracy”)

Desi in niciunul din fostele state comuniste nu exista o birocratie profesionalizata in adevaratul sens al cuvintului, exista o foarte mare variatie in ceea ce priveste organizarea birocratiei in fostele state comuniste

Statele din esantion se pot clasifica in trei categorii:

a) birocratii interbelice profesionalizate ->regimuri comuniste rational-birocratice (Cehia, Slovacia, RDG)

- din perspectiva analizei cauzale path-dependent: regimurile comuniste au putut sa construiasca in aceste tari o birocratie care se baza pe birocratia de stat legal-rationala, profesionalizata care functiona in aceste tari in perioada interbelica, in contextul functionarii unor piete capitaliste; aceste structuri de stat deriva din timpul politilor autoritar-absolutiste ale secolului XVII (Prusia, Austria Habsburgica).

b) birocratie interbelica patrimoniala--- actori care forteaza reforme economice si politice in post-comunism (Tarile Baltice, Ungaria, Polonia, Republicile Nordice ale fostei Iugoslavii)

-in aceste tari partidele aflate la conducere imediat inaintea caderii regimurilor comuniste au sprijinit reformele, limitand posibilitatea nomenclaturii de a controla resursele economice; centralizarea a fost redusa si a sporit transparenta

c)patrimonialism administrativ->controlul resurselor de catre fosta nomenclatura

-patrimonialism administrativ exista in majoritatea celorlalte tari din esantion

-comunistii au construit in aceste tari pe acest tip de organizare a birocratiei (cu radacini in conducerea tarista sau otomana), infuzand-o cu elemente ideologice si evitand profesionalizarea sau instaurarea domniei legii=> sisteme neo-sultaniste (Chehabi &Linz) de conducere personala, fara predictibilitate procedurala, in care kleptocratia e extinsa, se practica nepotismul, clientelismul si coruptia

● **pattern-uri de mobilizare si intermediere a intereselor**

-calitatea birocratiei nu este legata numai de liberalizarea economica, ci si de calitatea guvernarii democratice

Libertatile civice si politice infuzeaza transparenta in sectorul public, ducand la descoperirea apropierei resurselor de catre grupuri de interese (rent-seeking groups) si astfel mareste sansele instaurarii unei birocratii profesionalizate

Ca urmare, este posibil ca elitele care organizeaza sisteme clientelare pentru a fixa aranjamentele politice existente, sa vrea sa "saboteze" procesul democratic pentru a minimaliza riscul de a fi descoperiti.

Modalitatile prin care se poate face acest lucru :- transformarea democratiei in una pur formala, fara libertatile civice care sa le permita cetatenilor sa asociaii care ar putea sa scruteze economia politica publica. formeze

-instaurarea unor regimuri autoritare, fara

alegeri

-Succesul acestor incercari de sabotare a democratiei depinde de al doilea lant de conditii si mecanisme care se refera la **organizarea societatii civile inainte si dupa caderea comunismului**

-Abilitatile, resursele si asteptarile a actorilor care aparau sau atacau regimul existent au variat foarte mult intre politile comuniste; aceasta diversitate a dus la : **configuratii diferite in ceea ce priveste puterea de negociere a comunistilor si non-comunistilor in perioada tranzitiei si la alegerea unui nou set de institutii formale de guvernare** (p.26)

a) in state comuniste birocratic-autoritare

-atat partidele comuniste si opozantii lor au fost organizatori/mobilizatori priceputi in perioada precusoare comunismului

-in Cehoslovacia si RDG: partide comuniste si socialiste puternice in perioada interbelica vs. un sector al asociatiilor burgheze (de factura liberala, agrariana, religioasa, asociatii civice si politice etc) foarte bine dezvoltate

-in perioada comunista, asociatiile "burgheze" au fost reprimare, insa partidele comuniste din aceste tari au implodat la inceputul anilor '90, permitand unei societati civile care a putut sa se regrupeze rapid sa inaugureze noul regim democratic

b) in state cu comunism national-acomodative (national-accomodative communism)

-in Slovenia, Ungaria, Polonia, Tarile Baltice (intr-o anumita masura)

-in aceste state, in perioada interbelica, partidele comuniste nu au radacini in grupurile sociale, in timp ce asociatiile “burgheze” au prosperat in ciuda constrangerilor impuse de regimuri semi-autoritare

-in perioada comunista insasi, partidul comunist nu avea baze solide, determinand nomenclatura sa negocieze cu fortele de opozitie si sa implementeze unele reforme economice si politice inainte de caderea regimurilor

-relativa liberalizare a permis unor grupuri ale societatii civile sa se organizeze, in perioada de dinainte de schimbarea regimului existand o pluralitate de voci; partidele comuniste se apropiau de deschiderea unor partide social-democrate si erau dornice sa negocieze tranzitia la o guvernare democratica

c) in state cu comunism patrimonial

-inainte de instaurarea comunismului, regimuri autoritare, despotice, sultanistice; existenta minimala a societatii civile (asociatii, proto-partide etc)

-in statele fostei Uniuni Sovietice, mobilizarea politica era cvasi-necunoscuta in perioada tarista

-deoarece nu existau dizidenti bine organizati, in statele cu comunism patrimonial cei care au orchestrat caderea regimurilor au fost “insiderii”, grupuri din interiorul elitei comuniste, care doreau sa pastreze cat mai mult din ordinea existenta prin implementarea anumitor reforme

“Acesti reformatori comunisti au subestimat de obicei amploarea crizei organizationale si economice din regimurile comuniste. Astfel, modernizatorii comunisti adesea nu au putut controla spiritul reformei pe care ei insisi l-au invocat si au fost fortati sa accepte schimbari economice si politice mai multe si mai mari decat planuisera initial.” (p.29)

-democratizarea statelor cu comunism patrimonial, in absenta unei societati civile reale, a lasat la putere fosta nomenclatura, care cel mai adesea au argumentat impotriva liberalizarii pietei si pentru inlocuirea structurilor de guvernare democratica

-in fostele state sovietice, unde nu a existat practic dizidenta, rezultatul a fost de cele mai multe ori instaurarea unor regimuri sultaniste, vechea nomenclatura incluzand in propria ideologie elemente nationaliste care au agitat impotriva liberalizarii

● Modelul bazat pe “mostenire” si explicatii legate de acesta

-Shefter(1994): vrea sa explice de ce in unele tari au aparut sisteme de partide programatice la sfarsitul sec. XIX, in timp ce in altele s-au creat politii bazate pe clientelism, cu birocratii neprofesionalizate

-variabilele lui Shefter foarte asemanatoare cu cea a lui Kitschelt: momentul in care aparut statul profesional-birocratic si dezvoltarea organizatiilor societatii civile inaintea deschiderii democratice

-Laitin (1998): studiaza diverse patternuri de asimilare lingvistica a minoritatilor vorbitoare de limba rusa in cate state succesoare ale Uniunii Sovietice . Descrie diferenta dintre Tarile Baltice, Ucraina (ca o componenta de baza a URSS) si “periferia coloniala” din Asia Centrala prin variabile similare cu cele utilizate de Kitschelt pentru a construi tipurile de politii

B. Independenta statala, Pluralism Etnic si Regimuri Post-comuniste

-formarea unor noi state independente si renegocierea relatiilor intre etnii in cadrul unei politii pot sa joace un rol in “fixarea”(entrenchment) unor regimuri politice prin modificarea celor doua mecanisme discutate mai sus: puterea unor aliante de tip clientelar si ponderea fortelor comuniste si anti-comuniste

-Statele noi creeaza o multime de noi functii in cadrul sistemului, impiedicand profesionalizarea birocratiei; cu toate acestea formarea unor noi state nu ar trebui sa afecteze libertatile politice si economice

-politizarea pluralismului etnic: poate dauna democratiei intrucat presupune alocarea unor resurse finite pe baze unor criterii ascriptive, particulariste si crearea unor linii permanente de diviziune care submineaza competitia politica deschisa

-mobilizarea etnica duce adesea la discriminare impotriva membrilor din afara propriului grup social si pune in pericol libertatile politice si civice de factura universalista

-”diferentele etnice (ethnic markers) si retelele corespunzatoare fac mai usor controlul relatiilor de schimb politic intre constituentele electorale care isi predau votul si politicieni care rasplatesc obedienta la vot prin favoruri materiale” (p.32)

-Aceste mecanisme fac etnopolitica un instrument deosebit de util in mainile politicianilor care favorizeaza regimuri politice autoritare, non-competitive

-etnopolitica poate sa confere putere fortelor anti-democrate in special acolo unde au existat regimuri comuniste de tip patrimonialist, unde sunt subminate constituirea grupurilor de opozitie

-desi pluralismul etnic poate sa aiba un efect asupra diversitatii regimurilor post-comuniste, dar nu este inca foarte clar cat de mare este efectul mecanismelor care functioneaza pe baza divizunilor etnice, in comparatie cu mostenirea structurala a guvernarii comuniste , identificata cu profesionalizarea birocratiei si ponderea fortelor comuniste si opozitie

Operationalizarea mostenirii guvernarii comuniste

-mostenirea birocratica a statului comunist si balanta puterii dintre cei aflati deja la putere si cei care ii contesta sunt coliniare=> o singura **variabila a “mostenirii comuniste”**

-tarile cu regimuri autoritar-birocratice : scor 3 (Rep. Ceha)

national-acomodative: scor 2 (Ungaria, Polonia, Slovenia, Tarile Baltice, Slovacia)

o forma slaba de national-acomodativ: scor 1.5 (Croatia)

patrimonialiste : scor 1(Albania, Belarus, Bulgaria, Georgia, Macedonia, Romania, Rusia, Ukraina)

-**variabila suplimentara: “stat nou format”**-variabila dummy, valoarea 1 in statele care nu erau independente inainte de 1993

“diviziuni etnice”: index al eterogenitatii etnice, in care scorul e procentul din populatia totala pe care il constituie grupul etnic majoritar (de ex. Scorul pt Romania = 80, pt ca romanii constituie aproximativ 80% din populatia totala)

5. Analiza empirica a fixarii regimurilor politice post-comuniste

-Fish: considera ca cel mai bun predictor pentru propensitatea pentru reforma economica este rezultatul primelor alegeri in momentul sau imediat inainte de caderea regimurilor de tip sovietic : cu cat sunt impinse mai mult in afara sistemului vechile elite politice, cu atat este mai mare probabilitatea ca noua guvernare sa preseze pentru reforme economice

-o logica asemanatoare se poate aplica si in legatura cu libertatile politice si civice

-explicatia lui Fish, si analiza empirica pe care acesta o efectueaza, par sa demonstreze foarte clar, aproape determinstic, ca rezultatul primelor alegeri “libere” hotaraste evolutia ulterioara a politilor comuniste

-dar a trata primele alegeri ca o cauza rezulta intr-o explicatie mult prea superficiala, avand in vedere ca primele alegeri sunt endogene unor alte mecanisme cauzale care le modeleaza

-de asemenea, exista alte variabile care se coreleaza foarte bine cu nivelul libertatilor politice si civice si contribuie la descoperirea unui lant cauzal care arata natura endogena a cauzei subliniate de Fish

-mostenirea comunista: se coreleaza la fel de bine ca si variabila “primele alegeri” cu scorurile Freedom House in ceea ce priveste libertatile politice si civice

explica 3/5 din variatia in ceea ce priveste scorurile primelor alegeri, pe care Fish le considera cauza prima

-deci: mostenirea comunista det. Rezultatul primelor alegeri (mostenira comunista este mecanismul care duce la acest rezultat; primele alegeri nu sunt pur si simplu conjuncturale, cum le considera Fish-exista un pattern intre tari)

-atat mostenirea comunista cat si rezultatul primelor alegeri se coreleaza cu **perceptia oamenilor de afaceri asupra coruptiei in statele post-comuniste**

-Coruptia la randul sau se coreleaza puternic cu indici Freedom House in ceea ce priveste libertatile politice

tip de birocratie   mobilizarea civica

↓   ↓
V   V

mostenire comunista--->rezultatul primelor alegeri

↓   ↓
V   V

perceptia oamenilor de afaceri despre coruptie-- nivelul F.H. al libertatilor politice si civie

-exista o corelatie puternica si intre nivelul coruptiei in anii '90 si mostenirea comunista, ceea ce arata ca fenomenul coruptiei nu este pur si simplu endogena schimbarilor majore

de la sfarsitul anilor '80,ci era adanc inradacinata in regimurile comuniste de mult mai devreme

-din punct de vedere statistic, corelatii f bune se obtin si daca se iau in considerare religia sau pozitionarea geografica (proximitatea unei tari de o capitala UE); dar nu exista mecanisme cauzale identificabile in cazul pozitionarii geografice sau a religiei, in afara mostenirii comuniste

-corelatia dintre religie sau pozitionare geografica si nivelul libertatilor in post-comunism indica mai degraba patternul de formare a statelor si de organizare economica a acestora care au dus apoi la aranjamente distincte in perioada interbelica si apoi in post-comunism

Unitatea 3. Relația dintre sistemul politic, sistemul electoral și sistemul de partide.

Bibliografie:

- Huber, John D. și G. Bingham Powell, Jr., “Congruence between Citizens and Policymakers, Two Visions of Liberal Democracy”, în Robert Dahl, Ian Shapiro și Jose Antonio Cheibub, *The Democracy Sourcebook*, Cambridge: The MIT Press, 2003.

- Meyer, Kenneth J.; Eric Gonzales Juenke; Robert D. Wrinkle și J. L. Polinard, “Structural Choices and Representational Biases: The Post-Election Color of Representation”, în *American Journal of Political Science*, vol. 49, no. 4, October 2005, pp. 758-768.

Această secvență a cursului discută logica continuității în plan instituțional între cele trei tipuri de sisteme. Astfel în studiile prezentate se relevă faptul ca există o probabilitate mărită ca sistemele electorale proporționale sa fie rezultatul sistemelor de pluri partite, iar acestea la rândul lor să favorizeze sistemele parlamentare sau a variantelor, deci procese de consolidare democratică mai accentuate, față de sistemele electorale uninominale sau majoritare, care dimpotrivă vor accentua prezența sistemelor bipartite, astfel favorizând sistemele prezidențiale sau a variantelor acestora; sistemele prezidențiale și variantele lor, deși prezente pe scară largă în spațiul Est European, mai puțin în cel Central european, sînt considerate slab suportive pentru procesul de consolidare democratică. În studiile propuse spre analiză sînt discutate doua seturi mari de probleme conexate la ideea de mai sus: pe de o parte, problema congruenței reprezentării politice, respectiv a eficienței acesteia în activarea și implementarea politicilor publice, în sistemele electorale majoritare și proporționale; pe de alta parte, calitatea de reprezentare produsă de structura politică care se concentrează pe mărimea districtului și minorități..

Studiul *Congruence between Citizens and Policymakers, Two Visions of Liberal Democracy* autorii John D. Huber și G. Bingham Powell Jr. propun ipoteza conform căreia democrația liberală stabilește conexiuni între cetățeni și reprezentanții lor. Competițiile electorale repetate asigură faptul că cei aleși fac ceea ce cetățenii își doresc ca aceștia să facă. Există astfel două viziuni diferite ale proceselor democratice care pot crea congruență între preferințele cetățenilor și politicile publice.

Viziunea " Controlului Majorității" (Majority Control) presupune ca alegerile democratice au rolul de a crea un guvern majoritar puternic cu un singur partid care să nu fie constrâns de celelalte partide în procesul de realizare a politicilor publice. Politicienii trebuie să facă ceea ce își doresc cetățenii ca ei să facă, pentru că partidul care controlează guvernământul a câștigat majoritatea în alegeri.

Viziunea " Influenței Proportionale" (Proportionate Influence) iterează că rezultatele alegerilor duc la formarea unor legislaturi care reflectă preferințe ale tuturor cetățenilor. Negocierea între partide după alegeri este necesară pentru realizarea politicilor publice, iar influențele mai multor partide în perioada post-electorală determină limita graduală în care politicienii fac ceea ce cetățenii vor ca aceștia să facă.

Cei doi autori oferă o modalitate prin care conceptualizează gradul congruenței dintre cetățeni și guvernării lor, comparând poziționarea fiecărui cetățean pe scala stânga- dreapta cu situarea partidelor politice aflate la guvernare pe aceeași scală. Se urmărește acordarea unei forme teoretice explicite asupra celor două viziuni: cea a Controlului Majorității și cea a Influenței Proportionale, pentru a le conecta empiric cu anumite tipuri de democrații moderne și de a măsura succesul sau eșecul lor în a crea congruență.

CONGRUENȚA nu este singura virtute democratică, urmând a fi evaluată relația dintre congruență și alte trăsături ale guvernării democratice: stabilitate, eficiență, responsabilitate. Astfel, alegătorii orientați spre control și-ar putea dori schimbări dese ale guvernelor, pot avea alegeri diferite și pot prefera ca politicile publice să fie foarte eficiente. Din acest punct de vedere, congruența dintre preferințele cetățenilor și realizările guvernărilor constituie un scop în sine al democrației liberale.

Conform analizei lui Dahl, acesta conchide că " o majoritate a cetățenilor poate face ca guvernul să realizeze ceea ce își doresc ei mai mult să facă sau să îi împiedice să facă ceea ce ei nu își doresc."

Viziuni alternative ale Democrației și Congruenței

Viziunea " Controlului Majorității" asumă faptul că puterea politică va fi concentrată în mâinile persoanelor alese ca reprezentanți de electorat și va fi responsabilă față de acesta. Alegerile presupun competiție între cei care vor să fie aleși și noi provocări. Alegătorii evaluează performanța trecută și promisiunile fiecăruia și îl alege pe acela ale cărui politici sunt cel mai aproape de preferințele lui. Stadiul-cheie al "Controlului Majorității" este competiția electorală clară: alternanța partidelor, alegerile sau opțiunile alegătorului. Dacă există o strânsă între alegători și guvernanți, depinde de o altă trăsătură a alegerilor: prezența unui partid sau candidat poziționat foarte aproape de alegătorul median. Există numeroase modele oferite să explice cum sistemele cu " Controlul Majorității" pot realiza politici pentru cetățean, așa cum le dorește acesta. În modelul cu competiție bipartidică propus de Anthony Downs, dorința de a câștiga alegerile îndreaptă ambele partide spre o apropiere cât mai mare față de alegătorul median. Din moment ce partidul câștigător are nevoie să fie aproape de cetățeanul median să creeze congruență, viziunea Controlului Majorității nu depinde de partidele strategice ale lui Downs.

Viziunea "Influenței Proportionale" are o predicție similară a congruenței, dar într-un mod diferit. Modelele studiate aici nu sunt direct orientate spre majoritate sau control, ci spre reprezentare și negociere. Există mai multe nivele:

- Nivelul Electoral- reprezentarea proporțională punctează că toate vocile alegătorilor sunt ascultate și fiecare vot contează
- Nivelul de decizie în procesul de realizare a politicilor publice- analiști ai democrației consociaționale, alături de Arend Lijphart, argumentează faptul că minoritățile din cadrul unor sisteme profund divizate vor dori să facă parte din coaliții care să le garanteze o putere mai mare în procesul decizional
- Nivelul de alegere propriu-zis-multe partide oferă numeroase alternative, astfel încât fiecare cetățean să se regăsească în una dintre acestea.

COALITIILE apar în momentul în care nu există un partid care să dețină majoritatea. Într-un model care combină competiția electorală, formarea guvernului și echilibrul, rezultatele finale ale politicilor publice nu corespund preferințelor alegătorului median. Într-un model cu un singur partid sau coaliție de partide care formează guvernul și trebuie să mențină disciplina de partid, guvernul este așteptat să realizeze politici care să corespundă medianului intern, și nu medianului legislativ. Aici se observă cel mai bine congruența dintre guvern și preferințele cetățenilor.

Viziunea "Controlului Majorității"

- Cu cât e mai mare influența opoziției în procesul decizional, cu atât va fi mai mică congruența dintre cetățeni și politicieni. Congruența era mare în cazul în care alegătorul era median.

Viziunea "Influenței Proporționale"

- Cu cât e mai mare influența opoziției în procesul decizional, cu atât congruența se apropie de poziția alegătorului median.

Cetățeni, Politicieni, Congruență Ideologică în sistemele cu Controlul Majorității și Influență Proporțională

Autorii au ales două variabile : Government Distance I și Government Distance II pentru a măsura congruența dintre poziția guvernului și poziția estimată a alegătorului median.

- Government Distance I- media poziției tuturor partidelor în funcție de mărimea partidelor
- Government Distance II- poziția pe scala stânga-dreapta a coaliției este dominată de partidul median din interiorul acestuia

Concluzia este că se înregistrează o performanță scăzută a sistemelor cu Controlul Majorității, deoarece existența a doar două partide e departe de poziția alegătorului median, unde e nevoie de un număr mai mare de două partide. La fel se întâmplă și în cazul sistemelor mixte(formarea de coaliții pre-electorale care trec de la stânga la dreapta).

Finalul articolului cuprinde o analiză de regresie în care se specifică existența a doar cinci cazuri de alegeri cu Controlul Majorității și ne ajută să observăm contribuția diverselor caracteristici ale sistemelor politice la gradul de congruență. Sistemele caracterizate de Controlul Majorității au efecte mixte, poziționează guvernul departe de alegătorul median și se observă eșecul competiției electorale. Sistemele cu Influență Proporțională situează guvernul mai aproape de alegătorul median, dar marchează eșecul formării guvernului.

În articolul Structural Choices and Representational Biases : The Post-Election Color of Representation autorii Kenneth J.Meier, Eric Gonzalez Juenke, Robert D.Wrinkle,

J.L.Polinard tratează calitatea de reprezentare produsă de structura politică care se concentrează pe mărimea districtului. Autorii articolului încearcă să demonstreze aceasta prin analiza a șase tipuri de categorii:

- analiza literaturii de specialitate despre structură și reprezentare
- analiza logicii ambelor sisteme electorale
- propunerea de ipoteze ce derivă din logica inerentă a structurii electorale
- analiza în profunzime pe care o are structura în alegerile membrilor afro-americieni și membrilor latini, ceea ce se traduce prin impactul reprezentării descriptive
- extinderea conceptului într-o arie mai largă, studiind eficiența reprezentanților minorităților în apărarea intereselor acestora prin creșterea numărului administrațiilor și profesorilor din școli
- implicațiile concluziilor în studiul politicilor reprezentării minorităților

REPREZENTARE ȘI STRUCTURĂ

Reprezentarea descriptivă este un termen folosit pentru a caracteriza politicienii care împart trăsături fizice distincte cu alegătorii lor. Se face referire la studii care privesc schimbarea de la at-large elections la single-member district, care au adus beneficii candidaților din partea minorităților.

Reprezentarea substantivă demonstrează că impactul variațiilor electorale între at-large și single-member district asupra reprezentării descriptive ai negrilor este aparent pro single-member elections. Mulți autori argumentează că aceste beneficii pot duce la pierderea reprezentării substantive.

Autorii articolului pornesc de la premisa lui Swain și Guiner potrivit căreia la nivel local, reprezentarea descriptivă este într-adevăr asociată cu reprezentarea substantivă și vor demonstra pe tot parcursul studiului că nu are relevanță conform rezultatelor lor. Ei contestă faptul că studiile s-au bazat mai mult pe impactul asupra numărului minorităților alese, decât pe modul cum au ajuns să fie reprezentanții unor anumite comunități. Se pune problema calității reprezentării substantive a minorităților, uitându-ne la rezultatele substantive ale negrilor și latinilor. Obsevăm că aceste două sisteme pe care le studiem oferă oportunitatea de a arăta argumentele contrarii teoriei lui Swain și Guiner. Astfel, single-member districts vor îmbunătăți eficiența reprezentanților minorităților.

- Alegătorii sunt raționali și vor vota candidații care le reprezintă cel mai bine interesele lor.
- Candidații sunt raționali și astfel vor tinde să satisfacă interesele alegătorilor.
- Etnicitatea este o problemă politică importantă, dar negrii sau latinii nu reprezintă o majoritate electorală.

Pentru testarea acestor ipoteze, autorii utilizează patru tabele, din care două reprezintă eficiența reprezentării descriptive atât la latini, cât și la negri. Concluzia primelor două tabele este că:

- la negri, eficiența reprezentării descriptive crește în ambele sisteme
- la Latini, eficiența reprezentării descriptive crește în single-member și scade în at-large

Următoarele două tabele utilizează reprezentarea substantivă. Rezultatul acestor tabele este că:

- la Latini, eficiența reprezentării substantive crește în single-members, iar în at-large scade
- la negri, eficiența reprezentării substantive crește atât în single-members, cât și în at-large

În concluzie, autorii studiului au ajuns la constatarea că potențiala influență a structurilor electorale este dublă. Influența sistemului at-large elections pe care o are asupra candidaților minorităților a fost intens studiată, însă este totuși o problemă deschisă dezbaterilor. Folosind date din Statul Texas, studiul arată că at-large elections au fost asociate cu mai puțini membri din școlile minoritare ale latinilor, decât ale afro-americanilor.

Cuvinte cheie

Sistem parlamentar

Sistem prezidențial

Sistem de dependențe mutuale

Sistem de independențe mutuale

Birocratii interbelice profesionalizate ->regimuri comuniste rational-birocratice

Birocratie interbelica patrimoniala--- actori care forteaza reforme economice si politice in post-comunism

Patrimonialism administrativ->controlul resurselor de catre fosta nomenclatura

State comuniste birocratic-autoritare

State cu comunism national-acomodative (national-accommodative communism)

State cu comunism patrimonial

Controlului Majorității" (Majority Control)

Viziunea " Influenței Proportionale" (Proportionate Influence)

Congruență

Reprezentare substantivă

Reprezentare descriptivă

Chestionar de autoevaluare

1. Analizati relatia dintre institutiile politice si procesul de tranzitie si consolidare democratica in literatura studiata.

2. Explicați relatia dintre sistemul electoral, sistemul de partide si sistemul politic prezidential/parlamentar. asa cum este aceasta analizata in literatura studiata.

3. In lucrarea sa, Accounting for Outcomes of Post-Communist Regime Change.Causal Depth or Shallownes in rival Explanations, Herbert Kitschelt analizeaza influenta regimului anterior asupra procesului de democratizare concentrindu-se asupra aparatului birocratic. Discutati aceasta analiza pentru o instanta oarecare.

4.Cum conceptualizează Herbert Kitschelt aparatul de stat birocratic in analiza tranzitiei post-comuniste si democratizarii pentru tarile din Europa centrala si de est?

5. Analizati tiparele de integrare verticala si control politic enuntate de Daniel L. Nelson in studiul sau comparativ referitor la leadership-ul comunist. Evidentiatii relevanta acestora pentru studiul tranzitiei democratice.
6. Discutati relatia aparat birocratic- domnia legii –coruptie in literatura studiata.
7. Reprezentarea politica constituie una dintre conditiile *sine qua non* ale democratiei moderne. Discutati modalitatea in care tipurile de reprezentare politica asigura congruenta dintre cetateni si politicieni in regimurile democratice contemporane.
8. Prezentați logica funcționării parlamentarismului pur ca sistem de dependențe reciproce. Cum influențează un asemenea cadru constituțional consolidarea democratică?
9. Prezentați logica funcționării prezidențialismului pur ca sistem de independențe reciproce. Cum influențează un asemenea cadru constituțional consolidarea democratică?
10. Treceți în revistă opțiunile constituționale ale regimurilor postcomuniste din Europa Centrală, de Est și din țările fostei U.R.S.S. Ce factori au stat la baza acestor opțiuni? Cum evaluează Stepan și Skach aceste opțiuni?
11. Cum gestionează parlamentarismul pur și prezidențialismul pur problema *continuității în procesul de guvernare*? Care dintre cele două viziuni favorizează, în viziunea lui Stepan și Skach, consolidarea democratică?
12. Treceți în revistă caracteristicile „democrației delegative”, prezentate de O’Donnell. Cât de mare este riscul ca o democrație prezidențială să alunece înspre o democrație delegativă? Dar în cazul parlamentarismului?
13. Ce argumente aduce Mainwaring în sprijinul afirmației potrivit căreia combinația dintre un sistem prezidențial și multipartidism este puțin probabil să genereze democrații stabile?
14. Ce efecte are birocrăția asupra procesului de reformă economică și de întărire a statului de drept în Europa de Est? De unde provin diferențele în modul în care se manifestă birocrățiile din aceste țări în procesul de tranziție în viziunea lui Kitschelt?

Modul 2. Aspecte politice . Partide succesoare, partide noi ?

Bibliografie:

- Evans, Geoffrey și Stephen Whitefield, “*Identifying the Bases for Party Competition in Eastern Europe*”, în *British Journal of Political Science*, vol. 3, no.4, octombrie 1993, pp.521-548.
- Moser, Robert C., “Electoral Systems and the Number of Parties in Post communist States”, în *World Politics*, vol. 51, no. 3, aprilie 1999, pp. 359-384.

Evans, Geoffrey și Stephen Whitefield, “Identifying the Bases for Party Competition in Eastern Europe”, în British Journal of Political Science, vol. 3, no.4, octombrie 1993, pp.521-548.

Acest articol isi pune intrebarea daca structura competitiei partinice in noile democratii ale Europei de Est se aseamana cu cele existente in Europa de Vest. In particular se examineaza daca clivajele socio-economice si ideologia D-S au probabilitatea de a forma principala axa a conflictului politic. Se argumenteaza ca un joc combinat al influentelor si variatiilor institutionale vor produce diverse pattern-uri in regiunile Europei de Est. Competitia partinica va lua forme socio-economice, etnice sau populiste

in conformitate cu conditiile existente in tari particulare. Aceste pattern-uri se dovedesc a avea consecinte asupra gradului de volatilitate a electoratului si asupra consimtamantului normativ pentru democratie.

Autorii isi structureaza articolul in mod sistematic si concis in sectiuni, pastrand configuratia unui articol de cercetare. In prima sectiune aduc in discutie literatura existenta asupra relatiei dintre structurile sociale, dimensiunile competitiei partinice si stabilitatea sistemului politic in Europa de Vest. Se prezinta principalele concepte folosite in ultima parte a articolului si creeaza un cadru in care sa se interpreteze competitia partinica in democratiile postcomuniste. Sectiunea 2 examineaza mostenirea perioadei comuniste. Aici sunt aduse in discutie trei mari abordari: perspectiva *missing middle*, teza modernizarii, abordarea comparativa. Sectiunea 3 analizeaza pozitia lui Kitschelt, critici ale viziunilor acestuia. Sectiunea 4 aduce in discutie faptul ca in anumite tari constrangerile sub care tranzitia economica va avea loc poate duce la o lipsa a unei baze competitionale structurale partinice. Alti teoreticieni spun ca liberalizarea pietei poate sa duca la aparitia unei pluralitati de interese si identitati politice mai mare din care partidele isi pot deriva suportul stabil. In sectiunea 4 autorii argumenteaza ca aceste pattern-uri la randul lor influenteaza nivelul de volatilitate si consimtamantul normativ pentru democratie. Concluzia sugereaza ca exceptand regiunile unde competitia in stil occidental este evidenta, exista indoilei considerabile asupra viitoarei stabilitati a sistemelor politice in celelalte regiuni ale E. de Est.

1) Competitia partinica in democratiile occidentale Structurarea conflictului politic in democratiile occidentale este vazuta ca efect a clivajelor sociale preexistente asupra dezvoltarii sistemului de partide. Conform aceste viziuni votul este expresia pozitiei sociale, a valorilor si intereselor, partidele se dezvoltă ca o expresie a acestor intrese. Teoria pozitiei sociale ne explica faptul ca societatile s-au dezvoltat prin prisma catorva clivaje importante 1) Primul stadiu implica clivajele preindustriale, care rezulta din procesul constructiei natiunii si conflictului biserica vs stat, in aceasta perioada diferentele centru-periferie, nationalitate si religie au constituit baza principala a formarii partidelor. 2) Al doilea stadiu se refera la revolutia industrială, se centreaza pe clasele sociale si uniuni ale muncii ca sursa a partidelor noi formate. Al 3-lea stadiu si al 4-lea au implicat clivaje aparute din impactul statului in producerea diviziunilor sectoriale ale intereselor: public vs privat, detinatorii de proprietate, dependenta statului si emergenta clivajelor post industriale conditionate de expansiunea educatiei. Teza pozitiei sociale explica stabilitatea temporala a clivajelor, mai cu seama cu referire la *mezzo-structurile* care le conditioneaza si le consolideaza: uniuni ale muncii, biserica, comunitatea locala, partidele insasi. Teoria identitatii partinice a fost dezvoltata in USA, unde partidele au fost considerate obiectul identificarii, mai degraba, decat obiectul clasei, religiei sau a unei regiuni. Partidele astfel reprezinta coalitii largi de intrese, mai degraba, decat reprezentarea stricta si precisa a bazelor de interese sociale structurale. Atasarea afectiva pe termen lung de un anumit partid aduce votantilor cai de intelegere a temelor politice si o baza de luare a deciziilor electorale. Legatura afectiva este mostenita din generatie in generatie si aceasta asigura un anumit grad de stabilitate electorala. O importanta varianta a abordarii ideologice s-a centrat pe *dimensions of issues attitudes* In democratiile vestice, acestea tind sa fie D-S si liberal-autoritar. Dimensiunea D-S tine de redistribuire a venitului si averii, somajul si inflatia, proprietatea publica si statul bunastarii, aceasta dimensiune in mod traditional a format terenul in care a avut loc conflictul politic. Aceste

tematici inca contribuie la ariile disputei politice in multe tari din E. de Vest. Dimensiunea liberal-autoritar implica tematici care se centreaza pe aspectele normative ale democratiei: libertatile individuale, libertatea de asociere si de opinie versus practicile restrictive si ierarhice. In mod tipic aceasta dimensiune a fost mai putin sursa disputelor in democratiile Vestice decat dimensiunea D-S. Atat clivajele sociale cat si modelele identificarii partinice aduc stabilitate pe termen lung in sistemul electoral si restrictii asupra noilor partide emergente. Stabilitatea este asigurata de existenta a unor clivaje diverse cross-cutting care previn aparitia partidelor monolitice. In ce grad noile democratii din E de Est impartasesc baza liberal democratica a clivajelor sociale, identificarea partinica si dimensiunea tematicilor (issue dimensions)? Pentru a raspunde la aceasta intrebare este important de a lua in calcul mostenirea comunista asupra atitudinilor si clivajelor politice in E de Est

2) Trei modele politice in societatile post-comuniste Abordarea Missing Middle argumenteaza faptul ca sociologia politica a comunismului s-a centrat pe absenta clivajelor sociale stabile. Societatile comuniste erau adesea descrise ca fiind atomizate datorita activitatii represive a statului si puternic centralizata, datorita sistemului de recompensa care facilita actiunea individuala si nu cea colectiva. Politicile economice egalitare, dezagregarea resurselor sociale- proprietatea, educatia, statsul, bunastarea-au fost considerate ca inhibatoare pentru formarea claselor sociale si care au dus la aparitia omogenitatii. Pattern-ul articularii intereselor exista la nivelul colectivismului da masa, mai degraba , decat la nivelul grupurilor organizate. In economie restrictiile severe impuse asupra pietei, dreptului la proprietate privata a impiedicat formarea corporatiilor sau uniunilor de comert. La nivel politic absenta institutiilor de la nivel *mezzo* erau evidente, absenta unui sistem electoral competitiv si instiutii reprezentative ale guvernarii, restrictii asupra libertatii de informare, asocierii si expresiei. Aceasta lipsa de baze institutionale si sociale au afectat existenta *demensions of issue space* Lipsa diferitelor baze de interese submineaza stabilitatea comportamentului electoral. Indivizilor le lipsesc sentimentul de atasare si responsabilitate fata de organizatiile *middle range*. Indivizii atomizati tind sa fie pasivi si sunt alienati politic. Astfel votantii sunt predispusi spre volatilitate si spre apelul mobilizator al partidelor populiste si nationaliste formate in baza colectivismului de masa. Aceste partide pun accent pe justitie sociala, pe noncompromis si amenintarea excluderii minoritatilor etnice si nu numai. S-a argumentat ca datorita mostenirii atitudinilor autoritate din perioada comunista si precomunista , statele din E. de Est sunt lipsite de o cultura democratica consolidata.

Abordarea Modernizarii Se centreaza pe impactul modernizarii asupra articularii intereselor in statele post-comuniste. Conform acestei abordari *issue dimensions* erau structurate de factori ca :educatia, urbanizarea, cresterea expertizei profesionale, tehnocratia in luarea deciziilor. Indivizii erau constienti de interesele lor si erau capabili de a se situa pe ei insisi pe axa D-S. S-a sustinut ca succesul comunismului in modernizarea societatilor preindustriale a creat baza unei tranzitii de succes la piata democratiilor liberale. Aceasta abordare sugereaza ca trebuie sa existe pattern-uri convergente ale competitiei partinice intre E. de Est si cea de Vest in baza clivajelor socio-economice si dimensiunea D-S

Abordările Comparate Principalele probleme ale abordarilor prezentate mai sus sunt acelea ca nu au luat in calcul diferentele sociale, institutionale, culturale particulare existente in tarile E. de Est. Variatiile in ceea ce priveste *mezzo*-structurile erau

considerabile. In Polonia existenta bisericii catolice si Solidaritatea au fost importante in explicarea succesului opozitiei anti-comuniste. In U.Sovietica prezervarea unei structuri politice federale si a unui sistem al rasplatii si redistribuirii in care etichetarea etnica a jucat un rol important asupra pattern-urilor opozitionale. In Ungaria a existat un mare succes in modelarea puterii politice, in separarea puterii politice de principalele institutii economice si liberalizarea regimului a avut succes, au fost create elite cu care statul putea negocia. In Romania esecul de a asigura o mobilitate sociala si nivelul crescand al traiului au produs un pattern al intereselor anticomuniste. Chiar si intre statele comuniste cu institutii similare exista diferente in dezvoltarea politicii de opozitie si stabilitate a regimului. Perceptia subiectiva a istoriei, politicii, credintele fundamentale si valorile-identificare si loialitate, cunoastere si expectante- care sunt produsul unei experiente istorice specifice a natiunilor sau grupurilor. In tarile Baltice, unde a existat o traditie seculara si tarile cu puternici radacini protestante si catolice, in acestea rebeliunea a fost mai mare.

3) Politicile Post-comuniste in Europa de Est. Unii teoreticieni argumenteaza ca partidele in seze pot produce bazele identitatii politice si stabilitate. A fost speculat ca, conflictele interpartinice in statele E. de Est pot reflecta liniile traditionale ale erei postcomuniste, insa alegerile din 1989-1990 au dovedit contrariul. Se pare ca 40 de ani de comunism, de monopol al activitatii politice cu efectele negative asupra societatii civile au impiedicat posibilitatea reintoarcerii la partidele de dinainte de razboi si colapsul comunismului a adus un nou set de partide in mare parte mostenitoare, precursoare ale comunismului. Exista unele evidente conform carora identificarea cu noile partide pot produce stabilitate in unele tari in timpul participarii la alegeri. In multe cazuri partidele erau infantile, exemplul Poloniei, oamenii credeau in Solidaritatea chiar daca avea putin sa le ofere din punct de vedere politic. Competitia intre elitele noi lipsite de experienta poate fi foarte stransa incat sa impiedice un nivel de cooperare necesara pentru ca partidele stabile sa functioneze. O consecinta este ca publicul poate ramane fara o identificare partinica bine formata. Kitschelt a propus ca competitia partinica are mai degraba o baza social-economica. Distributia grupurilor sociale in sustinerea pietei va fi conditionata de nivelul dezvoltarii economice. Argumenteaza ca baza sociala a competitiei partinice va fi consolidata de-a lungul timpului, vor continua liberalizarea pietei si formarea partidelor, corelarea issue dimensions a pietei/redistribuire, liberal/cosmopolit vs autoritar/particular. Kitschelt concluzioneaza ca principala axa a competitiei de-a lungul acestor dimensiuni este cu 90 de grade diferita in comparatie cu cea a E. de Vest. In E de Vest liberal/cosmopolit este asociat cu suportul strategiilor redistributive, insa in E de Est si centrala este asociat cu pro piata si nu anti piata. Kitschelt recunoaste rolul educativ al partidelor, analiza acestuia nu explica insa de ce partidele trebuie sa aleaga sa educe publicul de-a lungul dimensiunilor pe care le-a mentionat. Daca partidele sunt in competitie pentru maximizarea voturilor, trebuie sa se centreze asupra surselor curente a suportului de masa, nu asupra celor care vor emerge peste timp. Partidele, putin probabil, ca isi vor compromite baza electorala schimbandu-si politicile in mod radical. Astfel mostenirea comunista pare a fi mult mai importanta decat asuma Kitschelt.

4) Baza competitiei partinice in societatile post-comuniste Principala asumptie a autorilor: distribuirea de-a lungul tarilor este europene a pattern-urilor bazelor sociale si issue dimensions este conditionat de trei nivele nationale explicative a) **dezvoltarea**

economiei b)omogenitatea etnica c)statutul istoric al statului. In dependenta de absenta sau prezenta acestor trei factori, trei categorii generale de competitii partinice este probabil sa apara : **socio-economice, etnice sau de valenta (valence)** Unde va fi o baza social-economica pentru competitia partinica va fi influentata de D-S, unde va fi o baza etnica va fi influentata de dimensiunea liberal/autoritar si national/cosmopolit. In final in absenta celor doua baze de competitie in principala *issue valence* in jurul careea partidele vor concura va fi consensuala.

Autorii au elaborat in urma cercetarii lor 3 clustere largi de tari

Clusterul 1-R.Ceha,Polonia,Ungaria.In aceste tari etnic-omogene unde probabilitatea succesului pietei este mare , probabilitatea dezvoltarii pattern-urilor de clivaje sociale mutual intretinute in stilul E. de Vest este cea mai mare. Omogenitatea etnica permite dezvoltarea politicilor distributionale intre clase decat pe baza unei directii etnice. Rezultatele tind sa fie cu suma pozitiva care va duce la cresterea compromisului.

Clusterul 2 Letonia, Estonia. Aici sansele succesului pietei este relativ mare , dar balanta diversitatii etnice si statutul istoric se izbeste de distributia clivajelor de clasa structurate. Intr-un anumit punct categoriile etnice si de clasa se coreleaza. Aparitia unei baze de clasa ca suport pentru partide este neprobabila din cauza similitudinii in ceea ce priveste marimea comunitatilor etnice in ambele state. Din aceste ratiuni autorii prezic ca competitia partinica in Estonia si Letonia va fi structurata pe linii non-pluraliste , etnice si nationaliste.

Clusterul 3 Tari cu succes scazut in reformarea pietei Rusia, Ucraina, Belarus, Bulgaria, Romania. Dintre acestea Rusia, Bulgaria si Romania sunt state diverse etnic.Difera prin aceea ca etnicii bulgari si etnicii romani sunt in numar suficient fata de turci respectiv maghiari , facand compormisul constitutional putin probabil. In Rusia, insa, au fost asigurate aranjamente constitutionale speciale, reprezentare egala in camera parlamentului pentru fiecare nationalitate si regiune si un compromis asupra unor teme nationale este mai probabil sa apara. In toate tarile de aici problema pietei –deposedarea absoluta sau relativa sunt probabile sa prevada principala valence issue in jurul careea partidele concureaza.

Volatilitatea votantilor si consimtamantul normativ pentru democratie

Clusterul 1 In aceste tari unde predomina clivajele social economice este probabil sa existe nivele moderate de volatilitate a electoratului.Aceasta reflecta pe de-o parte stabilitatea derivata din legaturile dintre partide si interesele conditionate social-structural pe de alta parte volatilitatea duce la cresterea abilitatii partidelor de a apela dincolo de clasele pe care le reprezinta Consimtamntul normativ pentru democratie este mare.

Clusterul 2 Unde competitia bazata etnic predomina, refuzul grupurilor etnice dominante de a-si compromite pozitia anterioara fac alianțele cross-etnice mai putin probabile. Aici nivele joase de volatilitate printre minoritatile etnice este corelat cu un nivel scazut al consimtamantului pentru democratie

Clusterul 3 Tarile in care competitia partinica se centreaza pe *valence issues*, combinatia dificultatilor economice si lipsa bazei sociale sugereaza nivele inalte de volatilitate.Partidele vor concura, dar fara baze sociale stabile si esecul lor persistent de a construi succesul economic ii poate face pe votanti in mod regulat sa isi schimbe partidul sustinut. Ceea ce distinge partidele este mai degraba apelul carismatic al liderilor decat un program superior. Esecul aducerii bunastarii implica un consimtamnt normativ pentru democratie scazut.

Previiziunile autorilor dupa cum vedem se adeveresc. Si concluziile lor sunt in mare parte relevante, chiar daca acestia specifica faptul ca nu au pretentia de generalitate si un aspect importat este ca au recunoscut ca abordarile modernizarii si *missing middle* sunt deficitare ,deoarece nu iau in calcul specificitatile si particularitatile fiecarei tari.

În studiul *Electoral Systems and the Number of Parties in Postcommunist States*, Robert Moser propune examinarea efectelor reprezentării și a alegerilor în single-member district în 5 state postcomuniste pentru descoperirea efectelor sistemului electoral în contextul comunist.

Autorul intenționează să demonstreze că Polonia și Ungaria au urmat patternul standard al consolidării partinice de-a lungul timpului ca reacție la stimulentele sistemelor electorale, contrar Rusiei și Ucrainei.

Efectele diferite ale sistemelor electorale în aceste cazuri pot fi atribuite nivelelor diferite de instituționalizare partinică din statele postcomuniste. Aducând în discuție definiția lui Sartori a instituționalizării, autorul argumentează că efectele coercitive ale sistemelor electorale asupra numărului de partide vor fi atenuate de instituționalizarea sistemului de partid. Așadar, instituționalizarea reprezintă procesul prin care o organizație sau o practică capătă stabilitate, este cunoscută la nivel universal sau este universal acceptată. Actorii manifestă expectative, orientări și comportamente bazate pe premisa că organizația sau practica va prevala într-un viitor previzibil. Instituționalizarea presupune că actorii politici au așteptări bine definite și sigure referitoare la comportamentele altor actori. Instituționalizarea redusă a sistemelor de partid poate explica insuccesul pluralității sau sistemelor electorale majoritare în a avea efectele reductive așteptate în statele postcomuniste. Statele postcomuniste care au avut strategii de vot consolidate de-a lungul timpului sunt cele care prezintă cele mai instituționalizate sisteme de partid, iar cele care nu manifestă adaptare la constrângerile sistemelor electorale au sisteme de partide instabile.

Studiul ne arată că sistemele cu reprezentare proporțională, cu praguri electorale legale pot fi mai constrângătoare pentru numărul de partide decât alegerile single-member district, aceasta deoarece reprezentarea proporțională atribuie partidelor politice monopolul desemnării candidaților.

Arend Lijphart opinează în lucrarea ”Electoral Systems and Party System”, referitor la democrațiile noi, că atunci când nu există un sistem electoral care să ghideze eficient alegerile noilor democrații pentru o perioadă îndelungată, este important să examinăm toate opțiunile, precum și dezavantajele și avantajele sale. Efectele sistemelor electorale sunt mai mult sau mai puțin universale și se vor susține atât în noile democrații cât și în cele vechi. Influența sistemelor electorale, bazate pe înțelegerea alegerii raționale a comportamentelor votanților și candidaților, s-a dovedit a fi puternic explicativă pentru conturarea sistemelor de partide în democrațiile consolidate.

Sartori a afirmat ca sistemele electorale puternice nu au efectele reductive așteptate asupra numărului de partide naționale în țări cu sisteme de partide nestructurate. Cox spune că votul strategic presupune anumite condiții care nu pot fi approximate în toate contextele politice. *Articolul se construiește pe aceste ipoteze și pe suportul empiric oferit de statele postcomuniste.* Sistemele de partide cu instituționalizare redusă din America Latină au tins să adopte sisteme electorale cu reprezentare proporțională care

sporesc fracționizarea partinică. Aceste sisteme prezintă o serie de cazuri în care pluralitatea și sistemele electorale majoritare desemnează oportunitatea testării ipotezelor privitoare la votarea strategică și efectele reductive ale acestor sisteme.

Următorul punct de analiză în articol îl reprezintă examinarea legilor lui Duverger. Cele trei legi ale efectelor sistemelor electorale postulate de Duverger sunt:

- Reprezentarea proporțională tinde să conducă la formarea multor partide independente;
- Sistemul majoritar cu 2 tururi de scrutin tinde să conducă la formarea unor partide aliate;
- Legea sociologică – pluralitatea tinde să producă un sistem bipartid.

Magnitudinea districtului, adică numărul de reprezentanți aleși în fiecare district este variabila care produce cea mai mare influență asupra disproporționalității și multipartidismului. Astfel, districte cu magnitudini scăzute, adică districte cu un singur membru au un efect coercitiv preponderent asupra numărului partidelor și produc nivele înalte de disproporționalitate în translația voturilor în mandate. Consecutiv, districtele cu magnitudini ridicate permit proliferarea partidelor și produc nivele scăzute de disproporționalitate. *Așadar efectul coercitiv al sistemului electoral rezidă mai degrabă la nivel districtual decât național și sistemul electoral interacționează cu structura clivajului din societate.*

Cox a oferit explicații ale condițiilor votului strategic. Prin utilizarea unui model al alegerii raționale, autorul susține că votul strategic presupune anumite condiții care implică motivațiile, preferințele actorilor și validitatea informațiilor. Astfel că alegerile single member plurality pot eșua în reducerea votului pentru partidele minoritare dacă apar următoarele condiții:

- prezența votanților care nu sunt instrumental raționali pe termen scurt;
- absența informării publice despre preferințele votanților și intențiile de vot;
- credința că un anumit candidat va câștiga în mod necesar;
- importanța acordată primei preferințe de vot.

Prezența acestor precondiții pentru comportamentul strategic și proiectarea bipartidismului local la nivel național sunt puse sub semnul întrebării în timpul alegerilor inițiale în democrațiile noi, mai ales în statele postcomuniste cu o tradiție democratică redusă.

Partidele politice sunt percepute ca mecanismul principal pentru agregarea opiniei publice, iar sistemul electoral – mecanismul secundar de influențare a numărului de partide politice viabile. Absența unor partide politice consolidate subminează abilitatea votanților și a elitelor de a se comporta strategic.

În analiza reconceptualizării sistemelor electorale mixte, autorul susține că sistemele electorale ale statelor postcomuniste reflectă influența sistemului german. Sistemele electorale mixte complică categorizarea sistemului electoral și analiza efectelor. Unii teoreticieni privesc sistemul electoral mixt ca o formă modificată a reprezentării proporționale, desemnată să limiteze potențialul pentru proliferarea partinică. Această concepție este validă pentru sistemele mixte care utilizează mandate compensatorii. Teoreticienii occidentali au demonstrat că efectul cel mai pregnant al

sistemului electoral asupra numărului de partide este efectul coercitiv al sistemelor pluralitate. Sistemele electorale din Europa Centrală și de Est nu prezintă cazuri relevante pentru testarea acestei ipoteze și aici nivelele ridicate de fracționizare partinică pot fi atribuite asocierii unei structuri de clivaj social fracționizat cu un sistem electoral insuficient consolidat. Conceptualizarea sistemelor electorale mixte urmărește metoda comparației controlate - studiază cazuri care diferă cu privire la variabilele ce trebuie investigate, dar similare din punct de vedere al variabilelor de control. Această metodă a fost utilizată de Putnam care a cercetat conexiunile dintre instituțiile politice și mediul social din Italia și de Lijphart care a argumentat că în momentul în care o țară își schimbă sistemul electoral, multe variabile explicative importante pot fi controlate în sensul că se poate asuma că nu diferă sau diferă foarte puțin – se vor menține aceeași țară, partide politice, alegători. Sistemele electorale mixte se dovedesc a fi singura oportunitate pentru a compara categorii opuse ale sistemelor pluralitare.

Autorul studiază în continuare efectele sistemelor cu reprezentare proporțională în statele comuniste și va examina sistemele electorale în 5 state postcomuniste. Rusia, Ungaria și Lituania prezintă un sistem electoral mixt cu variate combinații de reprezentare proporțională și mandate pluralitare. Polonia și Ucraina, țări cu sisteme electorale single tier au cel mai mare nivel de instituționalizare partinică. În Rusia partidele nu controlează procesul de numire a candidaților și independenții domină spectrul candidaților în districte cu un singur membru. Partidele sunt fluide, iar alegătorii nu se identifică cu partidele pentru o perioadă mai îndelungată. Partidele din Lituania tind să monopolizeze nominalizările, dar nu sunt atât de stabile în societate.

Nivelul de disproporționalitate produs de un sistem electoral reprezintă devierea dintre proporția de voturi pe care o primește un partid în alegeri și proporția de mandate obținute în legislativ. Disproporționalitatea tinde să fie mai mare în sistemele pluralitare, penalizând partidele mici și recompensând partidele majoritare. Numărul ridicat de partide din statele comuniste se datorează clivajelor fragmentate și fluide. În 1991, Polonia prezenta cel mai fracționizat sistem de partid, chiar dacă s-a adaptat la constrângerile sistemului electoral de-a lungul timpului. Ungaria a avut de asemenea un procent ridicat de fracționizare partinică și un procent scăzut de disproporționalitate, iar în 1992 Lituania a avut cel mai scăzut grad de fragmentare politică, dublându-și numărul de partide semnificative la alegerile ulterioare. Sistemul cel mai stabil este reprezentat de Ungaria, dominat de 6 partide majore, acordând puțină importanță partidelor minoritare.

Proliferarea partinică în sistemele majoritare reprezintă efectul electoral reductiv considerat a fi cel mai important. Rusia și Ucraina au eșuat de exemplu în a produce bipartidism local la nivel districtual și în a genera un efect mecanic dramatic – reducerea numărului de partide din legislativ din cauza disproporționalității. Ceea ce distinge Ucraina și Rusia este proliferarea candidaților independenți în districte cu un singur membru. În Ucraina, doar 11% din candidați au fost nominalizați oficial de partide.

Și tocmai proliferarea candidaților independenți este un semn al lipsei de instituționalizare partinică în aceste țări. Partidele sunt neconsolidate și fluide în democrațiile postcomuniste și trebuie realizată distincția dintre statele în care partidele domină procesul de nominalizare și controlează alegerile votanților și statele în care nu se întâmplă aceasta. Sistemele cu reprezentare proporțională cu liste de partide centrează atenția asupra partidelor ca unici promotori ai nominalizărilor, pe când districtele cu un singur membru permit candidaților nonpartizani să participe la alegeri.

Autorul observă că în timp ce sistemele electorale pluralitare au un efect mecanic semnificativ în statele postcomuniste, districtele cu un singur membru se înfățișează ca neavând un efect asupra numărului de partide. Astfel, în Ucraina și Rusia districtele cu un singur membru produc proliferare partinică, sfidând expectativa votului strategic. În statele postcomuniste, alegerile pe baza reprezentării proporționale pot fi mai eficiente în controlul asupra numărului de partide decât în alegerile single member district.

Sistemele electorale în statele postcomuniste nu conduc la un nivel semnificativ de comportament strategic pentru alegători și elite. O comparație utilă s-ar realiza între sistemele electorale ale statelor postcomuniste și democrațiile noi, care utilizează sistemele pluralitare.

Fără să dispună de un sistem instituționalizat, alegătorii și elitele nu își ordonează preferințele pentru a se comporta strategic sau nu dispun de suficientă informație pentru a distinge între candidați.

Statele postcomuniste sunt o provocare pentru studiile electorale, având în vedere fracționalizarea partinică. Astfel că în integrarea statelor postcomuniste în domeniul studiilor electorale trebuie să acordăm atenție implicațiilor nivelului scăzut de instituționalizare a sistemului de partid.

Cuvinte cheie

Partide politice și clivaje sociale

Abordarea *missing-middle*

Abordarea modernizării

Abordarea comparată

Sisteme electorale proporționale

Sisteme electorale majoritare

Sisteme electorale mixte

Instituționalizarea sistemelor

Chestionar de autoevaluare

1. Analizați impactul regimului politic anterior asupra bazei de competiție a partidelor politice în societățile post-comuniste. Comparați cu sistemele occidentale.
2. Analizați impactul regimului politic anterior asupra bazei de competiție a partidelor politice în societățile post-comuniste. Evidențiați modele concurente, limitele și avantajele acestora.
3. Discutați congruența sistemelor electorale-număr de partide, precum și impactul acestora în procesul de tranziție democratică din literatura studiată.

Modul 3. Aspecte sociale. Prerechizite sociale și culturale ale democrației.

Unitatea 1. Bazele sociale ale politicii.

Bibliografie:

- Lipset, Seymour Martin, „The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address”, în *American Sociological Review*, vol.59, no.1, februarie 1994, pp. 1-22.
- X. - *Diamond, Larry*, “Assessing Global Democratization A Decade After The Communist Collapse”, în *Romanian Journal of Political Science*, vol.2, no. 2, septembrie 2002, pp.4-15.

Seymour Martin Lipset în studiul *Cerintele sociale ale democrației: Revizitate**, analizează factorii și procesele care afectează viitoarea instituționalizare a democrației, identificând variabilele unei astfel de operaționalizări, cum ar fi cele culturale și economice, tradițiile religioase, variate sisteme electorale, importanța unei societăți civile participative, dar și metodele prin care ar fi posibilă restructurarea partidelor politice în vederea menținerii stabilității regimului democratic.

Ultima expansiune a democrației, denumită de către Huntington al treilea val, a început la mijlocul anilor 70 în Europa de Sud. Apoi spre mijlocul anilor 80 s-a răspândit în America Latină și în unele țări asiatice precum Korea, Thailanda și Filipine iar spre sfârșitul anilor 80 și în Europa de Est, Uniunea Sovietică și părți din Africa.

La sfârșitul anului 1993 din 186 de țări, 107 au avut parte de alegeri competitive și precum și garantarea drepturilor politice și democratice. Răspândirea democrației în statele islamice precum și în unele state din Africa s-a realizat mai greu, deoarece țările care au cunoscut un regim autoritar le este mult mai greu să implementeze valorile și insitutele democratice deoarece s-ar putea să existe anumite incompatibilități între valorile, credințele democratice și valorile societății lor.

Autorul consideră definiția democrației realizată de Schumpeter mult prea îngustă, autorul punând mai mult accent pe factorii culturali, religioși, economici, dezbaterile pe alegerea sistemelor electorale, tipul de guvernământ pe importanța unei societăți civile participative-pe scurt factorii și procesele care afectează viitoarea instituționalizare a democrației.

Construcția democrației și politicile din țările sărace constituie primul subiect al analizei lui Lipset. El pornește de la observația lui Weffort după care egalitatea politică a cetățenilor este posibilă în societăți marcate de o inegalitate accentuată la nivelul economiei. Aceasta puternică contradicție dintre egalitatea politică a cetățenilor și inegalitatea economică poate isca tensiuni, instabilitate și poate împiedica consolidarea democrației. Analisti contemporani sunt de acord cu analiza lui Tocqueville privind egalitatea socială, care vede acest concept fiind o egalitate de status, respect față de indivizi indiferent de statutul lor economic. Această abordare este foarte benefică pentru democrație. Weffort atrage atenția asupra faptului că o asemenea condiție socială minimală este absentă din majoritatea noilor state democratice, iar lipsa egalității sociale poate fi considerată o cauză a instabilității regimului.

Economia si politica. In secolul XIX multi teoreticeni politici au observat relatia dintre o economia de piata si democratie. Schumpeter a afirmat ca « democratie moderna este un produs al procesului capitalist » iar Moore a sustinut ca fara burghezie nu exista democratie.

Waisman a incercat sa explice de ce unele societati capitaliste, mai ales cele din America Latina, nu sunt democrati, desi exista mici intreprinzatori. Autorul a ajuns la concluzia ca este nevoie de puternica piata economica. Acolo unde statul limiteaza piata, unde sustine autarhia-autoritarismul. O piata economica are nevoie de o democratie si vice versa.

Acolo unde a avut loc trecerea spre o societate capitalista puternica se observa o slabire a puterilor statului, garantarea drepturilor cetatenilor, si instaurarea domniei legii.

Coruptia este o alta problema a statelor democratice construite in saracie. Statul trebuie sa asigure locuri de munca, posibilitati de investitie a capitalului. Cand statul este sarac, aceasta distributie se realizeaza pe baza de retele personale. O piata economica puternica si competitiva este cel mai buna cale de reducere a impactului retelor personale. Aceasta reducere se poate realiza prin limitarea puterii statului, standardele asupra proprietati ar trebui sa fie ridicate, standardele obiective ar trebui sa fie impuse in ceea ce priveste alocarea de ajutor social, imprumuturi. Acestea ar fi realizate usor de un serviciu public alcatuit din angajati calificati. Schimbarea normelor si valorilor din tarile sarace nu e sarcina usoara, Coreea de Sud fiind singurul caz care a reusit acest lucru intr-o perioada scurta de timp.

Politica culturala a centralitatii

Democratiea necesita un suport cultural, acceptarea de catre cetateni si de catre elitele politice a principiilor ce privesc libertatea discursului, media, adunari, religia, drepturile omului, instaurarea domniei legii. Insa valorile democratice nu apar peste noapte. Linz si Huntington au observat ca valorile democratizarii au fost urmate de « valori reverse » prin care autoritarismul a fost reinstaurat in unele tari. Numai patru tari din 17 care au adoptat un regim democratic intre anii 1915 si 1931 l-au mentinut si in anii 1920 si 1930. O treime din democratiile functionale in 1958 au devenit autoritare pe la mijlocul anilor 70. Un val revers este evident si in Africa de Sud unde 9 tari au obtinut imbunatatiri ale regimului democratic pe cand 18 dintre acestea au inregistrat un declin.

Drepturile democratice s-au dezvoltat in societati unde a existat o lupta intre diferite grupuri: religioase, economice, profesionale. Lupta fie s-a dat intre grupuri sau intre ele si stat. Rezultatul acestei lupte a fost dezvoltarea tolerantei precum si dezvoltarea unei ideologii democratice ce insista pe drepturile minoritatilor, deoarece acestea le asigura existenta. Respingerea acestor idei de catre stat ar fi insemnat pierderea de aderanti si poate chiar si distrugerea intregii societati.-jocul de suma zero.

Democratiea nu se dezvoltă după un plan bine stabilit. Exceptie fac doar Germania si Japonia unde democratiea a fost impusa din exterior.

Recentele cercetari au descoperit o noua variabila in instaurarea democratiei: statutul de colonie britanica. Colonile britanice inainte de declararea independentei au avut alegeri libere, partide in contrast cu colonile spaniole, franceze, olandeze. Experienta pre-independenta a reprezentat un proces de socializare cu valorile democratice si a usurat tranzitia spre libertate.

Traditia religioasa

Tradiția religioasă a devenit un factor important în cadrul procesului de tranziție. Istoria a demonstrat că au existat relații negative între Catolicism și democrație, ortodoxie, Islam și Confucianism. Între protestanism și democrație există o legătură puternică.

Aceste diferențe pot fi explicate prin :

1. accentul pus pe individ în protestanism
2. tradiția privind legătura dintre religie și stat existentă în unele state

Tocqueville și Bryce accentuează faptul că democrația susține separarea religiei de credințele politice, astfel încât standardele politice să nu se întâlnească cu cele spirituale stabilite de către biserică.

Lipset și Huntington susțin că țările protestante sunt mai probabile să susțină regimuri democratice decât cele catolice. Protestantismul este mai puțin autoritar, susține participarea și individualismul. Totuși țările catolice au contribuit semnificativ în cel de-al treilea val de democratizare 1970-1980 reflectând schimbările majore din doctrina catolică.

Țările musulmane nu au participat la cel de-al treilea val al democratizării, acestea rămânând autoritare. Răspândirea democrației printre statele islamice este puțin probabilă deoarece în aceste țări valorile democratice sunt străine islamului. Islamul nu oferă doar un set de valori spirituale ci oferă și un set de valori pentru guvernarea societății.

Democrația nu a reușit să se impună în statele islamice și în țările ortodoxe creștine datorită eșecului de a separa sfera politică de cea religioasă. (Kazancigil)

În statele confucianiste, democrația nu a reușit să se impună datorită asemănărilor pe care confucianismul le are cu comunismul. Confucianismul uniformizează societatea iar statul nu acordă legitimitate la nivel național la institutiile sociale.

Sistemele de credință se schimbă iar apariția capitalismului, a clasei mijlocii, a unei clase muncitoare organizate, bunăstarea economică și educația sunt asociate cu secularizarea și cu institutiile societății civile, toate acestea facilitează pre-condițiile pentru democrație. State ca Singapore, Taiwan, Coreea de Sud au devenit candidați pentru cel de-al treilea val de democratizare- democrația în confucianism este nu este doar posibilă ci e chiar practică. În studiul Freedom House din 1993 42 de țări au înregistrat un declin în domeniul drepturilor politice și libertăților civice ceea ce sugerează că cerințele culturale ale democrației nu sunt îndeplinite, în cel de-al treilea val să nu fie unul revers.

Instituționalizarea :

Noile democrații trebuie să fie instituționalizate, consolidate și legitime. Acestea se confruntă cu foarte multe probleme în construirea unei economii competitive, în reducerea conflictelor dintre forțele civile și cele militare și în construirea unui sistem administrativ eficient și democratic. În această secțiune autorul și-a analizat conceptele de legitimitate, sisteme electorale și executive, societate civilă și partide politice, ordinea economică și « domnia legii »

Legitimitatea

Stabilitatea democratică nu se poate baza pe forța militară. Alternativa la aceasta este legitimitatea.

Max Weber , intemeietorul teoriei legitimitatii a numit trei metode prin care o autoritate poate castiga legitimitate :

1. legitimitatea traditionala :mereu a fost detinuta de autoritate-monarhia
2. rational-legal : autoritatea este ascultata datorita faptului acordului pe care poporul l a dat sistemului –SUA
3. carismatica-autoritatea se bazeaza pe credinta ca liderul este vazut ca un profet,sau ca detine talente extraordinare.tipic este cultul personalității

In cazul legitimitati traditionale agentul autoritati se poate opune dorintei electoratului, nu poate fi schimbat de catre vointa poporului, ia

esenta reguli este respectata si neprovocata. Prin urmare cetateni se supun regulilor chiar daca cei care le implementeaza nu-i reprezinta(Spania post-Franco).

Legitimitatea rationala legala este slabita in cazul noilor democratii, pentru ca legea in regimul anterior a reprezentat interesele dictatorului sau interese externe.Ackernam si Weingast sustin ca in noile democratii ar trebui sa se construiasca o constituie liberala, aceasta poate pune bazele pentru legitimitate, poate limita puterile statului, si poate garanta drepturile si libertatile cetatenesti.(ex Republica de Weimar, statele din America, state constituite de dupa primul razboi mondial)

Regimurile autoritare prin definitie nu detin legitimitate din partea poporului.Ele se bazeaza pe forta decat pe ideea de a acumula puterea in mod legitm. Putem presupune ca aceste regimuri nu sunt acceptate de segmente mari de populatie prin urmare daca nu sunt legitime ele sunt corupte, sunt caracterizate de incalcare frecvente ale regulilor.Aceste regimuri sunt caracterizate de instabilitate si se pot prabusi usor in fata unei crize. Daca regimurile autoritare cad din pct economic, social lipsa de legitimitate le va facilita caderea.

In contrast cu regimurile autoritare, sistemele democratice se bazeaza pe suportul poporului. Opozitia intr-o democratie este vazuta ca un canal de comunicare care se concentreaza pe problemele societati si pe cele ale guvernului. Libertatea opozitie incurajeaza libera circulatie a informatiei.Weber a afirmat ca un lider democrat este mult mai puternic decat un lider autocrat. Acesta isi argumenteaza afirmatia :un lider autoritar datorita restrictiilor asupra liberei circulati a informatie nu stie daca ordinele sale sunt incalcate sau nu.

Regimurile non-democratice cauta sa obtina legitimitate prin cultul personalitati. Lenin, stalin,tito, castro. Legitimitatea carismatica este considerata a fi instabila. Un sistem politic actioneaza mai bine atunci cand este clar separata de agentul autoritati. Daca conducatorul si politicile lui sunt considerate opresive de catre popor, regimul si regulile lui vor respinse. Forta singura nu poate primi titlul de lege.

Sistemele executive si electorale

Democratia inseamna totodata implicarea tuturor cetatenilor in cadrul procesului politic.Cetateni devin parte a structuri, acestia sunt incurajati sa lupte pentru schimbari la nivelul guvernari ramanand totodata loiali valorilor democratice.

Metta Spencer a accentuat urmatoarea preocupare « protectia drepturilor minoritatilor fata de tirania majoritati ». Acolo unde minoritatile etnice si lingvistice se simt excluse de la actul de guvernare , in zonele unde formeaza majoritatile vor incerca sa obtina autonomia sau vor urmări o cale prin care sa se transforme într-o majoritate. Ex : fosta Yugoslavia. Democratia nu va avea legitimitate in ochii minoritatilor daca

aceasta le exclude de asctul de guvernare, ceea ce poate duce la o destabilizare a regimurilor.

Lijphard si Calhoun au propus o structura constitutionala care ofera minoritatilor dreptul de veto atunci cand interesele lor sunt afectate de o politica guvernamentala.

Federalismul reprezinta cea mai veche metoda de gestionare a conflictelor inter-etnice .Horowitz a sustinut ca federalismul ofera cinci metode de gestionare conflictului inter-etnic :

1. descentralizarea conflictului »taking the heat off a single focale point”
2. acordare de putere si functii liderilor etniilor
3. acordarea de stimulente pentru formarea coalitilor etnice
4. incurajarea conflictelor intr-a etnice din interiorul provinciilor
5. sustinerea eforturilor de reducere a diferentelor dintre grupuri

Sistemele executive

Tinand cont de relatia dintre structura guvernamentului si legitimitate s-a considerat faptul ca republicile cu un presedinte cu o vonta puternica ar mai stabile decat cele republicile parlamentare.Cu o un presedinte ales prin vot direct este dificil pentru cetateni sa-si separe sentimentele despre regim de cei care realizeaza politicile publice. Procesul de institutionalizare a regimului in America Latina reflecta aceasta problema.(legitimitatea rational-legal ex.poz SUA)

Linz si Stephan au sustinut ca sistemele parlamentare sunt preferabile noilor democrati deoarece puterea este dispersata in interiorul cabinetului printre membrii parlamentului care reprezinta diferite grupuri in camera legislativa.In mod contrar acolo unde puterea se afla in mainile unui singur om, celelalte grupuri se indeparteaza regim si politicile lui.Linz critica si rigiditatea si jocul cu suma zero al sistemului prezidential.Acestia sustin ca problemele sistemului presidential s-au reflectat asupra evolutie regimurilor democratice din America Latina.

Nu s-a ajuns la nici un consens printre analisti politici privind care este cel mai bun regim pentru o noua democratie deoarece amandoua au cunoscut esecuri.

Sisteme electorale

Modalitatea de alegere si de schimbare a administratiei afecteaza legitimitatea. Sistemele electorale care sunt « single member district »preseaza electoratul sa aleaga dinte doua mari partide.Votanti stiu ca pot sa pedepseasca partdul aflat la guvernare votand opozitia.

In sistemele cu reprezentare proportionala electoratul nu poate determina compozitia guvernului.Reprezentarea este realizata de catre partide proportional cu numarul de voturi.In acest sistem, un partid aflat intr-o coalitie poate castiga voturi dar poate fi exclus de la formarea noului guvern dupa alegeri. Partidele mici care detin criteriul de relevanta pot influenta formarea guvernului. Este introdus pragul electoral pentru prevenirea instabilitati.

Societatea civila si partidele politice

Societatea civila ca baza politica

Societatea civila este esentiala pentru construirea unui regim democratic.Societatea civila este definita de Diamaoid ca fiind grupurile, media,institutiile care actioneaza independent intre individ si stat. Aceste reprezinta subuniti ale opozitie.

Grupurile de cetateni trebuie sa devina sursa pentru suportul pentru institutionalizarea partidelor care reprezinta o conditie necesara pentru o democratie

puternica. O societate civila operativa este totodata una participativa. Organizatiile isi rasfrang interesele si activitatea in sectorul politic, acestea pot fi consultate de catre institutiile politice despre proiectele care le afecteaza si pot transfera aceasta informatie cetatenilor. Organizatiile civile reduc rezistenta la schimbarile neasptate pentru ca previn izolarea institutiilor politice.

Regimurile totalitare nu detin o societate civila eficienta. In schimb acestea incearca sa elimine grupurile care reprezinta intermediari intre indivizi si stat, sau controleaza aceste grupuri pentru a impiedica aparitia competitiei. Actionand in acest mod, reduc eficacitatea grupurilor si impiedica aparitia unei opoziti organizate. In west politicile sunt bazate pe diversitatea grupurilor care formeaza baza partidelor politice. Tari precum Argentina, Chile, Coreea de Nord nu au fost totalitare si cunosc forme institutionalizate ale societati civile. Noile democratii trebuie sustinute sa formeze aceste grupuri civile care reprezinta "plasa de siguranta a democratiei".

Partidele politice ca mediatori

cei mai importanti mediatori intre stat si cetateni

conditie cruciala a pentru o democratie stabila este existenta partidele importante care detin un support electoral important. Acest support trebuie sa reziste politici de clear cut. Daca acest atasament al electoratului nu este puternic, partidele pot disparea si prin aceasta se pierde o opozitie eficienta. de exemplu Partidul Actiuni in Italia, Uniunea pentru Centrul Democratic din Spania, Uniunea civica din Germania de Est.

Democratia are nevoie de partide puternice care pot oferi alternative la guvernare si se pot critica reciproc.

Sursele suportului Partidelor politice

Cartea « Party system and Voter Alignments » are loc o analiza o modernele diviziuni politice ale Europei, acestea fiind rezultatul a doua Revolutii : cea Nationala si cea industriala.

-acestea sunt in stransa legatura cu diviziunea partinica si comportamentul votantului. Primul clivaj e centru periferie-conflict intre cultura nationala si cea periferica- partide etnice, regionale

-al doilea clivaj este cel dintr stat si biserica- statul care dorea sa domina, centralizarea si biserica care dorea sa si mentina privilegiile si influenta- crestin- democrate, conservatoare

Revolutia Industriala conflict dintre proprietari de teren si burghezia, a fost urmat de angajati si angajatori. Aceste clivaje se regasesc si in contextul lumii contemporane, aceste denumite clivaje inghetate. Aceste clivaje au fost institutionalizate, sistemele de partide din Europa de Vest seamana cu cele din Europa de dinaintea de celui de-al doilea razboi mondial. Schimbari : disparitia miscarilor fasciste si introducerea valorilor post-moderniste care a dat nastere la un nou clivaj dintre sustinatori industriei axata pe productie si exponenti pos-industrie, o industrie axata pe calitatea vietii. -clivajul industrial ecologic.

In spatiul est european nu avem o regasire totala a clivajelor ; clivajul rural -urban este slab conturat, clasa muncitoare nu este foarte bine conturata.

Domnia legii si Ordinea Economica

Ordinea si stabilitatea sunt importante pentru economie, politica si societate.

Domnia legii semnifica :

1. oamenii si institutiile vor fi tratate in mode egal din pct de vedere al institutiilor administrative ale legii, politia, serviciile publice,.
2. oamenii si institutiile pot prezice consecintele actiunilor lor , macar in ceea ce priveste statul.

Banca Mondiala sustine «domnia legii este un element al stabilitati si al predictibilitati, unde riscurile afacerilor sunt rational estimate, costurile tranzactiilor sunt scazute, iar arbitrajul guvernamentului este limitat.

Pe parcusul discutiei a « pre-conditiile sociale ale democratiei » autorul evidentiaza relatia dintre dezvoltarea economica si prezenta guvernamentelor democratice. Insa autori precum Karl si Schmitter sustin ca aceste pre-conditii pot fi inselatoare. Ei sustin ca tranzitia spre democratie se realizeaza in urma pactului obtinut dintre elite si partide politice, iar analiza comportamentului elitelor este esential in aceasta analiza si poate fi analizat si in perspectiva pre-conditiilor sociale. Autorul nu sustine aceasta teorie iar in Weffort afirma” Procedurile minimale ale unei democratii implica si anumite conditii sociale”

Concluzie :

Democratia este o cauza internationala. Aceasta reprezinta unpanaceu de dezvoltare al guvernamentului democratic si al partidelor,al ONG,si de propagare al drepturilor si libertatilor cetatenesti.

-rezultatul cercetari ne sugereaza ca trebuie sa fim atenti la stabilitatea noilor democrati datorita nivelului scazut de legitimitate. In aceste noi democrati o criza economica ar insemna caderea regimului si inlocuirea cu unul autocratic.

Noile democrati trebuie sa creeze o legatura intre legitimitate si arena economica si cea politica.

- metodologia-autorul a incercat sa analizeze caile de democratizare accentuand relatia dintre cresterea economica si democratie.

-rezultatul cercetari nu reprezinta o formula care sa se poata generaliza

*Traducere adaptată a articolului

Unitatea 2. Lustratia.

Bibliografie:

- Letki, Natalia, “Lustration and Democratization in East-Central Europe”, în *Europe-Asia Studies*, vol. 54, no. 4, 2002, pp.529-552.

Scopul articolului *Lustratie si democratizare in Europa Centrala si de Est* al Nataliei Letki este acela de a prezenta o cercetare obiectiva si impartiala a rolului lustratiei in procesul de democratizare in Europa Centrala si de Est .Nu este intocmai usor sa intelegem consecintele lustratiei pentru consolidarea democratiei ,de vreme ce procedurile de eliberare de sub regimul comunist nu sunt considerate ca ,asa cum am fi tentati sa credem ,contribuie la formarea unor noi democratii .

Acest articol abordeaza asadar problema lustratiei si a contributiei acesteia la consolidarea democratiei lansand totodata afirmatia care provoaca la discutii , ca lustratia nu este benefica consolidarii regimurilor democratice noi. Toate aceste considerente fiind

plasate in contextul tranzitiei Europei Centrale si de Est ,analiza fiind indreptata doar catre doua tipuri de regimuri : cel comunist si cel democratic (in detrimentul a 13 tari).

Lustratia Unii actori folosesc termenul ca si echivalent pentru excluderea indivizilor din viata politica sau pedeapsa lor judiciara pentru actiuni trecute dintr-un regim anterior . Karstedt defineste lustratia ca fiind compusa din doua tipuri de proceduri publice :

-crimiale (de drept penal) impotriva membrilor elitei si autoritatilor vizavi de rangurile joase ale birocratiei de stat ;

-de masa si aparare , care sunt conduse impotriva colaboratorilor, a membrilor de partid si angajatilor organizatiilor statului (politie ,agentii de securitate) , in principal din clasele de mijloc si joase ale ierarhiei .

In tari precum Polonia si Republica Ceha , procedeul este numit “procesul lustratiei” si actul legal care il reglementeaza este numit “Legea lustratiei” .

Consolidare democratiei Linz si Stepan identifica tranzitia catre democratie ca fiind completa atunci “*cand s-a ajuns la un acord asupra procedeeilor politice pentru a produce un guvern ales , cand un guvern ajunge la putere ca rezultat al unui vot popular si liber , cand aceasta guvernare de facto are autoritatea de a genera noi politici, si atunci cand executivul, legislativul si puterea judiciara dezvoltata de noua democratie nu trebuie sa imparta puterea cu alte institutii de jure .*”

Conceptul de consolidare democratica “continuu” , enuntat de Schedler consta in trei tipuri principale de democratie : electorala , liberala si avansata .

Democratia electorala. Primul si cel mai de baza criteriu este reprezentat de definitia minimalista a unui sistem democratic ca “un regim in care functiile guvernamentale sunt obtinute ca o consecinta a alegerilor contestate” – doar in cazul in care opozitia este permisa sa concureze , sa castige si sa-si asume functia poate fi numit regim democratic . Definitia “minimalista” sau “procedurala” se concentreaza asupra a doua probleme : caracterul electoral al sefului executivului si corpului legislativ , si asupra elementului de contestatie .

*Democratiiile liberale si avansate .*In editia din 1998 a Cercetarii Freedom House (cea mai populara si mai des folosita masura a democratiei liberale) arata ca 10 din 13 tari din Europa Centrala si de Est studiate au fost clasificate ca fiind : **libere** (Bulgaria ,Republica Ceha, Estonia , Germania , Ungaria, Letonia, Lituania , Polonia,Romania, Slovacia), iar doua tari ca fiind “**partial libere**” (Albania si Ucraina), si o tara ca nefiind libera- **non-democratica**- Belarus .

Dintre care doar primele 7 tari vor fi considerate ca fiind aproape de modelul “democratiei avansate” .

The only game in town - Un element aditional care este esential pentru calitatea democratiei este opinia publica .O alta conditie esentiala amintita in acest articol este respingerea formelor de guvernament non-democratice de catre publicul tarilor post-comuniste .

Lustratia – un model teoretic In ciuda transformarilor de succes neimplicand confruntari cu experiente trecute (Spania este un exemplu clar) majoritatea tranzitiilor sunt urmate de tentative de a produce justitia si sau un anumit tip de lustratie .

Lustratia este ,cel putin in cazul democratizarii statelor din Europa Centrala si de Est, una dintre cele mai controversate probleme ; “modelul” nu ar fi complet reconstituit fara analizarea consecintelor pozitive si negative ale implementarii sale.

Scopul lustratiei De regula, lustratia este discutata ca fiind un aspect al asa-numitei “*justitii retroactive*”; ea nu trebuie perceputa ca pe o pedeapsa sau o razbunare .Spre exemplu in cazul legii lustratiei poloneze nu exista vreo pedeapsa sau o razbunare pentru colaborarea cu serviciile secrete, insa o persoana este “descalificata” daca se dovedeste ca a mintit in legatura cu colaborarea lor . Desi este bazata pe actiuni care au avut loc in trecut, lustratia nu are un caracter retroactiv : este inclusa in perspectiva forward-looking (prezentata de Offe)- de unde rezulta ca lustratia nu schimba statutul legal al actiunilor trecute .Poate fi considerata ca una din posibilele masuri luate pentru a scadea influenta mostenirii trecutului non-democratic asupra prezentului aflat in proces de democratizare .

Sursele Daca se presupune ca decizia politica de a stabili proceduri formale de aparare este luata intr-un regim democratic, exista trei posibile surse ale unei asemenea decizii : *vointa poporului* , *vointa elitei* – care trebuie sa fie convergenta cu opiniile si asteptarile oamenilor , si *factorii externi* .Lustratia este asadar, rezultatul interesului oamenilor si al elitelor .

In cazul tranzitiilor din tarile est si central europene, factorii externi au fost limitati la “climatul international”. Initial, existenta Uniunii Sovietice si prezenta trupelor sale in unele tari din Europa Centrala si de Est au influentat semnificativ domeniul/sfera deciziilor politice considerate ca fiind importante din punct de vedere politic sau care pot fi dobandite de comunisti cat si de opozitie. Acest “climat “ general nu a fost reflectat in actuala politica a Vestului de catre tarile est si central europene : Republica Ceha, Polonia si Ungaria, desi au fost “lustrate” sunt tarile care au avut succes in a obtine calitatea de membru NATO si UE. Importanta perspectivei vestice fata de lustratie a fost reflectata in activitatile organizatiilor internationale , insa intevedentia acestora nu a rezultat in anulara sau amendarea legii lustratiei .

Nevoile si constrangerile Principalul argument pentru introducerea lustratiei este fara indoiala asa-numitul interes public .Rețele de solidaritate si cooperare sunt considerate de obicei a fi principalele elemente ale capitalului social si este presupus faptul ca si capitalul social este un fenomen pozitiv care sustine, sprijina statul ; la fel ca si economia .Societatile aflate in tranzitie de la un regim non-democratic catre democratie se confrunta cu un capital social alterat –aici se da exemplul rețelele membrilor nomenclaturii interesate de mentinerea statutului social si a bunastarii materiale castigate sub vechiul regim .

Al doilea aspect, purificarea se refera la puterea simbolurilor si a ritualurilor.Cea mai comuna modalitate de a redefini relatiile in politica este identificarea grupului inamic si situarea acestuia intr-o stare de limitare : puterea simbolurilor este , in mod normal, indeajuns de puternica incat sa poata sa destituie grupul din functia sa .Lustratia nu reprezinta echivalentul excluderii ci doar limitarea anumitor drepturi politice si civile.Un argument care domina “dezbaterile lustratiei” a fost teama de violenta si dezordine , neregula. Evenimentele din Romania din anul 1989 au fost interpretate de majoritatea liderilor tarilor din Europa Centrala si de Est ca fiind un avertisment .

Un ultim argument impotriva lustratiei se refera la autenticitatea si deplinatatea dotarilor serviciilor secrete.

Consecintele introducerii lustratiei in tarile aflate in curs de democratizare sunt :

- cresterea legitimitatii noilor state ;
- inlocuirea oficialilor comunisti cu specialisti competenti ;

- prevenirea abuzului pozitiiilor privilegiate si accesul la informatie de catre nomenclatura

Lustratie si democratie in Europa Centrala si de Est

Pentru a intelege impactul procesului de lustratie trebuie decis mai intai daca procesul a fost reusit sau nu. Sunt trei criterii principale care sunt esentiale pentru o lustratie de succes :

- 1) implementarea sa actuala . Cu exceptia Slovaciei, toate celelalte tari au reusit sa implementeze procedurile stabilite de actele lustratiei lor ;
- 2) practicabilitatea domeniului .Actul de “purificare”, pentru a fi cunoscut ca eficient ar trebui sa se aplice pe un numar practicabil de oameni ;
- 3) imparialitatea statului .In toate cazurile ,actele de lustratie vizau anumite grupuri sociale (exemplu : fostii membrii ai nomenclaturii comuniste) si au aparut ca rezultat al luptei dintre partidele post-comuniste si cele post-opozitie .

Tranzitie si lustratie

Lustratia, dupa cum am observat, nu depinde doar de interesul elitelor ci si de componenta acestora . Interesul elitelor in cazul lustratiei reprezinta rezultatul a trei probleme interdependente : regimul “de pornire” (de la care isi formeaza bazele) , tipul de schimbare si constanta elitei .

Linz si Stepan ilustreaza patru tipuri de regimuri non-democratice anterioare : autoritarism, totalitarism ,post-totalitarism si sultanism .

Problema lustratiei a fost perceputa diferit in democratiile care au inlocuit statele post-totalitare timpurii , in care tranzitia a fost controlata de politicieni comunisti , in fostele state totalitare tarzii sau autoritare unde regimul s-a prabusit sau tranzitia a rezultat din negocieri .

Lustratie si democratie

Birocratia este sfera unui stat democratic care cel mai probabil este influentat de lustratie , de vreme ce constituie scopul planificat al procedurilor de protectie .Lustratia vizeaza de asemenea impunerea standardelor morale si a aptitudinilor tehnice ale celor care ocupa pozitii inalte in sfera publica . Problema competitiei politice libere si corecte, economia, existenta unei reforme a sistemului legal sunt cateva din caracteristicile definitorii ale democratiei ca forma de guvernament .

In realitate, consecintele pozitive ale lustratiei sunt diminuate de contextul social si politic in care au loc .

Przeworski ne prezinta inca un aspect al lustratiei care este foarte relevant in discutarea rolului care il are in procesul tranzitiei democratice si anume : dependenta dintre nivelul de dezvoltare economica si ireversibilitatea procesului democratizarii .

Concluzii finale : rezultate empirice

Analizele teoretice , constatarile si cercetarile empirice au demonstrat ca exista intr-adevar o legatura cauzala pozitiva intre lustratie si consolidarea democratiei .

Lustratia nu inseamna epurare sau razbunarea invingatorilor pentru alegeri ideologice gresite sau accidente biografice , ci incercarea de regasire a demnitatii , increderii si autoritatii institutiilor fundamentale statului .Prin lustratie societatea poate sa isi gaseasca atat impacarea cu propriile ei erori , cat mai ales poate recupera si construi institutii intarite si credibile , capabile sa conduca Romania intr-o Europa a valorilor democratice .

Unitatea 3. Sărăcia

Bibliografie:

- Besley, Timothy și Robin Burgess, “Halving Global Poverty”, în *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 3, 2003, pp. 3-21.
- Stoll, Michael, “Race, Neighborhood Poverty, and Participation in Voluntary Associations”, în *Sociological Forum*, vol.16, no..3, 2001, pp.529-557.

In epoca globalizarii, o dezvaluire adecvata a ceea ce este sau nu este valorizat arata ca valorilor cognitive(instrumentale) li se atribuie mult mai multa importanta decat este necesar, in detrimentul mentinerii valorii intrinseci a tuturor fiintelor umane. In epoca individualismului exacerbata, oamenii uita de cei de langa ei, normele par a fi facute pentru a fi incalcate, iar principiile ce ghideaza actiunile indivizilor la nivel particular, dar si la nivel statal sunt din ce in ce mai putine la numar si se limiteaza la castig si profit. In general, constientizarea morala a saraciei si grijele etice explicite in ceea ce priveste demnitatea tuturor oamenilor duc la opinii foarte critice asupra unor forme dominante de globalizare economica neo-liberala¹. Suferinta prin care trec milioane de oameni in fiecare zi, este in opozitie cu toate standardele morale ale valorilor occidentale, indiferent de teoria morala sau credintele religioase ale fiecaruia.

Emergenta adoptarii unei viziuni etice asupra saraciei reprezinta punctul central al studiului autoarei Asuncion Lera St. Clair. Aceasta afirma ca principala problema a prezentului este „nu doar lipsa argumentelor etice pentru ajutorarea saracilor, ci si o abundenta de argumente in favoarea mentinerii structurilor puterii neschimbate, pentru ca acestea sa-si continue afacerile nestingherite.”(St. Clair 2006: 154).

La inceputul secolului XXI este necesara crearea unei strategii a conceptualizarii si tratarii saraciei intr-un mod care sa trezeasca constiinta morala in ceea ce priveste viata saracilor si in ceea ce priveste fortele care produc si perpetueaza saracia In contextul structurilor de putere, multe persoane isi construiesc bunastarea din nefericirea si saracia „celor multi”; acest fapt se datoreaza existentei unor mecanisme care impiedica, in loc sa stimuleze constientizarea morala a saraciei, ducand chiar la o legitimare a acestor injustitii. In societatea zilelor noastre, trimful liberalismului si a valorilor occidentale este lipsit de un angajament serios fata de diferitele semnificatii ale libertatii si democratiei, elitele ajungand sa fie supuse „orbirii normative”(normative blindness). In aceste conditii este imperios necesar ca guvernele sa-si asume responsabilitatea pentru

---

¹ Tarile sarace, datorita raspandirii regulilor economiei globale, au un rol restrans in decderea politicilor proprii.

problemele sociale si principiile etice concomitent cu elaborarea de responsabilitati² care sa protejeze populatia de saracie.(St. Clair: 2006).

Conventia Drepturilor Economice, Sociale si Culturale, prevede printre altele, ca ” *fiecare persoana are dreptul la un standard de viata adecvat, pentru ea si familia sa, inclusiv hrana adecvata, imbracaminte si locuinta, cat si dreptul la o continua imbunatatire a conditiilor de trai*”.(Brownlie 1972: 155 *apud* Beitz: 1981: 321). De-a lungul istoriei, respectarea acestor drepturi a reprezentat o mare provocare pentru societatile in curs de dezvoltare. Multi cercetatori au aratat ca fenomenul saraciei este un rezultat al nerespectarii drepturilor si au echivalat fenomenul cu un slab proces democratic.

Una din functiile democratiei se sustine a fi cea generatoare de *justitie*. John E. Roemer considera justitia a fi „*un set de relatii intre persoane si relatii intre persoane si bunuri, in cadrul unei societati*”(Roemer .....:459). Autorul susține că în societatile eterogene din punct de vedere al preferintelor factorilor non-economici procesul economic nu produce o redistributie considerabila si astfel nu tinde sa produca egalitatea de conditii, nici justitie; în acest context, egalitatea de conditii este un scop greu de atins in societatile democratice in care valorile reale ale parametrilor economici sunt greu de precizat si in care exista conceptii eterogene asupra valorii de *bine*.

Orice incercare de definire a saraciei implica o judecata de valoare despre ceea ce inseamna o buna sau o slaba calitate a vietii. Cercetarile economistilor axate pe situatia saraciei in tarile in curs de dezvoltare masoara de obicei saracia in termeni de *venit* si *consum*. Acestora li se opun teoreticienii care utilizeaza criterii mai vaste, ca si *indeplinirea nevoilor primare* sau *capabilitatile* de a face lucruri cu valoare intrinseca.

Geeta Gandhi Kingdon si John Knight propun o altfel de abordare, folosind ca masura „utilitatea raportata”³(*reported-utility*); aceasta utilitate reprezinta *bunastarea perceputa subiectiv*. Abordarea saraciei prin conceptul de bunastare subiectiva nu intra in competitie cu abordarea axata pe rolul venitului sau al capabilitatilor, ci mai degraba le cuprinde pe acestea, oferind o imagine exhaustiva a fenomenului.

Modul in care regimurile democratice reusesc ca aduca bunastare in randul populatiei si sa atenueze astfel saracia, difera de la un stat la altul. Tranzitia spre democratie a statelor Europei de Est a adus cu sine o *polarizare a societatii*, diferenta dintre saraci si bogati intensificandu-se semnificativ. Criza economica post-tranzitionala a determinat declinul vizibil al standardului de viata. In aceasta situatie, incapacitatea guvernelor de a produce un cadru institutional democratic eficient care sa implementeze politici de crestere economica a amplificat saracia, iar actiunea statelor s-a identificat cu o „*comanda inadecvata a resurselor economice*”(Atkinson si Bourguignon 1999 *apud* Kingdon si Knight 2006: 1202).

Reactiile guvernelor la fenomenul sărăciei

O concluzie unanim acceptata a teoreticienilor democratiei contemporane este ca toate tarile capitaliste bogate sunt democratii puternice care acorda populatiei un numar mare de libertati civile si politice , care poseda o arie de programe publice angrenate explicit spre diminuarea inegalitatilor dintre clase sociale.

Cheol-Sung Lee, in analiza relatiei dintre democratie si inegalitate veniturilor, clasifica regimurile in doua grupe: cele orientate spre crestere economica si cele orientate

---

²Termenul face referire adoptarea instrumentelor politice legale care sa imbunatateasca conditia celor saraci

³ Conceptul presupune satisfactia perceputa la nivelul intelectului de cate individ.

spre echitate⁴. (Lee 2005). In general este unanim acceptat faptul ca regimurile democratice este mai preferabil sa fie orientate spre echitate (sau echilibru intre crestere si echitate), in timp ce regimurile autoritare sau democratizate partial, sunt orientate spre crestere economica. Cand elitele statului⁵ isi orienteaza politica spre dezvoltarea economica, ele tind sa concentreze resursele statului pe asigurarea de noi industrii carora le aplica taxe scazute. Sectoarele in declin, cum e agricultura, sunt dezavantajate de accesul inegal la resursele controlate de stat, in comparatie cu sectorul industrial urban; ele sunt excluse de la politicile de protectie a venitului si a muncii, administrate de stat. Astfel, in loc sa creasca egalitatea in randul populatiei, politicile statului sunt directionate spre crearea si dezvoltarea noilor forte industriale. (Lee 2005: 158).

Existenta unei *democratii institutionalizate* reprezinta o preconditione cruciala pentru implementarea unor politici orientate spre echitate, adica spre reducerea inegalitatilor de venit. Democratia institutionalizata are doua caracteristici de baza: stipuleaza daca exista grupuri care verifica autoritatea executiva pentru a preveni incalcarea regulilor in procesul de executare a puterii; ofera electoratului mai multe alternative in ceea ce priveste partidele politice si politicile care urmeaza a fi implementate. Aceste caracteristici reprezinta conditiile de baza pentru transformarea tipului de politica, de la cea orientata spre crestere economica, la cea orientata spre echitate. Cercetarea lui Lee, bazata pe analiza situatiei unor state dezvoltate si in curs de dezvoltare, are ca rezultat ideea ca *democratia institutionalizata* imbunatateste procesul democratic, reprezentand mai bine cererile populatiei, atat in ceea ce priveste redistributia, cat si in ceea ce priveste *cresterea economica* si *atenuarea saraciei*. (Lee 2005).

Charles R. Beitz este unul dintre autorii a caror studii dezbat problema *inegalitatii*. Incercand sa identifice strategiile cele mai potrivite pentru atenuarea saraciei, autorul propune „*principul minimizarii saraciei: cresterea trebuie sa fie reglata astfel incat sa maximizeze bunastarea celui mai sarac grup*”. (Beitz 1981: 331). O intrebare frecventa despre *drepturile economice* in societatile in curs de dezvoltare se refera la existenta unui nivel minim de bunastare pe care un guvernament trebuie sa il asigure tuturor cetatenilor. Raspunsul lui Beitz este ca exista un stagiou minim al bunastarii de care trebuie sa se bucure toti indivizii; acest stagiou pe care un guvern trebuie sa il asigure cetatenilor sai variaza in functie de posibilitatile de productie ale economiei, intrucat acestea determina marimea partii care ii revine celui mai sarac grup. Guvernamentul nu poate depriva populatia de satisfacerea nevoilor ei primare, apeland la justificarea deprivării prin posibilitatea ascensiunii ratei cresterii in prezent sau postulând obligatiile fata de generatiile viitoare.

Reducerea saraciei este un proces complex care necesita institutii functionabile si norme unanim acceptate. Din perspectiva multor autori, statul bunastarii (*welfare-state*) are cele mai mari sanse sa elimine saracia; cu toate acestea, de cele mai multe ori proiectul eradicarii saraciei are loc prin implementarea unor politici ale caror obiective si ratiuni sunt foarte diferite de scopul initial, cel al reducerii sărăciei. Brian Barry sustine ca „*atenuarea saraciei este un sub-produs (by-product) al unui sistem de beneficii banesti bazat pe politici care nu includ aplanarea saraciei*” (Barry 1990: 503). Politicile statului in acest caz nu vizeaza atenuarea saraciei, ci prevenirea ei prin asigurarea de beneficii

---

⁴ Termenul “echitate” este folosit pentru a sugera scaderea inegalitatilor de venit.

⁵ Elitele regimurilor autoritare sau a celor partial democratizate.

banesti persoanelor care se califica pentru acest lucru, pe baza mai multor criterii⁶. Obiectivul statului bunastarii este, astfel, mentinerea veniturilor, mai degraba decat eliminarea saraciei. In cazul statelor care nu se incadreaza in categoria „wellfare” , fenomenul saraciei este mai intens si necesita solutii compatibile cu posibilitatile economiei respective.

In literatura de specialitate este larg raspandita ideea conform careia cresterea economica este echivalenta cu reducerea saraciei. Besley si Burgess, analizand fenomenul saraciei in diverse tari ale lumii, dezvoltate, in curs de dezvoltare si subdezvoltate , sustin ca factorul „crestere economica”, este insuficient pentru a injumatati rata saraciei in majoritatea statelor lumii. Principala sarcina a guvernelor in acest sens este aceea de a face schimbarile institutionale si de politici care pot sa reduca in mod direct saracia, chiar daca rata cresterii nu este in ascensiune. Raspunsul la problema saraciei se sustine astfel a fi redistributia si reforma institutionala; acestea reprezinta principalele cai de actiune, lor alaturandu-li-se alte masuri complementare ca si intarirea dreptului proprietatii, cresterea accesului la credit si imbunatatirea serviciilor publice.(Besley si Burgess 2003:10).

Strategiile de crestere economica⁷, subiect al multor analize economice, reprezinta raspunsul unui stat la provocarile fenomenului de saracie. Aceste strategii variaza de la o tara la alta, in functie de posibilitatile si constrangerile existente, dar toate urmaresc acelasi tel: cresterea bunastarii populatiei. Chiar daca diferentele dintre state nu permit aplicarea unei strategii generalizate, Ricardo Hausmann, Dani Rodrick si Andres Velasco, afirma ca exista cateva „*principii generale, abstracte, cum sunt dreptul la proprietate, domnia legii, stabilitatea banilor, finante publice dezvoltate, principii dezirabile in toate tarile lumii*”.(Hausmann et.al, ...: 2).

De-a lungul timpului, o idee care a prins contur in cadrul studiilor despre saracie este aceea ca imbunatatirea *dreptului la proprietate* ii favorizeaza in primul rand pe cei bogati. In pofida acestei sustineri, exista multe dovezi care demonstreaza ca *asigurarea dreptului de proprietate* reprezinta un mijloc important de imbunatatire a conditiilor celor saraci, promovand *echitate* si *eficienta*. Dreptul proprietății face parte dintr-un set larg de mecanisme care sustin executarea legala a unor angajamente, cum sunt *contractele*. Imbunatatirea statutului contractelor este un determinant cheie al investitiilor si al dezvoltarii firmelor. (Besley si Burgess 2003). Pe terenul analizelor economice concentrate pe metode de aplanare a saraciei, *dereglementarea* este considerata un mod de ajutorare a saracilor, deoarece ea produce un climat propice pentru investitori. Studii recente arata ca pentru ameliorarea situatiei celor saraci este necesar a se inlesni accesul la *credit* pentru grupurile defavorizate, iar acest lucru se poate realiza doar prin institutii si mecanisme inovative.

Pe parcursul ultimelor decenii, teoreticienii economiei politice au inceput sa-si concentreze atentia ,din ce in ce mai mult, pe identificarea unor cai eficiente de a reduce saracia. Concluzia unanim acceptata consta in necesitatea unor guverne receptive la cererile populatiei si responsabile de actiunile intreprinse. Un principiu al democratiei

---

⁶ Autorul identifica cinci categorii de grupare a beneficiilor banesti: 1. plati anticipate sau rambursarea cheltuielilor speciale(ex: in caz de boli);2. plati care compenseaza unele pierderi;3.plati pentru cei care nu pot munci cu norma intreaga;4. plati pentru cei a caror venituri scad repede sub o anumita limita;5. plati pentru cei a caror venituri sunt insuficiente pentru a-I situa deasupra “liniei saraciei”.

⁷ Sintagma se refera la strategiile de reforma ale unui stat, strategii care, in viziunea autorilor, ar trebui sa aiba ca principal scop imbunatatirea ratei cresterii economice.

reprezentative presupune ca cererea fiecarui individ trebuie luata in considerare cu imparțialitate, in procesul luarii deciziilor. Cu toate acestea, exista grupuri ale caror interese nu intra in atentia politicianilor.

Petru a remedia aceasta situatie, unii autori au gasit ca si solutie programele de actiune afirmativa orientate spre reprezentarea grupurilor dezavantajate. (Besley si Burgess 2003: 18). Datorita prezentei grupurilor defavorizate in toatele statele lumii, cat si din cauza naturii schimbatoare a saraciei⁸, Charles R. Atherton sugereaza ca „*cea mai pragmatica abordare a saraciei, datorita actualului climat politic, economic si social, consta in politici care se potrivesc economiei mixte a societatii liberal democratice si care au ca scop rezolvarea problemelor specifice*”.(Atherton 1990: 197).

O cerinta primordiala care trebuie indeplinita de guverne, in lupta impotriva saraciei, este aceea de a crea institutii si de a adopta politici care sa determine un mediu economic si politic propice dezvoltarii abilitatilor indivizilor si propice acumularii de capital.

Cuvinte cheie

Legitimitate
sisteme electorale si executive
societate civila
partide politice
ordinea economica
domnia legii
egalitate socială
politica culturala a centralitatii
lustrație
justiție retroactivă
elite
nomenclatura
crestere economică
non creștere economică
globalizare

Chestionar de evaluare

1. In studiul sau Social Requisites of Democracy Revisited Seymour Martin Lipset, analizeaza calitatea democratiei prin configurarea unui anumit set de variabile: care sint acestea?

---

⁸ Studiile arata ca sracia e un fenomen dinamic, iar statele europene se deosebesc prin amploarea si distributia aecstui fenomen; statele de tip “welfare” cu un regim activ au rezultate mai bune in ceea ce priveste reducerea saraciei.

2. In studiul sau Social Requisites of Democracy Revisited Seymour Martin Lipset, analizeaza perspectivele durabilei democratiei prin legitimarea regimului politic. Analizati relatia dintre aceasta si dezvoltarea economica a unei societati.
3. Dezvoltați un argument în favoarea adoptării unei legi a lustrației în România. Faceți recomandări în legătură cu conținutul și publicul-țintă vizat de o asemenea lege. Argumentați-vă propunerile pornind de la experiența altor state din Europa Centrală și de Est, folosind literatura studiată.
4. Argumentați împotriva adoptării unei legi a lustrației în România, pornind de la discuțiile și experiențele altor țări din Europa Centrală și de Est si folosind literatura studiată
5. Discutați relatia democratizare – globalizare si impactul acestora asupra redistributiei bunurilor in literatura studiată.
6. Analizati relatia participare-democratie in cazul grupurilor structural si etnic-rasial defavorizate.

Unitatea 4. Aspecte economice

1. Provocări economice în procesul de democratizare. Dezbateră asupra privatizării. Strategii de privatizare. Variante est-europene.

Bibliografie:

- Stark, David & Bruszt László, *Traectorii postsocialiste. Transformarea politicii și a proprietății în Europa Centrală și de Est*, București: Editura Ziua, 2002, pp. 71-106 (Cap. 2: „Dezbateră asupra privatizării. De la plan la piață sau de la plan la clan ?”) și 107-142 (Cap. 3: „Dependența de cale și strategiile de privatizare”).

2. Reacții la transformarea economică. Economii multiple în viața de zi cu zi. Economie și sprijinul față de regim.

Bibliografie:

- Rose, Richard; William Mishler & Christian Haerpfer, *Democrația și alternativele ei*, Iași: Institutul European, 2003, pp. 190-211 (Cap. 8: „Reacții la transformarea economică”).

- Przeworsky, Adam; Michael Alvarez; José Antonio Cheibub & Fernando Limongi, „Ce anume determină trăinicia democrațiilor?”, în *Revista Română de Științe Politice*, vol. 2, nr. 1, aprilie 2002, pp. 58-75.

- Voicu, Bogdan, *Penuria pseudo-modernă a postcomunismului românesc* (Vol. I), Iași: Editura Expert Projects, 2005, pp. 70-97 (Cap. 1: „Postcomunismul: surse, instituții și strategii individuale”, Subcap. VI: „Postcomunismul”).

De-a lungul timpului, teoreticienii democrației au susținut că indivizii devin cetățeni, cu drepturi de libertate de opțiune, doar în cadrul unor structuri sociale care dispersează puterea, structura „democrației”. Giovanni Sartori, în lucrarea sa „*Teoria democrației reinterpretată*”, pune accent pe implicațiile termenului de *democrație politică*, arătând că celelalte tipuri de democrație (socială, industrială și economică) au foarte puțină valoare dacă sistemul politic de ansamblu nu este unul democratic.

Studiul de față se înscrie în perspectiva teoretică a lui Sartori. Instrumentele teoretice pe care se bazează cercetarea sunt conceptele de „democrație”, „creștere economică” și „sărăcie”, concepte care concentrează diferitele dimensiuni ale acestui demers; relația de dependență stabilită între acești termeni (sărăcia, ca rezultat al declinului creșterii economice, declin cauzat de slabă funcționalitate a mecanismelor și instituțiilor democratice) denotă importanța și rolul sistemului politic democratic în asigurarea bunăstării unei societăți post-totalitare.

Sartori afirmă că „*democrația politică înțeleasă ca metoda sau ca procedura trebuie să precedă orice cucerire substanțială pe care o așteptăm din partea unei democrații*”. (Sartori 1999: 38). Astfel, democrația este privită ca un ideal. Autorul distinge două tipuri de idealuri democratice: cel fără un sistem democratic și cel în cadrul democrației. În prima accepțiune a conceptului de „ideal democratic”, scopul urmărit este rasturnarea unui regim și înlocuirea lui cu o democrație. În perioada totalitarismului,

idealul democratic a inceput sa prinda tot mai mult contur, iar in anul 1989 acest ideal s-a realizat in Romania prin rasturnarea regimului comunist si instalarea democratiei.

Prabusirea vechiului regim a fost cauzata in primul rand de dorinta poporului de a avea o societate guvernata de oameni cu merite si capacitati si nu de persoane privilegiate⁹. Astfel, alegerile au jucat un rol esential in implemetarea democratiei. Cu toate ca alegerile au fost create ca un instrument de *selectie* a celor mai capabile persoane, experienta Romaniei post-totalitare arata ca aceasta selectie nu asigura conducatorii cei mai priceputi. O data atins idealul democratic exterior democratiei, guvernantii au ignorat necesitatea idealului democratic in cadrul democratiei¹⁰, la care face referire Sartori, starnind frustrarea in randul populatiei care i-a votat.

In lucrarea sa, Sartori dezbate si *rolul opiniei publice*, in sporirea democratiei. Din perspectiva sporirii autoguvernarii, maximizarea democratiei inca de la inceput este un proces dificil, deoarece performantele cetateanului joaca rolul principal; educatia este procesul care determina performantele si capacitatea opiniei publice de a genera decizii politice.(Sartori 1999).

Datorita sistemului comunist, opinia publica din tara noastra, la inceputul tranzitiei, nu a detinut cunostintele necesare pentru a contribui la guvernare. Un argument al teoriei despre rolul opinia publice sustine ca de cele mai multe ori, poporului ii este indusa o dorinta, inainte ca el sa stie ce vrea. Tara noastra este o exceptie a acestei perspective, deoarece la inceputul democratizarii cererile masei populatiei au fost explicite, aceasta dorind o democratie care sa le respecte drepturile si sa le imbunatateasca nivelul de trai.

Faptul ca „*opinia publica asigura succesul sau esecul unei politici tot asa cum asigura succesul ori esecul unui scriitor*”(Sartori 1999: 128), a fost demonstrat de atitudinea poporului roman la actiunile guvernului, in perioada post-decembrista. Rezultatele politicilor implementate au dus la declinul productivitatii muncii, au sporit somajul si au determinat aparitia de noi grupuri vulnerabile la saracie. Acest fapt s-a datorat neglijarii *riscurilor externe*¹¹, in procesul decizional. In aceste conditii, opinia publica a cantarit in mod negativ democratia, o parte a populatiei ajungand sa regrete regimul comunist.

Sartori acorda o atentie deosebita *egalitatii* ca asteptare a populatiei, in cadrul unei democratii si avertizeaza ca „*Egalitatea si democratia coincid doar in sensul in care idealului egalitar ii poate fi conferit statutul de simbol, par excellence, al ideii democratice*”.(Sartori 1999: 307). Cu toate ca revendicarea egalitatii are un grad mai intens in interiorul regimului democratic, acest lucru nu implica faptul ca toate egalitatile sunt rezultate ale democratiei¹². Progresul egalitatii de-a lungul istoriei a determinat impartirea egalitatii in patru clase: egalitatea politico-juridica, sociala, cea a oportunitatilor si cea economica. Egalitatea oportunitatilor este subdivizata de catre Sartori in acces egal si debut egal. Chiar daca democratia in sensul ei politic inseamna un lucru total diferit de democratia economica, o data ce sistemul democratic este instituit ca mod de guvernare, politicile sale pot fi orientate spre egalizare economica.

⁹ Dictatorii isi exercitau domnia prin dreptul ereditar su prin forta..

¹⁰ Aceasta sintagma denota implementarea cu success a principiilor democratiei, implementare a carei rezultat este vizibil in cadrul societatii.

¹¹ Riscurile la care este supusa populatia prin implementarea unor politici.

¹² Sartori argumenteaza ca de-a lungul istoriei a existat un lung proces de elaborare a conceptului de “egalitate”, proces desfasurat de spiritual juridic, de crestianism si de filosofia morala.

In dezbaterea asupra rolului *pietei*, autorul sustine importanta acesteia, precizand cateva argumente: piata ca unic fundament al calculului preturilor si costurilor, piata ca management fara cheltuieli, piata ca flexibilitate si putere de reactie fata de schimbare. Chiar daca sustinatorii proiectului redistributiv considera *piata* a fi antiegalitara, sistemul de piata nu este in opozitie cu egalitatea in sine. Dimpotriva, prin rolul sau de a sustine productivitatea, piata creste numarul locurilor de munca si cel al bunurilor publice accesibile. In societatile moderne care nu sunt caracterizate de planificarea colectivista, subsistemele de piata au rolul de a stabili preturile si costurile cel putin in ceea ce priveste dimensiunea financiara a economiei si dimensiunea productiei de bunuri. Astfel, procesele pietei reprezinta calea de a realiza aprecieri eficiente ale bunurilor, prin intermediul pretului.

Buna functionare a pietei intampina uneori dificultati cauzate de diferiti factori, dificultati ce determina „imperfectiunile” pietei.(Sartori 1999: 365). Cand sistemul de piata omite unele probleme, acesta se transforma intr-un subsistem, cauzand imperfectiuni ale pietei. O alta cauza a disfunctionalitatii pietei este reprezentata de obstructionarea performantelor sale prin practici corporative si negocieri colective; in acest caz, remedierea situatiei are loc prin sporirea capacitatii sistemului de autocorectare.

O piata este „imperfecta in sine”atunci cand nu reuseste sa satisfaca cererile de baza ale populatiei, situatie intalnita in Romania post-totalitara. Intr-o economie de piata, individul, ca si proprietar al capitalului privat se supune legilor pietei pentru a se imbogati, dar aceste legi pot duce si la rezultate opuse, la saracirea persoanelor. Sartori face distinctie intre *averea utilizata* si *cea investita*(in sens de capital). Bogatia privata destinata uzului a existat intotdeauna, in toate zonele lumii facandu-se diferente intre cei saraci si cei instariti. O data cu revolutia industrială, a aparut preocuparea de baza pentru obtinerea capitalului destinat investitiilor, luand nastere adevaratul capitalism.

In perspectiva lui Sartori, *capitalul* este echivalent cu „*acea avutie canalizata in investitii, productie si profit, fiind destinata astfel acumularii de capital productiv(si reproductiv)*.” (Sartori 1999: 369). Astfel,conditia *sine qua non* a dezvoltarii economice si industriale este acumularea de capital pentru investitii.

Aceasta *acumulare* ii sustine atat pe cei bogati, cat si pe cei saraci, oferindu-le primilor o mai mare putere de investitie, iar celor din urma locuri noi de munca. In acest context, Sartori propune „socialismul de piata” ca solutie pentru maximizarea productivitatii si reducerea erorilor, socialism care sustine descentralizarea generalizata si difuza a puterii, cat si o planificare¹³ facuta prin intermediul pietei si protejata de catre piata. Pentru ca procesul planificarii sa fie compatibil cu democratia, este necesar ca rationalitatea lui sa fie bidimensionala: perspectiva de ansamblu sa fie consistenta¹⁴, iar mijloacele prin care se realizeaza aceasta planificare sa permita obtinerea rezultatelor dorite¹⁵.

In cazul guvernelor democratice, posibilitatea ca aceste criterii sa fie indeplinite este restransa, deoarece calculul mijloacelor reprezinta un grad ridicat de experienta profesionala, iar recrutarea personalului politic nu se bazeaza pe experienta in domeniu a

---

¹³ „Planificarea” primeste un nou sens, diferit de cel avut in societatile comuniste; autorul face referire la planificarea demcratica..

¹⁴ Rationalitatea in sens de coerenta.

¹⁵ Rationalitatea scopului si a mijloacelor.

politicienilor. Tendinta acestora este de a trata politicile economice pe o perioada de timp limitata si de a acorda o mare atentie avantajelor si costurilor electorale imediate. (Sartori 1999: 374).

Planificarea democratica necesita astfel ajutorul *expertilor*; Sartori accentueaza rolul primordial jucat de acestia in procesul de dezvoltare economica, avertizand ca „*daca nu vrem ca democratia sa devina o forma politica insuportabil de ineficienta, [...], trebuie sa acceptam necesitatea unei democratii care, fara a fi condusa de experti, se bazeaza in mare masura pe cunostintele acestora*”(Srtori 1999: 378). Experienta arata ca ideea conform careia politica nu necesita aptitudini speciale este valabila doar pentru cei preocupati de o politica democratica „marunta”¹⁶, sau in cel mai bun caz, de dimensiuni medii.

In cazul tarii noastre, procesul de trecere de la economia de comanda la cea de piata a reprezentat o grea provocare, iar rezultatele au fost contrare asteptarilor de la piata. Privatizarea intreprinderilor de stat a avut loc contrar principiilor democratiei recent instalate, deoarece multi functionari s-au folosit de pozitia lor pentru a obtine beneficii din acest proces; procesul privatizarii a generat faramitarea terenului agricol, limitand considerabil posibilitatea realizarii unei agriculturi intensive. Alte efecte precum: lipsa acumularii de capital, scaderea alarmanta a locurilor de munca, involutia serviciilor prestate populatiei, insuficienta investitiilor, lipsa dotarii tehnice, au semnalat o grava criza economica in perioada post-totalitara, criza perceputa de populatie sub forma unei saracii galopante.

Sumarizand, aceasta stare a lucrurilor s-a datorat „politicii marunte” practicata de noii guvernanti, datorita lipsei de experienta si lipsei abilitatilor necesare pentru o guvernare democratica in sensurile prezentate de Sartori: *democratie ca punct de pornire* si *democratie ca rezultat*.

Analizand relatia dintre democratie si crestere economica, Sartori sustine ca intrarea in democratie a statelor care ies din comunism depinde intr-o mare masura de transformarea lor in *economii bune*. In societatile contemporane, politica economica a statului reprezinta o importanta parte din actiunea sa. Sartori considera ca principala greseala a guvernantilor este reprezentata de covingerea ca exista o economie de stanga si o economie de dreapta, iar din acest motiv, necesitatile populatiei de multe ori nu au fost satisfacute. Deoarece economia trebuie sa produca bogatie, este necesar ca ea sa aduca profit si nu pierdere. Acest profit se atinge prin costuri mici, castig la vanzare si economisire la cumparare. (Sartori 1999: 471). Politica este cea care distribuie sau redistribuie bogatia in randul populatiei, aceste distributii putand fi numite de stanga sau de dreapta. Pentru ca politica sa poata distribui bogatie, trebuie mai intai ca economia sa o produca; in cazul disfunctionalitatii economiei, „*politica sfarseste prin a distribui saracie*”(Sartori 1999: 471).

In Europa Centrala si de Est, tranzitia de la un regim nedemocratic la unul democratic a adus cu sine numeroase provocari, printre care si cea a stuatiei economice precare. Majoritatea studiilor despre situatia tarilor post-comuniste din Europa de Est se axeaza pe gasirea explicatiilor pentru legitimitate si pentru sprijinul acordat reformei economice si politice; accentul este pus in special pe aflarea daca exista sau nu o stransa legatura intre evaluarea progresului economic si cresterea sprijinului regimului.

---

¹⁶ Politica a carei preocupare principala este siguranta fiintei umane fata de dominatia despotica.

Richard Rose, William Mishler și Christian Haerper susțin existența a trei tipuri de economii: oficială, necivilă și socială. Relația dintre aceste tipuri de economii este conturată în perioada de tranziție de dezvoltarea economiilor necivile și sociale, în detrimentul celei oficiale. Acest fapt s-a datorat necesității indivizilor de a supraviețui socului transformării, necesitate satisfăcută prin combinarea mai multor tipuri de economii, pentru a evita împrumuturile. (Rose et.al 2003: 194). În funcție de felul în care populația a reușit să se adapteze schimbării, reacțiile au fost diferite. Studiind aceste reacții ale populației la transformarea economică, autorii concluzionează că alături de atitudinile economice, un rol important în sprijinirea regimului îl au și atitudinile politice, demonstrând că principalii indicatori care afectează sprijinul regimului sunt modul în care indivizii evaluează fostul, actualul și viitorul regim. (Rose et.al, 2003).

John Elster, pe de altă parte, subliniază rolul decisiv al factorului economic și afirmă că „*democrația va fi subminată dacă nu va putea îndeplini bunurile din sfera economică*”. (Elster 1993: 268 *apud* Rose et.al, 2003: 190). Susținând legătura strânsă dintre situația economică a unui stat și sprijinul acordat regimului politic, Karl de Schweinitz afirmă că nemulțumirea din stagiile timpurii ale revoluției industriale este un factor ce poate conduce indivizii la atitudini anti-democratice care amenință stabilitatea politică a societății. (de Schweinitz ...). În această situație, liderii guvernământului trebuie să mențină ordinea socială în comunitate, pentru a evita regresul democrației.¹⁷

Datorită rolului important al creșterii economice în contextul progresului unui stat, aspectele privitoare la aceasta au preocupat mulți cercetători de-a lungul timpului. Potrivit lui Simon Kuznets, creșterea economică este „*un proces care înseamnă costuri relativ înalte, deoarece prin mărirea unor indicatori, da naștere presiunilor în alte sfere. În această situație, regulatorul trebuie să fie statul, care are o importanță strategică.*” (Kuznets 1973: 167 *apud* Bodea 1999: 115). Creșterea economică presupune acumularea de capital uman, capital fizic și schimbare tehnologică, iar o rată înaltă a creșterii determină dezvoltarea economică a unui stat; în acest context, capitalismul este considerat a fi un cadru în care statele pot progresa.

În noile democrații ale Europei Centrale și de Est, statele au întâmpinat multiple dificultăți în trecerea la economia de piață. *Pivatizarea* a reprezentat un prim pas al schimbării, dat fiind faptul că regimurile comuniste au controlat întreaga economie. (Rose et.al, 2003). David Stark și Bruszt László, într-o analiză comparativă a programelor de privatizare din patru state europene-centrale, arată că strategiile de privatizare din Europa Centrală și de Est coincid cu o *construcție improvizată*. Dilemele privatizării sunt legate de decizii polare: proprietate autohtonă versus capital străin, privatizare spontană versus privatizare coordonată de către stat, proprietate individuală versus proprietari instituționalizați, concentrarea versus dispersarea acționariatului și a proprietății. (Stark și Bruszt 2002).

Autorii arată că strategiile de privatizare variază de la un caz la altul, în funcție de doi factori: participanții la procesul de privatizare pe care îi alege statul¹⁸ și resursele utilizate pentru dobândirea dreptului la proprietate¹⁹. O economie de piață privată și

---

¹⁷ De Schweinitz susține că liderii nu pot încerca să rezolve problemele îndeplinind cererile de consum ale maselor de muncitori și asigurându-le acestora drepturi proporționale cu ale membrilor privilegiați din societate. Dacă acționează astfel, celeritatea va fi încetinită sau chiar eliminată.

¹⁸ Participanții pot fi persoane fizice (cetățenii) sau persoane juridice (firme).

¹⁹ Resurse monetare (financiare) sau resurse pozitive (ex: oficialități).

dinamica presupune mai mult decat transferul proprietatii de la stat la persoane private, dar unele țări postsocialiste nu au luat în considerare acest aspect ; astfel, pe langa privatizarea²⁰ întreprinderilor de stat, un rol major în crearea sectorului privat al pietei îl joacă înființarea de întreprinderi noi. Stark și Bruszt 2002 : 111).

În societățile nou-democratizate, *investitiile* reprezintă o sursă de creștere economică. De Schweinitz evidențiază modul în care un stat reușește să adopte sistemul investițiilor, susținând că cerințele de bază ale creșterii economice sunt creșterea angajării resurselor *per capita* și creșterea eficienței în angajarea resurselor. După ce îndeplinirea acestor condiții are loc, urmează procesul crucial al investițiilor, proces care implică producerea acelui tip de out-put care extinde capacitatea unei economii; când o economie crește prin intermediul *acumulării de capital*, atunci au loc investițiile. (De Schweinitz ...).

Dezvoltarea economică implică creșterea economică, coeziune socială și libertate politică, iar *respectarea drepturilor* indivizilor este un imperativ al succesului unui stat. Indivizii au nevoie ca proprietatea și drepturile contractuale să le fie protejate de violarea nu doar de către alți indivizi din sectorul privat, ci și de către entitatea cu cea mai mare putere în stat, guvernul însuși.

Mancur Olson susține ideea conform căreia o economie va fi capabilă să adune toate castigurile potențiale din investiții și tranzacții pe termen lung, doar dacă are un guvern suficient de puternic să dureze și să poată împiedica încălcarea drepturilor de proprietate și a celor contractuale. (Olson ...: 441). O democrație nu e viabilă dacă indivizii, inclusiv cei ce dețin puterea, încălcă dreptul la liberă exprimare și la securitatea proprietății și a contractelor sau dacă *domnia legii* (rule of law) nu e respectată. Olson consideră că singurele societăți unde dreptul individului la proprietate și contract se așteaptă să dureze de-a lungul generațiilor sunt societățile democratice stabile²¹.

În literatură de specialitate există autori care susțin ideea conform căreia democrația e un sistem mult mai risipitor decât dictatura, fiind dezechilibrată de impulsurile redistribuției. Ronald Wintrobe, susținător al acestei idei, argumentează că în democrațiile tipice sunt risipite multe resurse prin „procesul licitației”²² (*the bidding process*). Argumentul autorului este că, spre deosebire de regimul democrat, dictatura impune restricții la intrarea în competiție pentru alocarea resurselor publice, iar de multe ori aceste resurse sunt rezervate anumitor grupuri. (Wintrobe ...). Concluzia lui Wintrobe este că guvernământul democratic încetinește creșterea din cauza exesului activității redistributive.

În contrast cu cele prezentate mai sus se află viziunile lui Przeworsky et.al. În analiza lor despre relația dintre regimurile politice și creșterea economică, autorii susțin că în cazul dictaturilor, input-ul care crește mai repede este *munca*, pe când în cazul democrațiilor are loc *acumularea de capital*. Comparând țări care au avut regimuri dictatoriale și țări democratice, autorii concluzionează că regimul care poate să aloce mai bine resursele disponibile pentru uzul productiv este democrația; aceasta permite

---

²⁰ Definiția dată de autori privatizării este următoarea: *procesul transferării drepturilor de proprietate asupra bunurilor de producție pe care în prezent le deține statul.*

²¹ Țările care au atins cel mai înalt nivel al performanței economice de-a lungul generațiilor sunt toate democrații stabile.

²² Termenul se referă la procesul de alocare a resurselor publice.

muncitorilor sa se lupte pentru interesele lor, le asigura libertatea de asociere, iar remuneratia este mai mare decat in dictaturi.(Przeworsky et.al, ...).

Cu toate acestea, rezultatele guvernarii democratice sunt foarte diferite in tarile bogate si in cele sarace. Tarile sarace nu-si pot permite un stat puternic, iar cand statul e slab, tipul regimului conteaza putin in viata de zi cu zi²³, deoarece dezvoltarea economica nu poate avea loc.,*Foarte multe tari din lume au nevoie de o crestere economica majora, pentru a contabalansa mostenirea istorica a saraciei*". (Besley si Burgess 2003: 8).

Cuvinte cheie

privatizarea *marilor întreprinderi publice*;
reorganizare descentralizată a proprietății
procesului de concentrare a controlului managerial;

Chestionar de autoevaluare

- 1.Dezbaterea din Ungaria privind procesul de privatizare a fost una extrem de intensă. Una dintre liniile de argumentație opunea *proprietatea concentrată* și *proprietatea dispersată*. Reluați principalele argumente din cele două tabere, așa cum sunt ele sintetizate de Stark și Bruszt.
- 2.Discutați specificul procesului de privatizare a proprietății de stat în Republica Cehă.
- 3.Discutați specificul procesului de privatizare a proprietății de stat în Polonia.
4. Discutați specificul procesului de privatizare a proprietății de stat în Germania de Est.
- 5.Treceți în revistă condițiile prezentate de Przeworsky, Alvarez, Cheibub și Limongi care maximizează probabilitatea ca un regim democratic să supraviețuiască.

---

²³ Regimurile politice ar putea sa aduca imbunatatiri in alte aspecte ale vietii, dar imbunatarea situatiei economice este un proces greu de derulat in tarile sarace.

Tema 3. Evaluarea calității democrației.

Se poate vorbi despre calitatea democrației, în ce ar consta aceasta, dacă vorbim despre așa ceva, cum se poate ea evalua, care sunt criteriile după care putem să operaționalizăm o analiză de acest tip, sunt principalele întrebări și probleme la care răspunde această parte a cursului. Din moment ce există o varietate situațională atât de vastă, cum putem opera o analiză comparativă, pentru a determina durabilitatea regimului democratic modern. Cu alte cuvinte, păstrând particularitățile cazuistice să fim în stare să elaborăm o scală calitativă a acestora.

Sursele necesare studiului acestei teme se afla în culegerea de texte anexată suportului de curs, dar sunt acceptate și surse alternative autorizate (site-uri autorizate în domeniu).

Autorii studiați vor fi (în ordinea analizei): Diamond, Larry & Leonardo Morlino, "Introduction", în Larry Diamond & Leonardo Morlino (eds.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005.

Mungiu-Pippidi, Alina, "Poland and Romania", în Larry Diamond și Leonardo Morlino (eds.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2005.

Noțiunea de **calitate** este un termen evaziv și în același timp inseparabil din perspectiva comparativă. Dacă lumea ar fi unită într-o singură perspectivă politică unde birourile politice ar accesate prin intermediul unei forme oarecare de competiție, înțelesul termenului de **calitate** ar deveni un simplu echivalent al satisfacerii guvernului.*

Când europenii vorbesc despre un model specific democrației europene, o definesc prin comparație cu S.U.A. Dacă modelul european ar fi generalizat în restul lumii, lipsind orice fel de comparație am locui într-o "minunată lume nouă", într-o lume a distopiei.

Din tot acest relativism rezultă un singur lucru că "doar într-o democrație consolidată putem vorbi despre calitatea democratică". Postcomunismul din Europa Centrală și de Est aduce o perspectivă mai directă decât orice altă regiune lumii datorită apropierii de Europa de Vest, țările din aceste regiuni pot să aspire la Uniunea Europeană, puterea economică și politică ce unește una din cele mai avansate democrații ale lumii.

După câțiva ani de explorare ale modelelor de democrație, standardele stabilite de UE au devenit puncte de referință ale Europei Postcomuniste. La Summitul de la Copenhaga din 1993, confruntat cu presiunea țărilor europene devenite libere să adere la Uniune, U.E. a fost nevoită să spună în cuvinte acest model al democrației europene.

Rezultatul a fost o variantă a definiției consolidării democrației. Membrii aspiranți la U.E. trebuiau să îndeplinească condiția de stabilitate a instituțiilor ce garantau democrația, drepturile omului și respectul pentru minorități.

Combinată cu restul cerințelor U.E. definiția vine apropo de ceea ce Larry Diamond și Leonardo Morlino numesc „o bună democrație” ce garantează cetățenilor

libertate,egalitate politică și control asupra politicii prin intermediul legitimității instituțiilor .

Criteriul democratic stabilit la Copenhaga creat cu areal ce a fost aplicat riguros democrației tranziției a Europei de Est.Între 1994 și 2004 alegerile din Austria și asasinarea liderului populist a dus la deteriorarea conceptului de calitate.Postcomunismul european alimentează bazele temeinice pentru a putea compara calitatea democrației din țările cu un trecut istoric și obiectivele politice,acesta fiind și cazul României și Poloniei.

Asemănări și deosebiri

După 2000,asemănările dintre Polonia și România au reușit să întrecă deosebirile.Polonia trata cu dificultate suportul politic venit din Vest pentru a completa aderarea la UE din 2004,cu condiția ca multe dintre criteriile de aderare să fie îndeplinite mai târziu.România va urma drumul Poloniei în 2007.

Comisia europeană de Evaluare a declarat că România și Polonia a îndeplinit criteriile stabilite la Summitul de al Copenhaga și a pus accent pe reforma justiției și lupta împotriva corupției.Discutând calitatea democrației din aceste două țări se observă un avantaj.Pe de o parte diferențele dintre istoria României și Poloniei sunt suficiente pentru a aduce variație ,dar pe de altă parte asemănările dintre aceste țări aduc baze suficiente pentru a face diferența dintre regiunile postcomuniste.

La Summitul de la Helsinki ,datorită dezvoltării acestor 2 țări au primit invitația de a adera la UE.La începutul perioadei de tranziție,România și Polonia au arătat predilecția pentru liderii puternici. Polonia este în mare parte catolică,pe când România este în amre parte ortodoxă.Această diferență face notă discordantă între caeste două țări pentru că în rest au istorie similare precum autonomia parțială și ocupația străină de-a lungul mai multor secole.Au de asemenea și structuri sociale asemănătoare (societ[‘ile agrare sau rurale cu drepturi tradiționale conferite în mare parte elitelor) .În 1937 România venitul anual/persoană era de 81 de dolari iar în Polonia 100 de dolari de persoană.Cea mai importantă problemă teritorială a Poloniei era cu Germanai pe când problema României era cu Rusia..

Acest lucru a condos la invazia germană în Polonia.La sfârșitul erei comuniste structurile sociale era similare în cele 2 țări. Clasa de mijloc a fost distrusă complet sub regimul communist.În anii '90 în ambele țări au dispărut stratificările sociale,în 1993 Polonia a fost consolidată ca și democrație,în România democrația a început în 1996.

Criterii procedurale

În ciuda asemănărilor România a fost totuși dezavantajată față de Polonia .Rata corupției în România era mult mai mare decât în Polonia .După căderea comunismului reinstalarea aplicării legilor a evoluat aproximativ la fel .Noile guverne democratice trebuiau să conducă în baza legislației comuniste.

Legislația putea fi anulată dar înțelesul acestui termen era diferit.ÎN ambele țări ,legislatorii se concentrau în balansarea competiției politice.Legsilatorii nou laeși au dovedit de cela mai multe ori că sunt incompetenți și cu prea multe opinii nefondate.

Lipsa de experiență a legislatorilor a condus la încetinirea procesului de schimabre în domeniul legii.Comunitatea internațională a criticat sistemul legislativ atât de greoi din cele 2 țări.

Curtea Supremă de Justiție a încercat ani în șir să devină independentă ,dar spre deosebire de Polonia ,membrii nu au avut imunitate politică pînă în 2004.După 1994.Iliescu a fost un critic evident al Curții Supreme de Justiție .introducerea votului și a agențiilor guvernamentale și nonguvernamentale erau ceva nou în această democrație care trebuia susținută .Două treimi din România în ceea ce privește votanții susține că ei nici nu iau în considerare acea aripă de dreapta sau de stînga atunci când își acordă votul candidaților și mulți dintre ei nu puteau spune caracteristicile importante ale aripei de stînga sau celei de dreapta.

Mass media a jucat un rol importanta în ambele țări ca un agent la tranziției pe perioada tranziției.În România presa liberă a avut un rol importanta în promovarea lui Iliescu și a oponentilor comuniști .Presa electronică este în acest momente la fel de bine dezvoltată în România și în Polonia.Majoritatea parlamentară reflectă aceleași interese politice ca și guvernul pasînd autoritatea de la executiv la legislativ.Aici este prezent și modelul italian de influență a presi.În 2005 Casa Presei Libere capătă o aliură de regiune postcomunistă.La 14 ani după căderea zidului Berlinului o treime din fostele țări comuniste au fost decretate libere.

Între 2004 și 2005 presa din România era mai puțin liberă,pe cînd presa din Polonia și țările Baltice ajungea din ce în ce mai aproape de standardele europene în ceea ce privește contextul legal ,influența politică și mediul economic .

Cele mai importante articole ale presei din România sunt reprezentate de tabloide și au o circulație mai scăzută. Numai 18% din romani citesc zilnic ziarul iar 45% din romîni locuiesc la țară și nu au acces la distribuția ziarelor.Presa din Polonia este mai bogată decît cea din România.Pe la mijlocul anului 2004 televiziunile private cenzurau informațiile.

În Polonia încercarea de a mitui un reporter s-a transformat într un scandal public,pe cînd în România acest lucru ar fi fost îngropat în tăcere.Presa din România era dominată de foști comuniști pe cînd presa din Poloni era dominată de foști anticomuniști și intelectuali.În ambele țări libertatea presei ducea la scandaluri publice.

Libertate și Egalitate

În Polonia un pact între elite a condus al alegerea unui guvern legitim lăsînd în urmă dezvoltarea legislativă.În noiembrie 1992 președintele Lech Walesa a introdus în parlament Legea Drepturilor Omului și libertatea la opinie ,intenționînd să fie o parte din Constituție.

După o perioadă ,Casa Libertății a calificat deja Polonia ca avînd o democrație bine consolidată nși Consiliul Europei era mulțumit de introducerea drepturilor omului.Căderea spectaculoasă a lui Nicolae Ceaușescu din România în 1989, alăsat o luptă neterminată între foștii comuniști conduși de Iliescu.Micile partide anticomuniste au avut nevoie de mulți ani pentru ase putea organiza. România a fost una dintre țările care a avut nevoie de caest lucru.

Pentru a putea controla opoziția ,președintele Ion Iliescu a încercat să aibă un control asupra a tot ce se întîmplă în viața publică și viața politică.După primul an de la căderea lui Ceaușescu ,România a fost exemplu unei democrații electorale.

În prima zi a revoluției din România guvernul provizoriu a garantat libertatea la sociere pentru sute de partide politice și ONG-uri p]n[la sf]r;itul anilor 1990.

Mass-media și grupurile sociale au câștigat teren și după trei runde de alegeri considerate libere și cinstitute în 1992 și 1996 și 2000. Chiar și în 2004, neregulile electorale au raportat probleme care au fost rezolvate într-un mod pașnic. Guvernul anticomunist a inițiat reforma închisorilor iar Iliescu s-a ocupat îndeaproape de acest lucru după revenirea la putere din 2000. Totuși România și Polonia aveau și aspecte care le diferențiau. În Polonia, instituțiile informale erau pe primul plan. Libertatea de expresie era foarte importantă atât în Polonia cât și în România și existau foarte multe acțiuni care țineau de acest lucru.

Prin intermediul tranziției democratice jurnaliștii trebuiau să lupte împotriva lipsei de transparență din perioada administrației postcomuniste. În ambele țări tratamentul persoanei încarcerate a rămas aproximativ la fel ca în perioada comunistă. După căderea comunismului a întâmpinat o revigorare a religiei.

Egalitatea

Tranziția este înțeleasă în contextul postcomunist ca o evoluție de la o societate colectivă la una individualistă, de la idealul egalității a venitului la egalitatea de oportunități. În schimb inegalitatea nu ar fi fost o problemă în societățile postcomuniste. La începutul tranziției, egalitatea în Europa de Est și America Latină, era aproape aceeași.

Tranziția economică presupunea ruperea uniformității sociale și inițierea unui regim capitalist unde veniturile ar fi putut diferenția în consecință cu antreprenoriatul și cu capacitatea intelectuală de a lucra sau capacitatea de muncă.

Reformele economice cu exponentul principal *privatizarea* au creat prima clasă a celor bogați “sau clasa noii burghezii”, a căror membri erau cooptați după merit sau șanse.

Clivajul între noii bogați și restul populației este o sursă de gândire, în special o trăsătură caracteristică comunismului, era statutul privilegiat, o poziție superioară în societate, deoarece statutul a devenit principalul determinant al ierarhiei sociale. Influența de asemenea apărea într-un grad destul de ridicat, iar apoi unii indivizi se luptau să devină parte a grupurilor dominante decât să încerce să schimbe regula jocului, cultura statutului inferior, aceasta problema subminează domnia legii.

Max Weber, a definit statutul societăților ca fiind niște societăți dominate de unele grupuri care monopolizează resursele și legile prin convenții, mai degrabă decât prin lege, sau prin legea de drept. Toate clasele superioare cu un statut privilegiat au avut posibilitatea de a converti influența lor în bogăție de-a lungul tranziției la democrație. Particularismul a devenit cea mai evidentă inegalitate și surpare a domniei legii și a încrederii sociale.

Date din România și Polonia arată că mita era unul dintre componentele minore a particularismului larg răspândit. În ambele țări grupurile privilegiate aveau mult mai multe drepturi și satisfacție de la serviciile publice.

În al doilea rând cei care aveau o relație bună superioară, aveau și resurse de a mitui în momentul în care aveau nevoie de un serviciu public. Marea majoritate este privată de statut sau de folosirea mitei. Ong-urile în ambele țări au declarat că țările lor sunt corupte.

Cadrul drepturilor sociale este de asemenea similar în ambele țări , și traiectoria de la comunism la țările membre a Uniunii Europene. Atât Polonia cât și România erau aproape să adopte capitolul drepturilor sociale europene , care este parte a legislației UE , ambele au cerut mai mult timp să implementeze acest capitol.

Câteva probleme ,ca încrederea scăzută în guvern , chiar dacă votează sunt siguri ca nu vor schimba persoanele care dețin puterea , chiar dacă are loc alternarea partidelor la guvernare, aceasta nu schimbă cu nimic sistemul.

Cetățenii și ONG consideră că, corupția este larg răspândită printre funcționarii publici , și politicienii de top în ciuda succesului frecvent , și a evidențelor care demonstrează asta.. Nu sunt convinși că statul și guvernul au rolul de a garanta accesul universal la bunurile publice .În această privință , Barometrul Noilor Democratii , în ambele țări ,cetățenii considera că guvernul s-a îmbunătățit , în România , și în Polonia a rămas același comparat cu timpul comunist.

În timp ce polonezii credeau că a fost puțin îmbunătățit de la sfârșitul comunismului , românii sunt mai sceptici ei considera că poporul poate influența guvernul de-a lungul perioadei de tranziție mai mult decât în timpul comunismului Totuși în timp ce mai mulți polonezi credeau că nivelul corupției în țara lor a rămas același, românii credeau că a avut loc o creștere a corupției de la trecerea spre democrație .În ceea ce privește reforma economică, mai mulți oameni au spus că au susținut economia de piață și chiar închiderea întreprinderilor care nu aduceau profit statului

Explicarea similarităților și diferențelor

Deși percepția publică asupra calității democratice este similară în ambele țări , alți cercetători au observat că democrația poloneză are un grad mai ridicat al calității decât cea română.

Explicațiile se pot baza pe două motive:

-factori dependenței de cale

-factorii instituționali –pentru a explica calitatea democrației

Acești factori sunt foarte importanți în determinarea calității democrației în țările post comuniste ,modernizarea legală , authoritarian legacies , sau moștenirea autoritar , și răspandirea instituțiilor .Acestea se referă la populația țărănească ,la , gradul de comunizare a societăților sub comunism ,la calitatea partidelor succesoare comuniste și la elitele politice în general.

Tărani sau clasa inferioară

România și Polonia au fost întotdeauna societăți rurale , și ele încă au același grad ridicat de populație rurală.. Corelația puternică între democrație și țărănimie este din punct de vedere istoric așa cum a spus Barrington Moore , , ca un fundament pentru dezvoltarea democratică.

În România decolectivizarea înseamnă o întoarcere la familiile complot și la subzistența agricultorilor , a țărănimii , a urbanizării care devine neangajată.

În ambele țări , țărani sunt în general împotriva liberalizării ,a economiei . Diferența între aceste țări poate fi explicată de diferența numărului de agricultori subzistenți care sunt o moștenire a timpurilor precomuniste.

Gradul de comunizare

În România și Polonia, comunismul este diferit în mare măsură în ciuda faptului că aceste societăți erau asemănătoare la sfârșitul celui de al II-lea Război Mondial, în schimb în Polonia era interesul din West, adică influența sovietică de a cuprinde toate statele din regiune.

În România, fracționarea nu era posibilă și toți dizidenții au fost eliminați din 1960. Colectivizarea în România era aproape totală și s-a distrus clasa țărănimii, adică majoritatea populației, în schimb în Polonia, este diferită, aproape 80 de procente din pământul arabil a rămas proprietatea privată a fermierilor.

Când stalinismul a luat sfârșit în România era deja stabilit în întregime modelul Uniunii Sovietice, adică colectivizarea totală, lichidarea oponentilor politici, și un partid monopartid, o societate bine controlată și terorizată de un lider ca Ceaușescu ar fi putut duce cu succes la neschimbarea domniei, sau a legii pentru mai mult de două decade.

Înainte de a ne întreba dacă democratizarea a fost un succes sau un eșec în țările Europei centrale și de Est, trebuie mai întâi să luăm în considerare dacă comunismul a succedat sau a eșuat în aceste societăți. Societatea, în România totuși a succedat printr-o mare mobilizare și cooptare, distrugerea completă a autonomiei economice și nemiloasa manipulare a conflictului social, și chiar o încercare radicală de a schimba stilul de viață a populației prin sistematizare.

Calitatea partidelor comuniste succesore

Există câteva diferențe între instituțiile politice din România și Polonia, ambele sunt regimuri semiprezidențiale, au un sistem electoral cu reprezentare proporțională, și justiție asemănătoare.

Constituțiile sunt aproape similare din punct de vedere al mărimii și atitudinii, sau probabil mai corect a conținutului, sistemele de partide sunt aproape identice cu instituționalizarea scăzută a partidelor dar bine instituționalizare a sistemului de partide, distribuția partidelor pe axa, de centru-dreapta și schimbarea primului ministru.

Unele diferențe între România și Polonia este dominarea tranziției românești de către Ion Iliescu și membrii partidului succesor care aparțineau fostului regim, care au fost la guvernare 10 din primii 14 ani ai democrației.

În contrast, comunismul polonez a început prin a da puterea din nou, probabil în cadrul mesei rotunde din 1989, printr-o strategie a compromisului sugerată de către tinerii din nomenclatură.

Cel mai bun indicator este gradul de transformare a partidelor comuniste la nivelul la care nomenclatura a convertit cu dibăcie pentru noul mediu competițional electorală și guvernământul tehnocratic.

În final o să închei cu ceea ce Millan Kundera a spus: "Drumul spre democrație este foarte ușor ei, dar atunci când există îți dai seama cât este de dificil ca un guvern să ofere calitate vieții cetățenilor săi"

*Traducere adaptată a studiului România și Polonia, Alina Mungiu Pippidi

Cuvinte cheie

Evaluare a democrației

Criterii substanțiale de evaluare a democrației

Criterii procedurale de evaluare a democrației

Domnia legii

Participare

Competiție

Responsabilitate orizontală

Responsabilitate verticală

Responsivitate

Chestionar de autoevaluare

1. Discutați necesitatea evaluării calității democrației.

2. Cum se definește calitatea democrației_

3. Ce sînt criteriile substanțiale de evaluare a democrației? Discutați-le.

4. Ce sînt criteriile procedurale de evaluare a democrației ? Discutați-le.

5. În ce constă dimensiunea rezultatelor calității democrației? Explicați..

6. Evidențiați liniile de convergență și de divergență ale analizei comparative România-Polonia, folosind criteriile de evaluare ale calității democrației.